

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Анализ *Reports*

Ситуационна оценка

на тенденциите

в екстремизма

35

СИТУАЦИОННА ОЦЕНКА НА ТЕНДЕНЦИИТЕ В ЕКСТРЕМИЗМА

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Екстремизмът е едно от основните предизвикателства, пред които е изправена Европа днес. Той има разнообразни проявления като реч на омразата или физическо насилие, включително актове на тероризъм. Заплахите идват едновременно отвън и отвътре; и от растящия брой радикализирани на местна почва ислямски терористи, и от националистическите и антиимигрантските движения и крайнодясната агресия. Предвид динамичната вътрешна и външна среда за сигурност, необходимостта от навременни и солидни оценки на настоящите и бъдещите заплахи е по-голяма от всякога. Наличието на точна представа за разпространението, естеството и тенденциите в екстремистката и терористичната дейност е от първостепенна важност за формулиране на стратегически подходи в политиките и ефективно разпределение на наличните ресурси. Настоящата публикация предлага методология за създаване на надежден механизъм за мониторинг и оценка на текущото състояние и тенденциите в развитието на свързаните с екстремизма прояви и действащи лица на национално равнище. Ситуационната оценка е инструмент за систематично събиране и анализ на статистически данни, данни от открити източници и от разузнавателни такива, отнасящи се до екстремистки актьори и действия, с цел изготвяне на ежегодни ситуационни доклади за разпространението, естеството и тенденциите на заплахите от екстремизъм и насилствен радикализъм. Представени са и резултатите от приложението на методологията в България.

Автори:

Росица Джекова, Център за изследване на демокрацията (Глави 1, 2 и 3)

Лудек Моравец, Център по политика за сигурност на Карловия университет в Прага (Глава 2)

Надя Стойнова, Център за изследване на демокрацията (Глава 3 и Приложение I)

Центърът за изследване на демокрацията изразява благодарност към **Линдзи Клъгърбък**, старши експерт по противодействие на радикализацията и тероризма, както и към всички представители на разузнавателни, правораздавателни и други институции за тяхното съдействие и принос за подготовката на настоящата публикация.

Редакционен съвет:

Бойко Тодоров

Огнян Шентов

Мария Йорданова

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

С финансовата подкрепа на Програма „Предотвратяване и борба с престъпността“, Генерална дирекция „Вътрешни работи“ на Европейската комисия. В настоящата публикация са отразени единствено възгледите на авторите ѝ. Европейската комисия не носи отговорност за евентуалното използване на съдържащата се в нея информация.

ISBN: 978-954-477-296-3

© 2017, Център за изследване на демокрацията
Всички права запазени.

София 1113, ул. „Александър Жендов“ № 5

тел.: (+359 2) 971 3000, факс: (+359 2) 971 2233

www.csd.bg, csd@online.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	9
1. Увод	15
1.1. ДЕФИНИЦИИ И ОБХВАТ.....	16
1.2. ПРИМЕРИ ЗА НАЦИОНАЛНИ И ТРАНСНАЦИОНАЛНИ ДОКЛАДИ ЗА ОЦЕНКА НА ЕКСТРЕМИЗМА И ТЕРОРИЗМА.....	18
2. РЪКОВОДСТВО ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА СИТУАЦИОННИ ОЦЕНКИ НА ТЕНДЕНЦИИТЕ В ЕКСТРЕМИЗМА	23
2.1. ОТНОСНО СИТУАЦИОННАТА ОЦЕНКА.....	23
2.2. ОБЩ ПОДХОД КЪМ ИЗГОТВЯНЕТО НА СИТУАЦИОННИ ДОКЛАДИ.....	24
2.3. ИНДИКАТОРИ ЗА СИТУАЦИОННА ОЦЕНКА.....	26
2.3.1. ОСНОВНИ ИНДИКАТОРИ: НАЦИОНАЛНА КАРТИНА НА ЗАПЛАХИТЕ.....	26
2.3.2. ТЕМАТИЧНИ И ДОПЪЛВАЩИ ИНДИКАТОРИ.....	31
2.3.3. АНАЛИЗ НА ТЕНДЕНЦИИТЕ.....	38
3. ПРИЛОЖИМОСТ НА СИТУАЦИОННАТА ОЦЕНКА В БЪЛГАРИЯ	41
3.1. ВЪВЕДЕНИЕ.....	41
3.1.1. МЕТОДИКА.....	41
3.1.2. ПРЕГЛЕД НА ДОСТЪПНИТЕ АНАЛИТИЧНИ МАТЕРИАЛИ.....	42
3.2. ОСНОВНИ ИНДИКАТОРИ – НАЦИОНАЛНА КАРТИНА НА ЗАПЛАХИТЕ.....	45
3.2.1. ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ОТ ИНТЕРЕС (ЧЕСТОТА И ЕСТЕСТВО).....	45
3.2.2. ЗНАЧИМИ ПРОЯВИ И УЧАСТИЕ В ТЯХ.....	65
3.2.3. АКТИВНА ИЛИ ПАСИВНА ПОДКРЕПА И ПРОНИКВАНЕ НА РАДИКАЛНИ ИДЕИ В ОБЩЕСТВОТО.....	68
3.3. ДОПЪЛВАЩИ ОЦЕНКИ И ИНДИКАТОРИ.....	74
3.4. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ.....	76
ПРИЛОЖЕНИЕ I: НОВИТЕ КРАЙНОДЕСНИ АКТЬОРИ В БЪЛГАРИЯ	81
1. КОНТЕКСТЪТ.....	81
2. ИДЕИ, СТРУКТУРА И ДЕЙНОСТ НА НОВИТЕ КРАЙНОДЕСНИ АКТЬОРИ.....	84
3. РЕАКЦИЯ НА ДЪРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ И ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО.....	95
4. ИЗВОДИ.....	96
ПРИЛОЖЕНИЕ II: ОПИСАНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ИНДИКАТОРИ	99

ПРИЛОЖЕНИЕ III: ПЪЛЕН НАБОР ДАННИ, МВР, 2010 – 2016 г.....	111
ПРИЛОЖЕНИЕ IV: ПЪЛЕН НАБОР ДАННИ, ПРОКУРАТУРА, 2010 – 2016 г.....	113
БИБЛИОГРАФИЯ	115

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

БНО	Българско народно опълчение
БНС	Български национален съюз
БСП	Българска социалистическа партия
БХК	Български хелзинкски комитет
ВМРО-БНД	Вътрешна македонска революционна организация – Българско национално движение
ВС	Воински съюз
ДАНС	Държавна агенция „Национална сигурност“
ДАР	Държавна агенция „Разузнаване“
DEREX	Индекс за търсене на десен екстремизъм (DEREX)
ДПС	Движение за права и свободи
ЕКРН	Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността
НК	Наказателен кодекс
НКТЦ	Национален контртерористичен център
НРС	Национална разузнавателна служба
НСИ	Национален статистически институт
ОЗБГ	Организация за закрила на българските граждани
ЦИК	Централна избирателна комисия
ЦОЗЖВ	Цивилни отряди за защита на жените и вярата

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1.	Области на основни индикатори и значимост при определяне на националната картина на заплахите	27
Фигура 2.	Примерни категории от индикатори за оценка на екстремистко съдържание и дейност в интернет.....	37
Фигура 3.	Основни елементи на проучването за приложимост на ситуационната оценка на тенденциите в екстремизма в България	42
Фигура 4.	Регистрирани и разкрити престъпления – причиняване на телесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди (чл. 131, ал. 1, т. 12)	50
Фигура 5.	Регистрирани престъпления против равенството на гражданите и против вероизповеданията по съответните текстове от НК за периода 2010 – 2016 г. (без телесна повреда и убийство).....	52
Фигура 6.	Дял на разкритите от регистрираните престъпления с дискриминационен мотив (против равенството на гражданите и против изповеданията; телесна повреда и убийство по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди), 2010 – 2016 г.....	53
Фигура 7.	Дял на разкритите престъпления против равенството на гражданите и против вероизповеданията (чл. 162-166) без телесна повреда и убийство по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди, 2010 – 2016 г.....	54
Фигура 8.	Регистрирани престъпления против равенството на гражданите и против вероизповеданията (чл. 162-166) на 100 000 души население по области, 2010 – 2015 г.....	55
Фигура 9.	Извършители на разкрити престъпления против равенството на гражданите и против вероизповеданията според съдебното им минало, 2010 – 2015 г.....	56
Фигура 10.	Брой обвинителни актове по членове от НК за престъпленията от интерес, 2010 – 2016 г.....	57
Фигура 11.	Брой осъдени по текстове от НК по престъпленията от интерес, 2010 – 2015 г.....	59
Фигура 12.	Брой осъдени за причиняване телесна повреда и убийство по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди, 2010 – 2015 г.....	60
Фигура 13.	Пол на осъдените извършители на престъпленията от интерес, 2010 – 2015 г.....	61
Фигура 14.	Брой осъдени извършители на престъпления от интерес по възрастови групи, 2010 – 2015 г.....	62

Фигура 15. Брой осъдени извършители на престъпления от интерес по видове наказания, 2010 – 2015 г.....	63
Фигура 16. Причинени телесни повреди по вид, 2010 – 2015 г.	64
Фигура 17. Индекс за десен екстремизъм DEREХ, България	72
Фигура 18. Процент положителни отговори на въпроса: „Бихте ли се съгласили ... да живеят във Вашето населено място?“	73
Фигура 19. Брой публикации, в които се споменават БНО „Шипка“ и ВС „Васил Левски“ в публични Фейсбук групи	88

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1. Оценка на възможностите, ограниченията и уязвимостите на престъпни групи	21
Таблица 2. Преглед на основните индикатори, значение и източници на данни	28
Таблица 3. Примерни раздели и индикатори за оценка по тематични области	33
Таблица 4. Текстове от Наказателния кодекс за престъпления с екстремистки характер, които са от интерес за ситуационната оценка (престъпления от интерес).....	47
Таблица 5. Наличие и качество на данни по показателите за ситуационна оценка	77

РЕЗЮМЕ

Насилственият екстремизъм се превръща в едно от основните предизвикателства, пред които е изправена Европа днес. Екстремизмът като обществен феномен се изразява в доведени до крайност идеи и възгледи, отхвърлящи общоприетите основни ценности и принципи на демокрацията и човешките права. Той може да има както ненасилствени изразения като реч на омразата, така и в крайните си форми да доведе до актове на насилие и дори тероризъм. Сериозната заплаха от пътуващите до зоните на конфликт и завръщащи се оттам транснационални бойци, както и от местните ислямистки и крайнодесни екстремисти подчертава необходимостта от развитие на подходящи и целенасочени подходи за справяне с тези заплахи. Предвид динамичната вътрешна и външна среда за сигурност, необходимостта от навременни и солидни оценки на настоящите и бъдещи заплахи е по-голяма от всякога. Наличието на точна представа за разпространението, естеството и тенденциите в екстремистката и терористична дейност, и за действащите лица е от първостепенна важност за формулиране на стратегически подходи в политиките и ефективно разпределение на наличните ресурси. Макар наблюдението на тези тенденции да е най-вече в компетенцията на националните агенции за разузнаване и сигурност, наличната информация не винаги се обработва по начин, който да я превръща в аналитични и стратегически продукти за ползване отвъд оперативните цели на тези агенции и за формиране на правителствени стратегии и политики с по-широк обхват за противодействие на насилствения екстремизъм чрез представяне на ситуационна картина на тенденциите и свързаните с тях заплахи.

Настоящата публикация предлага методология за създаване на надежден механизъм за мониторинг и оценка на текущото състояние и развитието във времето на свързаните с екстремизма прояви и действащи лица на национално равнище. Ситуационната оценка отразява текущото състояние, както и измененията с времето на възможностите, активността и атрактивността на екстремистките актьори и идеи чрез измерване на членската маса, съотношението на различните видове деяния от екстремистки характер, извършени като част от общата криминогенна среда в дадена страна и разпространението на радикални възгледи сред широката общественост.

Инструментът за ситуационна оценка съдържа **основни индикатори**, имащи за цел да представят националната картина на заплахите. Той включва също и **тематични и допълващи индикатори**, предоставящи по-задълбочена информация по специфични области на интерес (например десен, лаяв или ислямски екстремизъм). Първата съвкупност от основни индикатори отразява **разпространението и естеството на престъпните деяния, свързани с екстремизъм**, и включва честота, дял от насилстве-

ната и дял от общата престъпност. С тях се отчита общият брой на престъпленията и мястото им в общата криминогенна картина в страната. Те отразяват също естеството и разликите между престъпленията по подбуди, свързани с екстремистки възгледи и идеологии – съотношението на специфичните подвидове престъпни деяния. С втората група основни индикатори се измерват **разпространението и естеството на действията**, свързани с активните поддръжници на екстремистката сцена, обозначени от значими прояви и участието в тях, както и вероятността такива събития да прераснат в насилие. Последният набор от основни индикатори обхваща **проникването на екстремистки идеи и възгледи в обществото**, измерено чрез участието в екстремистки или подкрепящи екстремизма организации, дела на населението, предоставящо само електорална подкрепа или активна подкрепа, надхвърляща електоралната, и общо одобрение за радикални идеи. Освен това, за да се гарантира всеобхватност на анализа, в зависимост от разглеждания въпрос трябва да се прилагат **тематични и допълващи индикатори**. Те включват профила на извършителите, както и преглед на основните характеристики на познати екстремистки организации или движения, за да се оценят намеренията и възможностите им за причиняване на вреди. Допълнителните показатели предлагат анализ с различни методи на **екстремисткото съдържание, активността и ангажираността в интернет**.

Всички основни индикатори разчитат и зависят от наличието и качеството на статистическите данни и разузнавателни сведения, събирани системно от съответните институции, както и от аналитичния и ресурсния капацитет на отговорния за събиране на статистическа информация орган да обработва данните и да използва алтернативни източници на информация по непреки индикатори, например чрез мониторинг на съдържанието в интернет. Необходими са също регулярни проучвания на обществените нагласи, както и виктимизационни изследвания, за да се обхванат напълно всички представени тук индикатори.

Инструментът е разработен така, че да може да се прилага в различен контекст. Базираната на статистически данни основа на инструмента (основните показатели) отразява главните насилствени и ненасилствени проявления на екстремизма, а регулируемият (качествен) компонент (допълващите показатели) дава възможност за задълбочен анализ на всички аспекти, свързани с конкретни явления, предизвикващи интерес в национален план.

Въпреки растящите крайнодесни настроения и прояви, в България не се отделя достатъчно внимание на провеждането на стратегически анализи на заплахите от екстремизъм. С такива анализи може да повиши осведомеността относно реалните мащаби на проблема и така да се предоставя информация за формулиране на политики и по-добро използване на ресурсите за справяне с различните проявления на екстремизма.

Проучването за приложимостта на методологията за ситуационна оценка в България показва, че съществуват редица пречки, които правят **невъзможно приложението ѝ** засега. Макар необходимите данни за изчисляване

на индикаторите, свързани с **престъпните деяния от интерес**¹, да се събират на местно и впоследствие да се агрегират на национално равнище, това се прави в съответствие с класификацията на престъпленията по българския *Наказателен кодекс* (НК). Това е проблематично, тъй като законодателната рамка е недоразвита по отношение на престъпленията, подбудени от омраза или тези с дискриминационен мотив, които са част от престъпленията от интерес, и които настоящата оценка има за цел да обхване. Те са особено важни, тъй като са в пъти повече като брой отчетени престъпления в сравнение с по-тежки престъпни деяния, като например тероризъм (и други престъпления против Републиката) или пропаганда за война (престъпления против мира и човечеството). Особено по отношение на насилствените деяния (причиняване на телесна повреда и убийство), законът квалифицира наличието на хулигански, расистки или ксенофобски подбуди като утежняващо обстоятелство. Тези три подбуди обаче са част от едни и същи разпоредби на НК, което означава, че същинските престъпления от омраза не могат да се разграничат в статистиката от общите прояви на хулиганство. Освен това, тъй като в България понастоящем няма специфични закони срещу езика на омразата, ненасилствените престъпления срещу личността често се преследват наказателно по други разпоредби, например хулиганство или обида.

В същото време остават и практически пречки. Поради недоброто дефиниране и сравнително неотдавнашното приемане (през 2011 г.) на някои от разпоредбите за престъпленията от омраза, **правоприлагащите и съдебните органи все още нямат достатъчен опит** да прилагат текстовете от НК, които изрично определят дискриминационни подбуди (чл. 116, ал. 1, т. 11; чл. 131, ал. 1, т. 12; чл. 162-166). Това води до **недостатъчно развита съдебна практика** и избягване на разследване и наказателно преследване на деяния по тези конкретни разпоредби, а се предпочита използването на по-традиционните текстове. Не на последно място, поради фактори като **ниско доверие към властите** и страх от нежелани последствия (особено сред конкретни малцинствени групи) може да се предположи, че процентът на недокладваните и нерегистрирани такива престъпления е много висок – явление, което от години анализират редица неправителствени организации и правни експерти. Тези пречки означават, че не може да се получи точна представа за разпространението и естеството на престъпленията от екстремистки характер.

След като се преодолеят тези предизвикателства, ще стане възможно въвеждането на система от единни отчетни показатели за полицията и системата за наказателно правосъдие според настоящата методология. Тогава ситуационната оценка може да бъде допълнена от задълбочен **преглед на**

¹ За целите на методологията под престъпления от интерес се разбират всички престъпления по съответните текстове от националното наказателно законодателство, които са свързани с насилствени и ненасилствени прояви на екстремизъм, или иначе казано с подбуди, свързани с екстремистки идеи и възгледи (в т.ч. с дискриминационен мотив), според дефиницията, която съставлява оценката орган е приел. За целите на изследването на приложимостта на оценката в България, в този индикатор бяха включени редица текстове от НК за престъпления против Републиката, против равенството на гражданите и против вероизповеданията, против мира и човечеството, както и някои престъпления против личността с дискриминационни подбуди. Виж Таблица 3 за описание на всички включени в оценката престъпления от интерес.

съдебните дела за престъпления от интерес като допълнителен източник на количествени и качествени показатели за профила на извършителите и естеството на самото престъпление, в това число подбудите.

Въпреки ограничената приложимост на наличните понастоящем данни за престъпността, за целите на ситуационната оценка, по информация от открити източници бе извършен **качествен анализ** на четири новопоявили се на крайнодясната сцена т.нар. „паравоенни формирования“. Той осигурява основа за бъдещо профилиране на съществуващи и нововъзникващи актьори и тенденции и показва как може системно да се опише конкретно (ново) явление, дори когато получаването и анализът на официални данни или разузнавателна информация не са възможни. В анализа се прави преглед на важни допълнителни показатели като идеология и цели на групата, структура и ръководство, дейност и позициониране спрямо останалите актьори на крайнодясната сцена.

Въпреки че пълното прилагане на предложения инструмент за ситуационна оценка засега не е осъществимо в България, се предлагат редица **мерки, които ще улеснят изграждането на достатъчна доказателствена база и аналитичен капацитет** в правоприлагащите и разузнавателни институции и системата за наказателно правосъдие, позволяващи утвърждаването на аналитични инструменти, отразяващи текущото състояние и тенденциите на екстремизма в България:

- Разработване на единна дефиниция на понятието екстремизъм и неговите основни елементи с цел статистически да бъдат обхванати и измервани неговите проявления за нуждите на ситуационната оценка. Такава дефиниция ще направи възможно прецизирането на предложените индикатори за оценка в българския контекст.
- Внасяне на допълнения и изменения в *Наказателния кодекс*, за да се включат расистките и ксенофобски подбуди в квалифицираните състави на всички видове насилствени и умишлени престъпления. Необходимо практическо решение може да е въвеждането на задължение за регистриране на подбудите за престъплението в данните от полицията, прокуратурата и съда, и воденето на статистика по тези показатели.
- Разработване на ясни правни дефиниции на основни правни понятия като расистки и ксенофобски подбуди, фашистки или екстремистки идеологии и прочие, с цел улесняване на тяхното разпознаване, разследване и наказателно преследване съгласно съответна разпоредба на *Наказателния кодекс*.
- Повишаване на информираността относно важността на разследването и регистрирането на престъпления, извършени под въздействието на екстремистки идеи и възгледи, вкл. по дискриминационните подбуди, подчертаване на различията с други престъпни деяния като хулиганството, и обучение на полицейските служители и прокурорите как да разпознават, регистрират и разследват престъпленията по екстремистки и дискриминационни подбуди.
- Създаване на механизми за систематично събиране на данни, позволяващи огласяването на агрегирани данни по предложените индикатори, без да се компрометира поверителността, и активно поощряване на

публикуването им, с цел подпомагане на анализа им от заинтересовани лица извън сферата на правоприлагането.

- Разработване на институционален механизъм за събиране на данни по съответните показатели и определяне на орган, отговорен за изготвяне на ситуационната оценка като част от функциите му (в МВР или съвместна работна група с участието на ДАНС, прокуратурата и други органи).
- Провеждане на редовни виктимизационни изследвания като инструмент за оценка на реалните мащаби на проблема чрез изваждане наяве недоказвани престъпни деяния.
- Провеждане на редовни социологически проучвания за нагласите на населението и нивото на одобрение за екстремистките идеи и програми, за да се оцени степента на проникване на радикални и екстремистки идеи в обществото.

1. УВОД

Насилственият екстремизъм е едно от най-големите предизвикателства, пред които понастоящем е изправена Европа. Заплахите идват едновременно отвън и отвътре, както е видно от растящия брой радикализирани на местна почва ислямски терористи. В допълнение бежанската криза дава нов живот на латентните междуетнически напрежения, което води до възход на националистическите и антиимигрантски движения в Европа и ръст на крайнодясната агресия.

Макар България да е пощадена засега от мащабни терористични нападения, местоположението ѝ на главен европейски маршрут към и от Близкия изток я прави основна транзитна зона както за бежанския поток, така и за потенциални и действащи чуждестранни бойци. Същевременно тези процеси засилват появата на вълна от формални и неформални крайнодесни популистки движения на българската политическа сцена. Докато опасността от ислямистка радикализация и преминаването на чуждестранни бойци терористи доминира обществения дебат в България и извън нея, проблемът с предизвиканите от крайнодесни настроения реакции срещу мигрантските потоци и незаконните действия на самоорганизирани групи за натиск, не получава достатъчно внимание от властите.

Предвид важността на явлението в Европа и извън нея, националната институционална и нормативна инфраструктура е изправена пред предизвикателството да усвои нови методи и капацитет, което би дало възможност на правителството да се справи с породените от тези процеси сложни предизвикателства по отношение на сигурността и социалната сфера.

Няколко са пречките, затрудняващи систематичното събиране и анализ на достоверни данни за свързаните с радикализация тенденции, актьори и криминални деяния в България. Сред тях са липсата на последователна съвкупност от правни дефиниции и политики по отношение на престъпните деяния с екстремистки характер (включително престъпленията от омраза и по дискриминационни подбуди). Липсват също механизми за събиране на релевантни статистически данни въз основа на ясни показатели. Някои форми на проявления на екстремизъм, водещи до престъпленията по расистки и ксенофобски подбуди и други престъпления от омраза, остават недостатъчно приоритетни за държавата. В политическата и законодателна инфраструктура в България свързаните с екстремизъм явления като престъпленията от омраза, расизма, дискриминацията и ксенофобията, получават само частично внимание в по-широкото приложно поле на политиките в сферата на престъпността, образованието, защитата на човешките права, многообразието, социалната политика, интеграцията и др. Въпросът рядко се дискутира в парламентарните дебати и няма публично достъпни правителствени доклади или оценки на заплахите, даващи ясна картина за актьорите на екстремистката сцена

и за броя и вида на извършените от тях актове на насилие. Насилието по екстремистки подбуди рядко се наказва като такова, а се квалифицира като „хулиганство“ по съответната разпоредба на Наказателния кодекс. Полицейската статистика за регистрираните престъпления, подбудени от екстремизъм или омраза, е още по-непрозрачна по отношение на разграничението между общите прояви на хулиганство и противообществени прояви, от една страна, и деянията с екстремистки или дискриминационен характер, от друга. Достъпът до статистически данни и липсата на систематични индикатори за тяхното събиране от различните държавни институции е друг проблем, сериозно възпрепятстващ по-доброто разбиране на тенденциите за радикализация и свързаната с тях заплаха. Някои нашумели случаи на насилие срещу хора по расистки и ксенофобски подбуди, огласени от медиите в последните години, показват, че трябва да се обърща повече внимание на по-систематичното регистриране и анализиране на честотата на тези деяния.

Без познаване от широк кръг институционални актьори на реалните мащаби, естеството и потенциалните вреди от тези тенденции, не е възможно да се овладеят първопричините за проблемите с радикализацията и насилствения екстремизъм, а оставайки нерешени, те ще продължат да засилват разделението и поляризацията, и да предизвикват реакционни и екстремистки нагласи сред други части на обществото.

1.1. ДЕФИНИЦИИ И ОБХВАТ

Настоящото методологическо ръководство и резултатите от проведеното в България проучване за приложимост са съсредоточени върху явлениято ненасилствен и насилствен екстремизъм, в това число престъпленията от омраза. В страната няма единно законово или политическо определение за идеологически или политически мотивирани престъпления, или престъпления от екстремистки характер. Стратегията за противодействие на радикализацията и тероризма (2015 – 2020 г.) дава дефиниции на следните основни понятия²:

Радикализацията е процес, по време на който се достига до крайност на мненията, възгледите, вярванията и идеологиите до степен на яростно отхвърляне на алтернативни на проповядваните идеи. Характеризира се с решителна готовност за налагане на собствените възгледи и принципи над тези на останалата част от обществото чрез отхвърляне на конституционните устои на демокрацията и непризнаване на основните права на човека. Много често това води до споделяне на идеологията на насилието.

Радикализация, която води до насилие (насилствена радикализация), е явление, при което отделни личности или групи възприемат мнения, възгледи и идеи, които могат да доведат до актове на тероризъм.

² Стратегия за противодействие на радикализацията и тероризма (2015 – 2020 г.). Приета с Решение № 1039 на Министерския съвет от 30.12.2015 г.

Насилственият екстремизъм е явление, при което отделни личности или групи подкрепят или извършват идеологически мотивирано насилие, за да постигнат своите идеологически цели.

Тероризъм е всяко деяние с криминален характер, съпроводено с акт на насилие, което чрез преднамерено застрашаване на безопасността и живота на гражданите, както и на важни инфраструктурни обекти, има за цел да създаде страх и несигурност в обществото и да дестабилизира институциите като средство за постигане на конкретни политически и идеологически цели.

Докато радикализацията се възприема като процес, който може да доведе или да не доведе до актове на насилие, настоящата методология се отнася до крайните продукти и прояви на радикализацията³ – насилствен и ненасилствен екстремизъм и свързаните с него престъпления (в това число престъпленията от омраза и езика на омразата) и тероризъм.

Тероризмът е престъпление по Наказателния кодекс, докато престъпленията от омраза, въпреки използването на понятието, нямат правна дефиниция. Инкриминирани са и редица насилствени и ненасилствени деяния по дискриминационни подбуди, основани на редица защитени признаци (народност, раса, етническа принадлежност, национална принадлежност, религия, политически убеждения, социален произход, членствена връзка с политическа партия, синдикална или друга организация)⁴. Ксенофобският мотив е въведен като квалифициращ признак на някои престъпления против личността (умишлено убийство и телесна повреда), но този термин не е дефиниран, докато хомофобията не е вписана като мотив в нито една от разпоредбите. Липсват и правни дефиниции за важни понятия в някои престъпни състави като „фашистка и друга антидемократична идеология“, пробуждане към омраза и др.

Престъпленията по Наказателния кодекс, за които има предназначени индикатори в настоящата методология, са представени в Глава 3.2.1. Измерени и оценени са и редица допълващи или непреки индикатори, които не се отнасят до престъпните деяния като такива, а предлагат допълнителна информация за свързаните с екстремизма тенденции и актьори и за нивата на подкрепа за екстремистките идеи сред сегменти на обществото.

Документът е структуриран както следва: в Глава 2 е изложена основната методологическа рамка и индикаторите за ситуационната оценка на екстремистките тенденции. В Глава 3 са представени резултатите от проучване за приложимостта на методологията в България въз основа на преглед на текущите налични данни, както и предварителен анализ на основните индикатори. В Приложение I е представена предварителна оценка на някои аспекти от

³ Виж също: Мониторинг на рисковете от радикализация. София: Център за изследване на демокрацията, 2017.

⁴ Пушкарова, И. Престъпления с дискриминационен елемент („от омраза“) – въведение, преглед, история и същност. – В: Учебен модул III „Антидискриминационно право – Наказателно-правни аспекти“ за полицейски служители и разследващи полицаи. София: КЗД, МТСП и Институт „Отворено общество“, 2011, с. 81. <www.justicedevelopment.org/data/files/2011_07/УЧЕБЕН-МОДУЛ-III-ПОЛИЦИЯ.pdf>.

крайноядясната сцена в България и се предлага подход към анализа на новите тенденции в контекст, в който няма установени механизми за систематично събиране и анализ на данни.

1.2. ПРИМЕРИ ЗА НАЦИОНАЛНИ И ТРАНСНАЦИОНАЛНИ ДОКЛАДИ ЗА ОЦЕНКА НА ЕКСТРЕМИЗМА И ТЕРОРИЗМА

Много европейски държави извършват оценки на заплахите от тероризъм и екстремизъм и ситуационни анализи, резултатите от които са прогнозни оценки за нивата на заплахата (често публично огласявани) и информация за разпространението, естеството и тенденциите в екстремистката и терористична дейност (които не винаги могат да бъдат публично оповестявани). Такива ситуационни доклади представляват интерес за политиците, специалистите от правоприлагащите органи и разузнаването, но и за други държавни и недържавни органи, както и за практикуващи експерти, академичната общност, гражданското общество, медиите и широката общественост. Те могат да са част от цялостна оценка на заплахите за сигурността или самостоятелни годишни доклади. Макар че наблюдението на тези тенденции е сред основните задачи на националните агенции за разузнаване и сигурност, не винаги наличната информация се трансформира в аналитични и стратегически продукти, използвани отвъд тактическите и оперативни цели на тези агенции за формиране на правителствени стратегии и политически мерки с по-широк обхват и за определяне на приоритетите за противодействие на радикализацията и тероризма чрез представяне на ситуационна картина на тенденциите и свързаните с тях заплахы.

По-изчерпателни анализи на хоризонталните тенденции и заплахы се изготвят ежегодно от специализираните разузнавателни и правоприлагащи агенции, в които се предоставят статистически данни и анализ на обхвата на екстремисткото насилие и извършените през изминалата година престъпления. В тях често се разчита на широк набор от данни и източници на информация като националната статистика, медийни публикации, научни изследвания, проучвания и други. Не във всички страни обаче се публикуват такива доклади. Там, където това се прави, докладите често съдържат информация за ситуацията относно екстремистките групи и тенденциите към радикализация.

Съществуват различни подходи при изготвянето на стратегически анализи в зависимост от това дали са ретроспективни (доклади за минали събития и предприетите от властите действия), ситуационни (преглед и равностметка на обхвата и мащаба на настоящите заплахы), прогнозни (насочени са към прогнозиране на бъдещи заплахы и сценарии), или са съчетание от всички елементи.

Публикуваната от Норвежката полицейска служба за сигурност (*Norwegian Police Security Service*) **годишна оценка на заплахите** (*Annual Threat Assessment*) съдържа информация за тенденциите и рисковете, пораждани от ислямисти, крайнодесни и крайнолеви радикали в страната⁵. Чешкият доклад за екстре-

⁵ Norwegian Police Security Service (2014) Annual Threat Assessment 2014.

мизма (*Czech Extremism Report*), публикуван редовно от 1999 г. и германският доклад за защитата на Конституцията (*Verfassungschutzbericht*)⁶, който пък се публикува от 1968 г., са други примери за картографиране на екстремистките групи и тенденции, главно от ретроспективно и ситуационно естество. Тримесечната **оценка на терористичните заплахи в Нидерландия** (*Terrorist Threat Assessment Netherlands*) се публикува от 2005 г., а ведно с последиците за политиката – от 2013 г. Често в тези оценки на заплахите се отчита информацията за развитията в света, отнасящи се до националния контекст. Някои страни извършват систематичен преглед на развитията в международен план, които оказват влияние върху националната им сигурност – такъв пример е **годишната оценка** на Датската служба за отбранително разузнаване (*Danish Defence Intelligence Service*) за рисковете пред разузнаването⁷.

Ситуационните оценки и оценките на заплахите се извършват обикновено от полицейските и/или разузнавателните служби. Великобритания и Белгия са пример за по-широко участие на институциите в извършването на тези анализи. В Белгия през 2006 г. се създаде Координирано звено за оценка на заплахите (*Coordinated Unit for Threat Assessment, CUTA*). За да се осигури цялостна картина на риска от радикализацията и тероризма за белгийското общество, в звеното участват представители на редица институции – Службата за държавна сигурност, Службата за военно разузнаване, Обединената полицейска служба, Федералната публична служба „Вътрешни работи“, Федералната публична служба „Външни работи“, Федералната публична служба „Мобилност и транспорт“ и Федералната публична служба „Финанси“. Координираното звено за оценка на заплахите участва в изготвянето на раздела за тероризъм, екстремизъм и радикализъм на изготвяната от Националната полиция „Картина на сигурността“ (*National Police Security Image*), която пък е в основата на Националния план за сигурност.

Примери за добре разработени инструменти за ситуационни анализи са германският Доклад за защитата на Конституцията (*Verfassungschutzbericht*) и чешкият годишен доклад за екстремизма⁸, които послужиха като основа за разработването на настоящата методология. Германският доклад надхвърля описанието на ситуационните развития и включва също оценка на значението им, както и заплахите и рисковете, свързани с наблюдаваните явления. Германският *Verfassungschutzbericht* несъмнено е най-изчерпателният годишен доклад от гледна точка на обхвата и дълбочината на представените данни и анализи, в това число:

- Преглед на естеството и размера на политически и религиозно мотивираната престъпност, актовете на екстремизъм и тенденциите във времето.
- Анализ на основните тенденции и развития, свързани с крайнодесния и крайнолевия екстремизъм, ислямизма и ислямския тероризъм, салафитската сцена и чуждите националистически движения. Анализирани

⁶ Bundeministerium des Inneren (2015) *Verfassungschutzbericht 2014*. Berlin: Bundesminister des Innern.

⁷ Danish Defence Intelligence Services (2015) *Intelligence Risk Assessment 2015. An assessment of developments abroad impacting on Danish security*.

⁸ Ministry of Interior of the Czech Republic (2016) *Documents on the Fight against Extremism* <<http://www.mvcr.cz/mvcren/article/documents-on-the-fight-against-extremism.aspx>>.

показатели включват както базата от поддръжници и симпатизанти на екстремистката сцена, така и използването на насилие и подбуди.

- Анализ на основните актьори: екстремистки групи, организации, движения и политически партии (членове, идеология и подбуди, пропаганда, вербуване и фактори за радикализация, цели, притежание на оръжия, мобилизация и вероятност за заплахата).
- Международни конфликти и вътрешните им последици.
- Анализ на основните репресивни и превантивни мерки.

Тези данни се предоставят основно от разузнавателните агенции, но и от правоприлагащите органи и други правителствени ведомства (най-вече министерствата на отбраната и на външната политика), органите на съдебната власт, академичната общност и социолози изследователи. Данните от открити източници (медии, интернет, проучвания на общественото мнение) и от научни изследвания също могат да служат за допълване на ситуационния анализ. Съпоставянето на тези данни позволява да се сглоби по-пълна картина за разпространението и естеството на свързаните с насилие радикални действия и участниците в тях.

В допълнение към подробния преглед и ситуационен анализ на хоризонталните тенденции по последователни показатели, такива доклади могат да съдържат още два аспекта с конкретна добавена стойност за отговорните политически фактори и за оперативното планиране: оценка на заплахите и прогнози (изпреварващ анализ на разузнавателна информация, *estimative intelligence analysis*). В идеалния случай такъв доклад за ситуационна оценка трябва да съдържа като неразделна част и **оценка на заплахите от намеренията и възможностите** на екстремистките актьори за причиняване на вреди. Тя дава възможност за оценка на наличните сведения от разузнавателните и правоприлагащите служби и на данните от открити източници относно намеренията и възможностите на екстремистките актьори за причиняване на вреди или за свързаните с тях непосредствени заплахи.

Методологиите за оценка на заплахите от екстремизма и тероризма в някои случаи са сходни със стандартната методология за оценка на заплахите от организираната престъпност и са фокусирани върху възможностите и намеренията на актьорите за причиняване на вреди. Национални служби като британската Национална агенция за борба с престъпността (*National Crime Agency, NCA*) използват неклаифицирани годишни оценки на заплахите от организираната престъпност за повишаване на обществената информираност и версии за ограничено разпространение с чувствителна оперативна информация, които се използват за определяне на приоритетите на правоприлагащите органи за борба с тежката организирана престъпност и за други съответни инициативи като промени в законовата и подзаконовата нормативна уредба или в политиките⁹. Съществуват подобни доклади и за вътрешните и външни заплахи от екстремизма и тероризма. **Докладът на Европол за състоянието и тенденциите на тероризма (TE-SAT)**¹⁰ например представя преглед на терористичните нападения, задържаните заподозрени,

⁹ Ratcliffe, A. (2008) *Intelligence-led Policing*. Oregon: Willian.

¹⁰ Europol (2015) *European Union Terrorism Situation and Trends Report 2015*. Europol.

Таблица 1. Оценка на възможностите, ограниченията и уязвимостите на престъпни групи

	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4	Група 5
Корупция	Високо	Високо	Неизвестно	Високо	Средно
Насилие	Високо	Високо	Неизвестно	Средно	Средно
Инфилтриране	Високо	Високо	Средно	Високо	Средно
Експертни знания и опит	Високо	Високо	Средно	Средно	Средно
Софистика (изисканост)	Високо	Високо	Средно	Средно	Високо
Поддривна дейност	Високо	Високо	Средно	Високо	Неизвестно
Стратегия	Високо	Средно	Средно	Средно	Неизвестно
Дисциплина	Високо	Средно	Средно	Средно	Средно
Изолираност	Високо	Средно	Средно	Средно	Средно
Разузнаване	Високо	Средно	Неизвестно	Средно	Неизвестно
Множество бизнес дейности	Средно	Средно	Средно	Средно	Средно
Мобилност	Високо	Средно	Средно	Средно	Средно
Стабилност	Средно	Средно	Средно	Средно	Високо
Обхват	Високо	Високо	Високо	Средно	Високо
Монопол	Средно	Средно	Средно	Високо	Средно
Групова сплотеност	Средно	Средно	Средно	Средно	Високо
Последователност	Средно	Средно	Средно	Неизвестно	Средно
Връзки с други ОПГ	Високо	Високо	Високо	Средно	Високо
Връзки с екстремисти	Средно	Средно	Неизвестно	Средно	Средно

Високо
Средно
Ниско
Нулево
Неизвестно

Източник: Проект SLEIPNIR: Аналитичен метод за определяне на оперативните приоритети.

постановените осъдителни присъди и наложените наказания, насилствени-те екстремистки действия, свързани с религиозно вдъхновен тероризъм, етнонационализъм и сепаратизъм, десен, ляв и анархистки тероризъм, и тероризъм в името на отделни каузи (като защита правата на животните, „екотероризъм“ и др.) в ЕС.

Друг пример от САЩ е **оценката на заплахите от тероризъм в щата Вирджиния**¹¹, която съдържа конкретен анализ на „наличието на екстремисти, данни за тенденции, свързани с тероризма и изобилието от потенциални цели“. Правят се също анализ на потенциалните заплахи от екстремистки и

¹¹ Commonwealth of Virginia Department of State Police Virginia Fusion Center (2009) 2009 Virginia Terrorism Threat Assessment. Virginia: Department of State Police Virginia Fusion Center.

терористични групи и прогнози за възможностите им да осъществяват нападения, ниво на влияние, набиране на средства и престъпна дейност.

Кралската канадска конна полиция е разработила аналитичен метод за **определяне на оперативните приоритети**, познат като SLEIPNIR¹². Използва се за подреждане по важност на организирани престъпни групи от гледна точка на относителните им възможности, ограничения и слабости. Като компонент на стратегическите разузнавателни оценки, инструментът има за цел създаване на оценки с препоръки към висшите служители в правоприлагането относно стратегическите приоритети в правоприлагането и криминалното разузнаване.

---

¹² Strang, S. (2005) Project SLEIPNIR: An Analytical Technique for Operational Priority Setting. Ontario: Royal Canadian Mounted Police.

2. РЪКОВОДСТВО ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА СИТУАЦИОННИ ОЦЕНКИ НА ТЕНДЕНЦИИТЕ В ЕКСТРЕМИЗМА

2.1. ОТНОСНО СИТУАЦИОННАТА ОЦЕНКА

Настоящата **методология за ситуационна оценка** има за цел да запълни празнотата в сега съществуващия в България подход по отношение на насилствения и ненасилствения екстремизъм и свързаните с него престъпления чрез разработване на механизъм за устойчиво наблюдение на макротенденциите. Ръководството за ситуационни оценки на екстремистките тенденции предлага методологическа рамка и насоки за систематичното събиране и анализ на статистически данни, данни от открити източници и разузнавателна информация за екстремистките актьори и дейности с цел изготвяне на **регулярни ситуационни доклади** за разпространението, естеството и тенденциите в екстремизма и насилствения радикализъм. Целта на настоящото методологическо ръководство е да служи на експертите и анализаторите в областта на правоприлагането и разузнаването, участващи в изготвянето на редовни оценки на проявления и тенденции, свързани с екстремизма.

За целите на настоящия документ, **ситуационна оценка** представлява систематичния процес на събиране, анализиране, триангулиране и съобщаване на данни в подкрепа на планови решения. Резултатът от оценката е аналитичен продукт под формата на годишни доклади. Крайните потребители на докладите са политици, ръководители на правоприлагащи и разузнавателни органи, експерти от академичната общност, медиите и широката общественост. Могат да се изготвят класифицирани раздели на докладите, които да служат за вземане на оперативни решения в съответните специализирани органи, натоварени с противодействие на насилствения екстремизъм.

Със ситуационната оценка се наблюдават и анализират разпространението, естеството и тенденциите в **престъпното поведение**, и разпространението и естеството на **екстремистката дейност и подкрепата ѝ**, като се представят различни нива на заплахата (активна заплахата от престъпност, подкрепа и одобрение¹³). Оценяват се също текущите възможности и намерения на познатите екстремистки актьори и отделни личности, за да могат да се определят потенциалните вреди за обществото и да се разработят съответни стратегии за смекчаване на въздействието. Предвид факта, че в България рядко се случват терористични актове, ситуационният анализ на тенденциите в проявите на екстремизъм може да се допълни от оценки на заплахите, свързани с екстремистки групи и познати отделни екстремистки актьори, като се анализират

¹³ За повече подробности относно понятията „подкрепа“ и „одобрение“ виж Фигура 1 и Таблица 2.

техните намерения и възможности да причинят вреди на обществото. Идеята е да се разшири ситуационният анализ на настоящите тенденции чрез предоставяне на оценъчна информация за вероятността и посоката на свързани с насилствения екстремизъм бъдещи развития и потенциалните вреди, които могат да причинят.

Освен това въз основа на анализ на тенденциите трябва да се направят прогнози за бъдещите развития в екстремистката среда и потенциалните заплахи, за да се разпределят по подходящ начин ресурси за противодействие на тези явления. Този анализ се основава на източници като официалната национална статистика, статистическите данни за престъпността на полицията, прокуратурата и съдилищата, данни и сведения от открити източници (медията, други свободно достъпни данни), както и разузнавателна информация, събирана от специализираните разузнавателни служби. В много страни обаче съществена пречка за изготвянето на такъв аналитичен продукт е липсата на последователна съвкупност от правни дефиниции на съответните престъпни деяния и политики по отношение на тях. Друга основна пречка е липсата на механизми за събиране на такива статистически данни въз основа на ясни показатели. Целта на настоящото ръководство е да запълни тази празнота, като предостави такива показатели и насоки за систематичното събиране и анализ на данни по тях.

2.2. ОБЩ ПОДХОД КЪМ ИЗГОТВЯНЕТО НА СИТУАЦИОННИ ДОКЛАДИ

Прегледът на съпоставими европейски документи показва два по-широки подхода към ситуационните доклади за политически мотивирани актове на насилие според следните разделителни линии:

- фокус – текуща разузнавателна информация или оценъчна/прогнозна информация;
- детайли – с тесен обхват, регионализирани или разбити по друг начин данни, за разлика от общи и сумарни;
- дълбочина – само актуални данни за разлика от прогнози за латентни явления;
- данни – базирани на статистиката или проблемно ориентирани.

Настоящата методология възприема базиран на данни подход към текущата разузнавателна информация, който включва само доразработени допълнителни качествени оценки на подходящо ниво на анализа. Този подход е полезен от гледна точка на постепенни иновации и текущо обогатяване в ежегодните издания на доклада¹⁴.

Независимо от ограниченията на този методологичен избор, представената от такъв доклад картина би била достатъчно разбираема и богата, за да отговори на нуждите на системата за сигурност в съответната страна.

¹⁴ При изготвяне на докладите на годишна база. На оперативно равнище данните по включените показатели следва да се оценяват ежемесечно само за оперативни цели.

Преди всичко обаче продуктите му ще направят възможно формулирането на конкретни действия. Единственият му сериозен недостатък е отсъствието на оценка на латентната престъпност (нерегистрирана по различни причини) и изключването на обосновани приблизителни оценки за субкултури или тайно членство в явни или тайни организации. Въпреки че предназначенията за публикуване документи трябва да включват само независимо проверима информация, остава отворена възможността за включване на допълнителни индикатори (например прогнозни). Следващият текст представя базов модел за доклад, който може да бъде надграждан. Аспектът латентна престъпност може да се измери чрез включване в анализа на налични резултати от виктимизационни изследвания. Друго възможно решение е включването в доклада на класифициран раздел, неподлежащ на публично представяне.

В качеството си на продукт на текуща разузнавателна информация, ситуационната оценка трябва да отговаря на стандартите и протоколите за анализ на разузнавателна информация¹⁵. За да се използва обаче от създателите на политики и широката общественост (следователно да е неклассифициран), е необходимо да се предвидят възможности за:

- съгласуваност и съпоставимост;
- пестеливост;
- пълна защита на източниците и методите.

За да се увеличи добавената му стойност, докладът трябва да дава ясна картина за настъпилите през целия отчетен период промени, да посочва по-широки тенденции и информация за контекста, и да се превърне в основа за допълнително проучване от заинтересованите читатели. Препоръчителната структура на съдържанието на такъв доклад следва да се състои от:

- резюме;
- информация за контекста, обосновка за изготвянето на доклада;
- посочване на източниците на данни (до позволеното равнище при зачитане на предварително зададени критерии за поверителност); концептуализация (дефиниции на основните термини) и когато е необходимо, критерии за включване и изключване на равнището на отделните индикатори (определяне на обхвата);
- основни индикаторите и ролята им за представяне на цялостната ситуационна картина;
- разбивка на темите от специален интерес (използвайки част от основните и допълващите индикатори, приспособени към естеството на конкретен проблем или тема от интерес – например ислямски екстремизъм, десен екстремизъм, ляв екстремизъм и пр.);
- географска разбивка;
- краткосрочен, средносрочен и дългосрочен анализ на тенденциите;
- препоръки за формирането на политики и конкретни действия.

¹⁵ Hanp. Clauser, J. (2008) Intelligence Research and Analysis. Plymouth: The Scarecrow Press.

2.3. ИНДИКАТОРИ ЗА СИТУАЦИОННА ОЦЕНКА

Докладите за ситуационна оценка се структурират в три области от индикатори и анализи:

- **Основни индикатори:** насочени към представяне на съществените елементи от националната картина на заплахите. Отнасят се до разпространението и естеството на екстремистка дейност сред три различни сегмента на обществото (Таблица 2):
  - **активна заплаха: разпространение и естество на престъпната дейност с екстремистки характер** (честота на престъпленията от интерес¹⁶, дял от насилствената престъпност, дял от общата престъпност; съотношението на всеки вид престъпление от интерес);
  - **висок риск: разпространение и естество на действията** (брой и вид значими прояви, участие, наличие на прояви на насилие);
  - **потенциален риск: одобрение/проникване на екстремистки идеи в обществото** (членство в екстремистки организации и движения от интерес, активна подкрепа, пасивна подкрепа, общо одобрение).
- **Тематични и допълващи индикатори:** по-задълбочен анализ на всяка тема от интерес или екстремистка сцена (например десен екстремизъм, ляв екстремизъм, ислямски екстремизъм), в това число основните организационни актьори и техните характеристики, характеристиките на извършителите и престъпленията/действието, анализ на съдържанието, активността и ангажираността в интернет.
- **Анализ на тенденциите:** краткосрочен, средносрочен и дългосрочен.

2.3.1. Основни индикатори: национална картина на заплахите

За гарантиране на яснота и точни оценки се препоръчва да се изследват най-ясно изразените и разбираеми индикатори с оглед постигане на две цели:

- да се определи интензивността на действителната активност на екстремистките елементи (по-специално организации);
- да се определят – чрез включване на индикатори с по-широк обхват – мащабът и обхватът на потенциалната подкрепа по места.

Информацията трябва да се събира непрекъснато, като се използват съвременни средства за отчитане посредством информационни системи. Информацията по свързана със социалната сфера проблематика с по-широк обхват (като данни от проучвания на общественото мнение относно одобрение на радикални и екстремистки идеи и каузи), която е по-малко динамична от информацията за криминалната обстановка, може да се събира за период от две до три години посредством изследвания на населението, макар че това е свързано с допълнителни разходи.

¹⁶ За целите на методологията за ситуационна оценка под престъпления от интерес се разбират всички престъпления по съответните текстове от националното наказателно законодателство, които са свързани с насилствени и ненасилствени прояви на екстремизъм, или иначе казано с подбуди, свързани с екстремистки идеи и възгледи (в т.ч. с дискриминационен мотив), според дефиницията, която съставлява оценката орган е приел.

За генериране на достатъчно информация с желаната точност се препоръчва да се използват 12 основни индикатори. Те са разпределени в пет области на картината на заплахите и рисковете на национално равнище (Виж Таблица 1): (1) престъпни деяния – разпространение, 2) престъпни деяния – естество, 3) действия – разпространение, 4) действия – естество и 5) одобрение/проникване в обществото. Такъв подход към индикаторите следва да позволи на изготвящата ситуационната оценка институция да поддържа съотносимост, да представя точна картина на ситуацията и да се придържа неизменно към областта на неклассифицираната информация. В същото време е достатъчно пестелив, за да не се натоварват прекомерно ресурсите на изготвящата доклада институция.

Отделните индикатори са представени в **Приложение II**. Общ преглед на основните индикатори, краткото им обяснение и съответните изисквания към данните са изложени в Таблица 2.

Фигура 1. Области на основни индикатори и значимост при определяне на националната картина на заплахите

Източник: Авторите на доклада.

Таблица 2. Преглед на основните индикатори, значение и източници на данни

Ниво на заплахата	Основни индикатори	Обяснение/значимост	Източници и изисквания за генериране на данни
Активна заплахата (престъпни деяния)	Честота (престъпления от интерес)	Този индикатор отразява броя на регистрираните престъпления по всяка от включените в обхвата на оценката разпоредби на Наказателния кодекс. Той показва колко силно е засегната географската област от интерес от конкретната група престъпления. Дефиницията и обхвата на „престъпления от интерес“ може да се различава в различните страни според националното законодателство и според решението на съставляващия оценката орган кои разпоредби да бъдат включени в обхвата ѝ. Най-често използваните категории са престъпления от омраза, престъпления против държавата (вкл. тероризъм), престъпления против личността, мотивирани от предразсъдък, престъпления с екстремистки характер, престъпления против демократичния ред и т.н.	Основен източник: Статистически данни за престъпността Алтернативен източник: Виктимизационни изследвания Съществени изисквания: Възможност за регистриране на престъпленията по вид/естество с допълнителна информация, възможност за регистриране и регулярно централизирано докладване/събиране на такива данни.
	Дял на престъпленията от интерес от насилствената престъпност	Този индикатор показва размера на проблема с насилствените действия по радикални и екстремистки подбуди за страната (или за даден регион). Използването му позволява да се установи значимостта на явлението от гледна точка на непосредствената сигурност на обществото. Като цяло колкото по-висока е стойността на този показател, толкова по-репресивен или изпреварващ подход трябва да се възприеме, а колкото по-ниска е стойността му, толкова по-ефективни са политическият и превантивният подход.	
	Дял на престъпленията от интерес от общата престъпност	Този индикатор показва значимостта на престъпленията по екстремистки подбуди за страната (или за даден регион). Като цяло колкото по-висока е стойността му, толкова по-незабавни действия трябва да се предприемат. Съмнение за уместността на индикатора може да се появи, когато в кратък период от време други видове престъпления действително нараснат или намалее значително. Тогава дялът на свързаните с екстремизъм и насилствена радикализация престъпления може да се увеличи или да намалее, без да се променя броят им.	
	Съотношение на специфичните подвидове престъпления	Брой регистрирани конкретни престъпления за подвид за всяка от включените в обхвата на оценката разпоредби на Наказателния кодекс. Този индикатор показва каква форма приема престъпната екстремистка дейност. Използването му позволява да се приоритизират интервенциите съобразно рисковете от различните поведенчески модели в областта на екстремизма.	

Таблица 2. Преглед на основните индикатори, значение и източници на данни (Продължение)

Ниво на заплахата	Основни индикатори	Обяснение/значимост	Източници и изисквания за генериране на данни
Висок риск (действия)	Брой и вид на значимите прояви Участие Наличие на насилствени нагласи	Този индикатор показва общата честота и естеството на непрестъпната и/или открита за обществото дейност в подкрепа на радикалния или екстремистки политически* дневен ред. Позволява да се оцени колко широко разпространена е афишираната дейност на екстремистите (което означава колко организирано е съответното движение) и преобладаващата ѝ географска концентрация.	Основен източник: Правоприлагащите органи Допълнителни източници: Данни от открити източници Изисквания: В зависимост от възможностите на службите за наблюдение и докладване на предприетите действия (<i>after action reporting</i>)
	Членство в екстремистки организации и движения	Брой според официалните данни или предполагаем брой членове на познатите екстремистки движения/групи/организации. Членската маса на различните идеологически течения дава сравнително точна представа за значението на осъществяваната от тях програма. Затова индикаторът трябва да се използва при определяне на важността на тези въпроси в основния политически дневен ред.	В зависимост от възприетите дефиниции/избор на организациите, които да бъдат обхванати. Може да се разчита на разузнавателни сведения, официални данни или непреки оценки въз основа на други данни от открити източници.
Потенциален риск (одобрение/проникване в обществото)	Активна подкрепа от широката общественост, надхвърляща електоралната Електорална подкрепа от широката общественост	Този индикатор и неговите подкатегории се отнасят до различните равнища на готовност сред населението да подкрепят радикални и екстремистки програми, каузи и идеи (активна подкрепа, надхвърляща електоралната; само електорална; само общо одобрение). Има за цел да се установят по-широки рискове за обществото от разпространение на такива идеи. Хората, които изразяват готовност да предоставят активна подкрепа за дадено движение, надхвърляща електоралната, са в по-голям риск да бъдат привлечени в редиците му. Като разкрива по-широките кръгове от населението, които се вълнуват от повдиганите от движението въпроси и са готови да участват в дейността му, индикаторът помага да бъде разбрана популярността на това движение и успеха на стратегията му.	Редовни представителни проучвания сред населението
	Проникване на радикални и екстремистки идеи в обществото (одобрение)	Добиването на представа за цялостното проникване на идеи и възприемане на нагласи, показателни за склонност към радикален светоглед, допълва картината на риска и представлява липсващата информация, полезна при планирането на интервенции в най-широк мащаб и за най-дълъг срок.	

* За целите на настоящия списък с индикатори понятието „политически“ описва също религиозни и в подкрепа на отделна кауза (*single-issue*) програми, идеи и убеждения, мотивирани от предразсъдъци действия или други специфични действия, свързани с определен светоглед.

Макар да е обичайно да се представят оценки на национално равнище, които са от интерес за политиците, медиите и дори широката общественост, първоначалният анализ с цел формулиране на целите на конкретни интервенции започва на равнище местната административна единица (в зависимост от административната структура). Такъв подход позволява, на първо място, достатъчна детайлност за определяне на целите на местно равнище от гледна точка на разпределение на ресурсите и фокус на интервенциите. На второ място, този подход разкрива достатъчно точна картина, която да се използва в оценъчната работа или разработването на политики на по-високо равнище. На трето място е въпросът за съпоставимостта. Макар че индикаторите на регионално равнище дават възможност да се правят полезни вътрешни сравнения, индикаторите на национално равнище осигуряват референтна рамка. Така например някои индикатори може да са наименовани по един и същ начин, но да са различни по същността си. Затова се препоръчва индикаторите да се изготвят на регионално равнище, а на национално равнище да се използва сумарната им стойност.

Този модулен подход дава възможност на органа, съставящ ситуационната оценка:

- a) да събира и описва необходимата информация на различни административни равнища с възможност за съобразяване и адаптиране на доклада според конкретните потребители;
- b) да установява надеждна информация за онези елементи от обществото, които са активни или потенциално активни в различни радикални и екстремистки движения (индикаторите са организирани в подгрупи, обхващащи активни престъпници, потенциална база за набиране на активни симпатизанти на движението и на последно място такива елементи от обществото, при които се наблюдава риск за преход към активна подкрепа);
- c) да определи набор от основни индикатори, позволяващи анализ на тенденциите в бъдеще и така да установи база за ограничени прогнозни оценки.

За надеждното изчисление на всички тази групи индикатори има определени изисквания за наличието на ресурси, чиято липса може да затрудни изготвянето на ситуационната оценка. На първо място е **въпросът за наличието на данни**. Повечето индикатори, използвани в предложената съвкупност, изискват точни статистически данни за престъпността, събирани систематично и докладвани периодично на съответния орган на централно равнище. Освен това стандартните статистически данни за престъпността не са достатъчни и за всяко престъпление от интерес ще са необходими и метаданни, специфични за неговото естество, характеристики, подбуди и прочие, въз основа на списъка от представляващи интерес въпроси. Необходимо е да се вземат предвид и съществените разлики между различните източници на статистически данни. Едно и също престъпно деяние, било то насилствено или не, може да е класифицирано по съвсем различен начин в статистическите данни на полицията, които отразяват първоначалната оценка и квалификация на деянието, и в статистическите данни на съда, които отразяват окончателната фаза от наказателното производство. Там деянието може да попадне след по-дълъг

или по-къс период от време в съвсем различна категория престъпление и дори да изгуби напълно първоначалните си определения „екстремистко“ или „радикално“.

Някои от представените в Таблица 2 индикатори изискват грижливо събиране на разузнавателни сведения и последващо докладване (*after-action reporting*) на равнището на мерки за сигурност, прилагани по отношение на известната екстремистка дейност. Така например информация като мащаба и обхвата на участие в отделни прояви и събития (протести, демонстрации), наличието на екстремистко съдържание по време на тези прояви, наличие на насилие или симпатии към насилие, обикновено са извън обхвата на информационните системи, събиращи стандартни данни за престъпността. Следователно е необходим по-сложен механизъм за докладване, обхващащ специализираните звена, контактуващи с общността от интерес и в превантивната, и в правоприлагащата област.

И на последно място, информацията по използваните в област 5 индикатори, измерващи равнището на проникване на радикални идеи в общественото съзнание, е извън обсега на правоприлагащите органи и това не трябва да се променя. За целта се препоръчват периодични проучвания сред населението на национално равнище. Като цяло е достатъчно това да става на две или три години, тъй като равнищата на проникване остават по-стабилни, отколкото действителната решимост на отделни личности или групи да се ангажират активно с екстремистка дейност. Ако има сериозни пречки за установяване на такава периодичност на проучванията, могат да се изготвят по-сложни индикатори или да се използват и преизчислят общодостъпни данни в резултатите от други проучвания, за да се получи поне индикативна картина. За да се осъществи такова приближение, е силно препоръчително да се допълнят предишните компоненти.

2.3.2. Тематични и допълващи индикатори

След като е установена общата картина на заплахите на национално равнище, вторият раздел на доклада следва да се съсредоточи върху актуални теми от интерес от гледна точка и на политиката, и на сигурността. За тази цел са определени три основни **тематични области от интерес по видове екстремизъм** – десен екстремизъм, ляв екстремизъм и ислямски екстремизъм. Също така могат да се идентифицират различни други форми на екстремизъм с отделна кауза (сепаратистки, „екотероризъм“ и др.) и добавят в отделни секции в доклада.

За изготвянето на тези тематични раздели на доклада за ситуационна оценка отново се използва модулната структура. При тази дълбочина на анализа отправната точка за оценка на влиянието на всяка от областите от интерес върху общата картина на заплахите на национално равнище е вече докладваните основни индикатори, съпътствани от допълнителен качествен анализ и тематични индикатори, в т.ч. непреки такива. Качествените елементи на анализа следва да обхващат важни въпроси, идеологически промени и актуални теми, влияещи върху конкретния екстремистки сегмент/сцена.

Може да се включи по-задълбочен анализ на **извършителите на конкретни престъпления** или симпатизанти/участници в регистрирани прояви, с акцент върху техния социално-демографски и социално-икономически профил, криминално минало, притежание на оръжия, вид на присъдата, подбуди, пострадали или жертви (виж Таблица 3)¹⁷. Когато тези данни не са конкретно систематизирани и регистрирани за целите на ситуационната оценка, може да се предприеме допълнителен анализ на извадка от съдебни досиета по приключили дела по избраните престъпления, който обаче е по-трудоемък.

След това могат да се добави преглед и по-задълбочен анализ на активни екстремистки организации и актьори с основните им профили¹⁸. Опит за такова **описание на най-важните познати екстремистки групи** и движения, в това число описание на текущите им възможности и намерения за причиняване на вреди, е необходим, за да могат да се разработят съответни стратегии за смекчаване на въздействието. В идеалния случай ситуационният анализ на настоящите тенденции трябва да се разшири чрез предоставяне на прогнозна оценка за вероятността и посоката на свързани с насилствения екстремизъм бъдещи развития и потенциалните вреди, които могат да причинят. Сред възможните основни теми са качественият анализ на организационни характеристики като структура, ръководство, членска база, пропагандни и идеологически цели, стратегия и тактика на активността в интернет, основни целеви групи, използване на насилие и конфронтационен потенциал, връзки с други организации и/или престъпния свят и пр. Този анализ обаче разчита до голяма степен на разузнавателни данни, следователно по-изчерпателен анализ може да се ограничи само в класифицираната версия на доклада. За тези оценки може да се използва и информацията от открити източници, както е обяснено по-долу в Раздел 4.

В Таблица 3 е представен преглед на възможните индикатори за допълваща оценка на тематично равнище. Трябва да се подчертае, че тематично определените раздели на доклада за ситуационната оценка за всяка съответна област от интерес (напр. ислямски екстремизъм, крайнодесен или крайноляв екстремизъм) може да е с различна форма и размер в зависимост от изискващото се ниво на детайл и предназначението на раздела в общия подход към изследването. Съдържанието на тематично определените раздели се определя

¹⁷ Демографският профил на извършителите може да се окаже подвеждащ. Той може да помогне само за определяне на биографичните данни на по-широката група от населението, от която произлизат желаещите да се ангажират с определен вид дейност. Същинските стратегии или основните логистики обаче – авангардът на движението – може да имат съвсем различно минало и така да останат извън обсега на радарата. Събирането на релевантни допълнителни данни, като например военна служба в миналото, професионална биография и други елементи на цялостния личен профил може да са извън правомощията на докладващите организации, да са защитени от законодателството за защита на личните данни и най-вече да се възприемат като неважни за докладване на национално равнище.

¹⁸ Всичко друго освен базовия профил следва да остане за разпространение само като класифицирана информация, тъй като източниците за всички отнасящи се до отделни групи прогнози или анализи на заплахите трябва да са оперативна и разузнавателна информация, като така се разкрива действителното равнище на информацията, което организацията има за въпросния актьор.

до голяма степен от действителното разпространение и равнище на заплахата, която всяка тема представлява за страната, както и от наличните разузнавателни и други данни. Затова тук, за разлика от основните индикатори, не се предлагат конкретни и подробни описания на индикаторите, специфични за всяка избрана тематична област. Вместо това в Таблица 3 са предложени примери за такива индикатори и теми, които могат да бъдат засегнати в ситуационната оценка.

Таблица 3. Примерни раздели и индикатори за оценка по тематични области

Подраздели на доклада	Тематично определени показатели, променливи и теми	Източник на информация и вид анализ
1. Общ преглед	Съдържа разказно описание на последните развития и тенденции, цялостна оценка на заплахите от конкретната екстремистка сцена през изминалата година, появата на нови актьори, мащаба на дейността и прочие.	
2. Задълбочен анализ на конкретните престъпления и извършители	<p>Честота и естество на престъпленията от интерес</p> <ul style="list-style-type: none"> брой регистрирани и разкрити престъпления, осъдени лица, вид наложени наказания регионална разбивка анализ на естеството, характеристиките и подбудите вероятен процент на недокладваните престъпления жертви <p>Извършители на престъпленията от интерес</p> <ul style="list-style-type: none"> социално-демографски и социално-икономически профил (възраст, пол, трудова заетост, образование, семейно положение) вид извършени престъпления/повдигнати обвинения съдебно минало (чисто/разследван преди/рецидивист) притежание на оръжия (съотношение между всички законно притежавани оръжия и извършителите на престъпления по екстремистки подбуди, придобили оръжие законно) с повдигнати обвинения/осъдени други 	<p>Източник: МВР, прокуратура, съдилищата, виктимизационни изследвания</p> <p>Вид анализ: статистически анализ, регионално и национално равнище, качествено анализ</p>
3. Действия (насилствени и ненасилствени)	<ul style="list-style-type: none"> брой и естество на значимите прояви (протести, шествия, демонстрации, публични събирания, концерти с екстремистко съдържание) брой участници, профил на участниците брой и обща информация за палежи, насилие срещу лица – недокладвани в статистиката за престъпността (честота, цел, подбуди и пр.) 	<p>Източник: МВР други държавни органи НПО медия мониторинг социални медии, интернет виктимизационни изследвания</p> <p>Вид анализ: качествен и статистически</p>

Таблица 3. Примерни раздели и индикатори за оценка по тематични области (Продължение)

Подраздели на доклада	Тематично определени показатели, променливи и теми	Източник на информация и вид анализ
<p>4. Основни актьори (организации, групи, движения, отделни лица, участващи в конкретни области на дейност)</p>	<p>Обща оценка на членската база/базата от активисти на съответната екстремистка сцена (възможни категории: лидери, активисти, бойци/използващи насилие, последователи, пасивни поддръжници)</p> <p>Организации/групи</p> <ul style="list-style-type: none"> • структура и организация • членска база (общо и в съответната община/населено място) – численост и основни характеристики (средна възраст, социално положение, образование и пр.) • ръководство (имената на ключовите фигури в миналото и настоящем и оперативните им функции, биографична справка и криминално минало) • ресурси и канали за финансиране • седалище и области на дейност • идеология/мотивация • стратегия/тактика/оперативен подход • ключови моменти в миналото/важни събития • основни действия и цели • набиране на последователи и пропаганда • реторика • медиен обхват (списания, онлайн медии и социални мрежи) • връзки и форми на сътрудничество с други/чужди екстремистки групи (стратегически, тактически и структурни прилики и разлики), връзки с други радикални субкултури • престъпна дейност • потенциал за конфронтации и насилие • отношения с властите (забрани, санкции, репресивни мерки и т.н.) <p>Отделни лица</p> <ul style="list-style-type: none"> • чуждестранни бойци (установен брой преминали през страната; граждани на страната, заминали за зоните на военни действия) • познати местни лица с връзки с чужди екстремистки или терористични организации • чужди граждани с терористични връзки <p>Други теми от интерес</p> <ul style="list-style-type: none"> • тайни молитвени храмове или брой джамии, идентифицирани като високорискови или екстремистки; сборни места за поддръжници на екстремизма, брой посетители • други 	<p>Източници:</p> <p>МВР Разузнавателни сведения медии (в т.ч. социалните медии) интервюта с поддръжници и бивши членове други данни от открити източници</p> <p>Вид анализ:</p> <p>качествен и количествен анализ, стратегически оценки на разузнавателна информация</p>
<p>5. Други тематични области</p>		

В докладването по всеки индикатор е необходимо да се следва еднакъв подход, като се използва един и същ метод на представяне, за да се улесни разбирането. Необходимо е освен това темите от интерес да са представени съгласувано в специален подраздел на доклада. Представянето на основните и допълващи индикатори за всяка избрана тематична област (тип екстремизъм) трябва да позволява изготвящият доклад орган да извърши анализ на тенденциите по всяка тема от интерес без излишни данни и ненужни отклонения.

За да се оценят свързаните с всяка тема от интерес заплахи, е необходимо да се определи **делът им от общата заплаха**, описана с индикаторите в раздел 2.3.1. Макар да са валидни логиката и изискванията на всеки отделен индикатор, всички регистрирани престъпления и прояви трябва да са съпроводени от допълнителна информация за конкретните подбуди на извършителя или организатора.

Допълващите индикатори следва да позволят на докладващия орган да постави в специфична светлина темата от интерес по отношение на специфичните ѝ особености, допълващи като цяло описаните по-горе пет основни категории от индикатори от Фигура 1 (1) престъпни деяния – разпространение, 2) престъпни деяния – естество, 3) действия (значими прояви) – разпространение, 4) действия (значими прояви) – естество, 5) одобрение/проникване в обществото). Запазването на структурата на категориите и съответстващите равнища на заплаха дава възможност на докладващия орган да запази общата съгласуваност на доклада.

Необходимо е допълващите и тематични индикатори да се изготвят така, че да оценяват разпространението и естеството на дейностите в рамките на темата от интерес. При изготвянето им докладващият орган следва да се съобрази с типичните за тематичната област поведенчески модели. Това може да затрудни значително опитите да се направи валидна оценка на ислямския екстремизъм, тъй като тази заплаха се отличава понастоящем със силно фрагментирана и „разпиляна“ мрежова организация, където я има, и слаби идеологически връзки.

Изготвянето на профили на екстремистки организации и групи в такива подробности, както е посочено в Таблица 3, също може да е предизвикателство (особено ако съответната екстремистка сцена е силно фрагментирана и няма устойчиви организационни структури) и ще разчита най-вече на разузнавателни данни. Когато може да се направи оценка на намеренията и възможностите на най-значимите организационни актьори, тя може да се ограничи в класифицираната версия на доклада, а в публично достъпната версия да се включат само базисните им профили.

Що се отнася до ислямския екстремизъм, допълнителните показатели могат да включват приблизителния дял на проповядващите джихадизъм и други форми на екстремистки идеологии джамии от общия брой джамии и географското им разпределение, средния брой богомолци в радикализираните джамии и дори съществуването и предполагаемия брой на тайни молитвени храмове, разделени само на тайни и на такива с конспиративна цел. И тази

информация трябва да се получи от определени източници, които може да не желаят да разкриват дълбочината на притежаваните от тях сведения.

Аналогично статистиката за престъпността може да се допълни с прогнозния брой местни граждани, участващи в престъпна дейност или в дейност, предмет на наблюдение в страната, или които са пътували или възнамеряват да пътуват извън страната, за да „участват в джихад“ в страни като Сирия и Йемен (наричани най-общо „чуждестранни бойци“). Те присъстват във всички тематични области от интерес. Там могат да се включат и пътуващите до Украйна – дестинация, която е по-вероятна за политически мотивирани представители на крайнодясното.

Присъствие в интернет, активност, комуникация

Интересен източник за допълващи индикатори е интернет. Огромният ръст в използването на различните социални мрежи, включително предпочитани дискуссионни форуми (десен и ляв екстремизъм) и в използването на Фейсбук и сайтовете на подобни мрежи за преки социални връзки, дава възможност на апарата за сигурност да събира информация по индикатори за непряко участие, подкрепа или проникване на идеи, дори за участие в конспиративни движения. Количествените индикатори в тази област могат да са „брой посещения за определен период“ (за предварително определен списък от дискуссионни форуми); „постове за определен период“ (за форуми в страната); „време за мобилизация“, измерващ времето за достигане на 1 000 членове или харесвания за страница или пост във Фейсбук или Туитър; брой последователи на предварително набелязани фигури и тагове с екстремистки връзки и т.н.¹⁹

Друга категория допълващи индикатори може да се разработи в посока **анализ на съдържанието на основните средства за комуникация** между лицата, участващи в тематичната област от интерес. Лесен и в същото време представителен източник биха били интернет форумите и дискуссионните групи. В допълнение най-вече на темите в област 5 от основните индикатори (одобрение/проникване на радикални идеи в обществото) има три основни категории от допълващи индикатори, подсказващи за развитията в областта от интерес.

На първо място е *фокусът* на дискусиите – по-специално кои групи от населението са на прицел, биват обвинявани или конфронтирани. Подходите към изследването на този индикатор може да са различни. Ако обаче е технически възможно, данните следва да се събират ежемесечно. Методите за **анализ на съдържанието** трябва да се използват така, че в годишния доклад да се съдържа допълнителен текст, в случай че в движението или съответния сегмент от екстремистката сцена са настъпили турбулентни промени. На оперативно равнище могат да се изготвят и месечни доклади, но целта трябва да е постоянно оценяване.

¹⁹ За измерване на тези индикатори се изискват специализирани умения, понякога достъп до данни на разположение само на доставчиците на интернет или на търговски партньор с такива възможности за анализ на социалните мрежи, които обикновено не са налице в правоприлагащите органи и естествено не се разкриват от разузнавателните служби.

Фигура 2. Примерни категории от индикатори за оценка на екстремистко съдържание и дейност в интернет

Източник: Авторите на доклада.

На второ място е *интерпретирането* на политическите теми. **Дискурсивният анализ**, извършван с данни, събирани за предпочитане ежесечно (най-добре е да се използва един и същ набор от данни и за трите обсъждани индикатора), предлага достатъчно широк избор на методи, за да се обхванат възможните различни изисквания на аудиторията, ползваща доклада за ситуационната оценка.

И не на последно място, във всяка тематична област от интерес трябва да се следят актуалните (модни) теми, за да се разбере кои проблеми улесняват мобилизацията на поддръжници или кои събития оформят стратегията на участващите актьори. За предпочитане е наборът от данни да се анализира внимателно със софтуер за автоматизиран **семантичен анализ**, което обаче може да изисква определени умения и познания в тази област. Затова е препоръчително да се ограничи изследването на протичащите вътрешни дискусии между поддръжниците до нивото на детайлност, съответстващо на аудиторията, за която е предназначен ситуационният доклад.

Вероятно е при извършването на оценки по тематичните и допълващи индикатори да възникнат сериозни предизвикателства от гледна точка на наличието на данни и необходимия аналитичен капацитет, особено когато няма предишен опит в изготвянето на подобни аналитични продукти. Затова може да е по-подходящо и осъществимо най-напред да се установят систематични и надеждни процедури за събиране и систематизиране на данните по основните индикатори, преди да се обогатява анализът с допълващи такива.

2.3.3. Анализ на тенденциите

Констатациите на сумативните доклади (в края на годишния цикъл), каквато е ситуационната оценка, често се използват за набелязване на промени в съществуващи интервенции и мерки или формулиране на нови такива, по-добре пригодени. Те обаче са просто фундаментът от данни за оценъчната работа. По-важното е, че те са и основа за анализ на тенденциите, което дава възможност за действително формативно (текущо) използване на доклада.

Има три подлежащи на проучване пластове в тенденциите, като всеки предлага различна информация и различна степен на разбиране на явлението екстремизъм в страната.

Препоръките в настоящото ръководство са ограничени до най-действените и най-полезни общи подходи за анализ на тенденциите, с оглед запазване на методологична пестеливост, ограничаване на необходимия за извършване на такъв анализ капацитет и представяне на вярна картина. Възможно е, разбира се, този опростен списък да се допълва с различни други аналитични подходи, особено ако използваната в доклада за ситуационната оценка система за представяне на данни е достатъчно усъвършенствана и богата от гледна точка на информацията, за да позволява извличане на данни и/или използване на по-конкретните индикатори, свързани с активността в интернет, обобщени във Фигура 2 и коментирани в предходната глава²⁰.

Краткосрочен анализ (едногодишен)

Възможно е краткосрочните тенденции да се наблюдават още във второто издание на доклада. Макар че още на този етап могат да се съпоставят статистическите констатации, това трябва да се избягва поради ограничената стойност на такова сравнение. Могат да се правят изключения, ако се наблюдават резки промени в някои индикатори, тъй като това може да е показател за значими събития в наблюдаваната с този индикатор област.

Краткосрочните тенденции следва да бъдат коментирани не толкова по отношение на общата картина на заплахите, а по-скоро по отделните тематични области от интерес (специфичните сегменти на екстремистката сцена), и по-специално съдържанието и програмата, промените в стратегията и значителните развития. Това предполага превес на качествените методи. Следва да се прави **структурирана и фокусирана съпоставка на тенденции** на годишна база. Описателният подход би бил достатъчен, тъй като едно по-задълбочено

²⁰ Допълнителните аналитични подходи могат да включват използване на методи за социално-мрежови анализ (Social Network Analysis) (изграждане на мрежа от съизвършителите в помощ на средносрочния анализ на тенденциите) и за динамично-мрежов анализ (свързващ различни характеристики на отделни престъпления, хора, организации и прочие във времето с цел динамично моделиране в помощ на средносрочния прогнозен анализ). При тези методи е възможно използване на оперативна информация и сведения от класифициран характер, но оповестяването на използването на тези методи може да е в ущърб на провеждащи се интервенции. Затова отговарящият за доклада орган трябва внимателно да обмисли въпроса. Генерираната с тези методи информация следва да се разгласява само в класифицирания раздел на доклада или изобщо да не се включва и да остане само за ползване на оперативно равнище.

изследване би изисквало свързване на развитията по дадена тема от интерес със събитията по света или в страната, с проведените интервенции или с ефективността на свързаните със сигурността операции, което изисква интензивна оценъчна работа. В случай че такава оценка се прави отделно, препоръчително е да се свържат констатациите от нея със значителни промени в съдържанието и подхода на актьорите, обхванати в доклада за ситуационна оценка.

Средносрочен анализ (между две проучвания на нагласите сред населението)

По-горе бе препоръчано на две или три години да се провеждат периодични проучвания на обществените нагласи към екстремистките идеи и програми. Тази препоръка се основава на две предпоставки. На първо място, провеждането на такива проучвания изисква значителни разходи²¹. На второ място, нагласите на широката общественост рядко се променят толкова бързо, за да се получат значителни забележими разлики всяка година.

Следователно средносрочните тенденции трябва да обхващат промените в нагласите на широката общественост и да се свързват с развитията във всяка област от интерес. В дългосрочен план индикаторите от област 5 (одобрение/проникване на радикални и екстремистки идеи в обществото) следва да осигурят основа за сравнение с останалите области от индикатори (престъпни деяния и действия/прояви). Все пак стабилността на позицията на радикалните идеи в обществото може да се промени в отговор на успешен политически ангажимент на мейнстрийм политици или на радикални политически актьори. Затова сравнение трябва да се прави след всяко издание на проучването, като се съпоставят промените през отминалия период в области от 1 до 4 и промените в област 5 на основните индикатори.

Колкото повече са изданията на проучванията, толкова по-надеждни стават основните данни и по-полезен е докладът от гледна точка на прогнозна стойност. За обикновени прогнозни цели могат да се използват **прости статистически методи** (като например регресионен анализ) за изчисление на тенденции.

Дългосрочен анализ (за целия период от началото на проучванията сред населението)

Прогнозната стойност на доклада става най-ценна едва след няколко издания на посоченото по-горе проучване. След 10 години последователни измервания и документиране²² могат да се използват математически и статистически подходи за допълнителен анализ на данните.

²¹ В идеалния случай такава проучване следва да се провежда ежегодно, но разходите биха били значително по-високи. Затова е препоръчително да се прави само когато въпросът придобие значителни мащаби, а резултатите от проучването биха били жизненоважни за процеса на вземане на решения или за оценка на политиките.

²² По отношение на индикаторите от области 1 до 4 (престъпления и прояви), дългосрочен анализ на тенденциите и прогнозен анализ може да се прави успешно след три издания на доклада.

На първо място е тенденцията в самите данни. Отново дългосрочните ретроспективни тенденции сочат промените в общите рискове за обществото. Освен това внезапните промени в стойностите на индикаторите може да са показател за значими събития или за забележително успешни или катастрофални интервенции.

Истинската стойност на дългосрочния анализ на времевите серии от данни е в прогнозната му употреба. Проекцията на бъдещите тенденции (предвид условието за надеждността на достатъчните данни – и оттам препоръчаният месечен интервал за индикаторите в области от 1 до 4) може да служи като основа за оценка на интервенции или политики и за представяне на картината „какво, ако“ преди началото на бъдеща инициатива. Също така за някои индикатори, тясно свързани с позиционирането на служители от правоприлагащите органи и тяхното натоварване, трябва да се използват по-сложни методи за прогнозиране на тенденциите (най-общо от областта на **функциите за прогнозиране на търсенето**²³) в оперативното планиране на регионално равнище или за изпълнение на други задачи, като например определяне на целите на превантивни и изпреварващи мерки.

---

²³ Препоръчително е да не се използват прекалено сложни методи, като например алгоритми за машинно обучение, които са скъпи, а резултатите им са само малко по-точни, отколкото на по-лесните и по-балансираните подходи. За целите на планирането на ресурсите биха били достатъчни експоненциалните изравнителни методи от гледна точка на баланса между улеснение и надеждност.

3. ПРИЛОЖИМОСТ НА СИТУАЦИОННАТА ОЦЕНКА В БЪЛГАРИЯ

3.1. ВЪВЕДЕНИЕ

В тази глава са представени резултатите от проучване за приложимостта на ситуационната оценка на тенденциите в екстремизма в България. Целта на проучването бе:

- да оцени степента, в която съществува необходимата доказателствена база за оценка на основните и допълващите индикатори на настоящата методология;
- да оцени възможността за приложение на методологията за ситуационна оценка;
- да извърши предварителен анализ въз основа на събраните данни;
- да предложи препоръки и мерки за подобряване.

Необходимите за изчисление на основните и допълващите индикатори данни, събирани и докладвани от съответните власти, бяха проучени с цел преценка дали са подходящи за инструмента за ситуационна оценка. Изследвана бе и готовността на държавните институции за приложение на механизми за систематизиране и анализ на данни. Въз основа на изводите от проучването са отправени препоръки за подобряване инфраструктурата за събиране на данни за явлението екстремизъм, за да е възможен съдържателен анализ и редовното прилагане на ситуационната оценка.

3.1.1. Методика

Проучването **изследва съществуващата доказателствена база** (от официални и алтернативни източници), необходима за оценка на основните индикатори, и **изследва възможността за приложение** на методологията за ситуационна оценка. Изследването на наличието и качеството на данните е проведено въз основа на документно проучване на вторични източници, анализ на количествени данни, предоставени от съответните институции, и интервюта с експерти от съответните органи. Първоначалните оценки на събираните от официалните органи данни показаха, че информацията не е достатъчно изчерпателна и систематизирана, за да е възможно изчислението на първите пет основни индикатора и на практика липсва по отношение на останалите основни индикатори за предложения ситуационен анализ.

Заради невъзможността в момента да се извърши задълбочена ситуационна оценка съгласно предложената методология, бе осъществен задълбочен качествен анализ **на новите крайнодесни групи**, появили се в страната през последните няколко години (виж повече в Приложение I). Изследването бе

съсредоточено върху материали в медиите (интернет и печатните медии, телевизионни интервюта) за всички нови формации, в това число информация, разпространена от самите групи в интернет (чрез собствените им сайтове в интернет и страници във Фейсбук, профили в Твитър и пр.).

Фигура 3. Основни елементи на проучването за приложимост на ситуационната оценка на тенденциите в екстремизма в България

Тестване на основните индикатори

- Събиране и преглед на данни, необходими за основните и допълващи индикатори: официални статистически данни и достъпни аналитични материали; преглед на съдебна практика за извадка от престъпления от интерес
- Оценка на обхвата и качеството на данните

Анализ на допълващи индикатори: нови крайнодесни актьори

- Извеждане на допълващи индикатори за бъдеща задълбочена оценка на новопоявили се актьори на крайнодясната сцена (идеи, организация, действия, връзки с други групи, активност в интернет и др.)
- Въз основа на отворени източници (медии, интернет, с основен източник самите формации)

3.1.2. Преглед на достъпните аналитични материали

Този раздел предлага кратък преглед на аналитичните материали и доклади, разпространявани от компетентните органи, натоварени със събиране и анализ на данни като част от прерогативите им за противодействие на всички видове екстремизъм и процеси на радикализация. Водещата роля в страната относно мерките за противодействие на насилствения екстремизъм и свързаните въпроси се изпълнява понастоящем от правоприлагащите агенции. Министерството на вътрешните работи (МВР), Държавната агенция „Национална сигурност“ (ДАНС) и прокуратурата са водещите, ако не и единствените институции, прилагащи мерки в това отношение. Затова те са институциите, от които може основателно да се очаква да изготвят цялостни анализи на явленията екстремизъм и радикализация, тъй като следва да имат достъп и да събират необходимите данни, включително класифицирана информация, недостъпна за други организации. Тенденциите и рисковете, свързани с футболното хулиганство, екстремизма и произтичащите от тях актове на насилие не се подлагат обаче на систематичен анализ и оценка от властите.

Като цяло МВР и някои от главните му дирекции публикуват само годишни отчети за дейността си и някои аналитични доклади, специално изготвени по конкретни въпроси (*ad hoc*). В тези документи не се съдържат аналитични компоненти, а се прави преглед на дейността през отчетния период. Изключение прави Главна дирекция „Гранична полиция“, която публикува оценки на риска, изготвени в съответствие с Общия интегриран модел за анализ на риска (CIRAM)²⁴, препоръчан от Европейската агенция за гранична и брегова охрана (Frontex).

През 2014 г. МВР публикува „Анализ на средата за сигурност и състоянието на Министерството на вътрешните работи за периода януари – юни 2014 г.“. В него темата за екстремизма се разглежда най-вече от гледна точка на миграционния натиск, на който е подложена България и риска от преминаване на чуждестранни бойци и други радикални елементи, което означава, че засилването на бежанския поток е изтласкало проблема начело на дневния ред. Екстремизмът като цяло не е отделна тема от интерес за МВР. До засилването на бежанската криза екстремизмът се разглеждаше от МВР в контекста на футболното хулиганство, което е в центъра на вниманието на полицията от 2000 г. Дори по отношение на футболното хулиганство обаче основният подход е за наблюдение и противодействие на тези прояви от гледна точка на опазване на обществения ред и безопасност, и противодействие на правообщественото поведение и произтичащите от него престъпления.

Оперативни данни за агресивни и високорискови лица, както и за прояви на футболно хулиганство, се събират и регистрират в базите данни на областните дирекции на МВР. Съществуват обаче опасения, че данните не се въвеждат систематично в централизираната криминална база данни и не се използват достатъчно за хоризонтални анализи и планиране на политики²⁵. Поради това има вероятност противодействието на тези явления да остане съсредоточено в голяма степен върху оперативните усилия за правоприлагане и методите за възпиране, докато превенцията остава на заден план.

Подобно на МВР, и Прокуратурата публикува годишни отчети за дейността си, но не се ангажира с анализ на данните. Въпреки това през 2012 г. главният прокурор възложи провеждане на криминологично изследване на разпространението, териториалното разпределение и динамиката на престъпленията от омраза в страната, и идентифициране на характеристиките на извършителите и пострадалите в периода 2007 – 2012 г., което изглежда е най-систематичното аналитично изложение по темите от интерес, изготвено по искане на официална институция²⁶. Освен това са изследвани подробно правната рамка и проблемите с разследването и наказателното преследване на тези престъпления. Докладът анализира статистическите данни за престъпленията от омраза на полицията, прокуратурата и Националния статистически институт (НСИ) и съдържа допълнителен анализ на образуванията, прекратени

²⁴ Frontex (2012) Common Integrated Risk Analysis Model: A Comprehensive Update. Warsaw: Frontex.

²⁵ Радикализация в България: заплахи и тенденции. София: Център за изследване на демокрацията, 2016.

²⁶ Престъпления, извършени от омраза (расова, национална, етническа и религиозна). София: Върховна касационна прокуратура, 2013.

и приключени досъдебни производства, съдебни дела, произнесени от съдилищата присъди и информация от други качествени източници като медийни публикации. Макар обхватът на настоящото изследване да е по-широк, тъй като престъпленията от омраза са само част от всички възможни проявления на екстремизъм, изследваните в доклада престъпления съвпадат частично с анализирани тук деяния.

ДАНС е основната агенция, оправомощена да събира разузнавателна информация, да наблюдава и да разследва свързаните с екстремизъм процеси и тенденции в страната чрез специализираната си дирекция „Международен тероризъм, екстремизъм и миграция“. В рамките на Дирекцията работят специализирани звена, занимаващи се с религиозен екстремизъм, десен и ляв екстремизъм, етнонационалистически екстремизъм и свързаните с тях явления. В допълнение Националният контратерористичен център (НКТЦ) в ДАНС има мандат, който включва изготвянето на ситуационни доклади не само за свързани с тероризъм заплахи, но и относно тенденциите в радикализацията и насилствения екстремизъм.

Въпреки оперативния капацитет и аналитичните ресурси, с които ДАНС разполага, досега са изготвени много малко аналитични материали, подходящи за декласифициране и огласяване пред по-широка общественост, тъй като темата се счита за въпрос на национална сигурност. Единствената информация, която ДАНС публикува, е годишният ѝ доклад, както и информацията за броя информационни и аналитични материали, предоставени на министерства, ведомства и висши органи на държавната власт²⁷.

Националната разузнавателна служба (НРС), преименувана през 2015 г. на Държавна агенция „Разузнаване“ (ДАР), публикува ежегодно оценка на външната среда за сигурност, доклади за дейността си, определя приоритетите и изготвя прогнози. В доклада за дейността си през 2014 г. НРС определя проявите на международния тероризъм, бежанските потоци и незаконната миграция като главни източници на рискове и заплахи за сигурността, особено във връзка с тероризма и насилствената радикализация²⁸. Предвижда се повишена терористична заплаха за страната вследствие от кризисните развития във външната среда на сигурност. Това е един от малкото документи, в които се обсъждат вътрешните заплахи и рискове, свързани с радикализацията.

Като цяло, когато в аналитични документи от държавни органи се обсъждат въпросите на радикализацията и екстремизма, най-често се разглежда заплахата от ислямистка радикализация, макар и съвсем общо. Още по-оскъдни са подобни оценки на тенденциите и рисковете от десен и ляв екстремизъм.

²⁷ Таблица „Информационно-аналитична дейност“. София: Държавна агенция „Национална сигурност“, 2015, <http://www.dans.bg/images/stories/Deinost/prilojenie_1_2015.pdf>.

²⁸ Предизвикателствата на 2014 г. Насоки, приоритети и резултати в дейността на НРС през 2014 г. София: Национална разузнавателна служба, 2015.

3.2. ОСНОВНИ ИНДИКАТОРИ – НАЦИОНАЛНА КАРТИНА НА ЗАПЛАХИТЕ

Липсата на систематични анализи на явлението радикализация и проявенията му в насилствен и ненасилствен екстремизъм налага прилагането на методология, която ще даде възможност такива аналитични материали да се изготвят редовно. Ситуационната оценка предложена тук е точно такъв инструмент, който дава възможност за регулярно проследяване на тенденции и оценка на заплахи. За да е възможно това обаче, е необходимо наличие на достатъчно надеждни данни. В следващия раздел се изследва доколко такава база съществува за основните и тематични индикатори според предложения подход за ситуационна оценка.

3.2.1. Престъпления от интерес (честота и естество)

Първите четири основни индикатори са измерител на разпространението и вида престъпления с екстремистки или дискриминационен характер. По този начин те обозначават заплахи, породени от активни радикализирани елементи, които са прераснали в престъпно поведение. Освен това в зависимост от честотата на различните престъпления може да се оцени тежестта и опасността на сериозните прояви на насилие в сравнение с по-леки престъпления като например вандализъм. Тези индикатори са основани изцяло на агрегирана статистическа информация, което дава възможност за анализ на макротенденциите.

Обхват

Тъй като първите четири основни индикатори използват данни за престъпления, е важно да се определят съответните текстове от Наказателния кодекс, които ще се вземат предвид в анализа на **престъпленията от интерес**. Изборът кои текстове да се включат в анализа ще повлияе значително на обхвата му. За да се гарантира изчерпателност, е необходимо да се включат най-релевантните текстове. Текстове от НК, включени в оценката на индикатора „престъпления от интерес“ за целите на настоящата оценка, се отнасят до престъпни проявления на екстремизъм и свързани явления (Таблица 4).

За целта на тестването на приложимостта на ситуационната оценка в България, в индикатора „**престъпления от интерес**“ са включени редица текстове от НК, които могат да се считат за престъпления с екстремистки характер или такива по подбуди, свързани с екстремистки идеи и възгледи, според приетата по-горе дефиниция на понятието екстремизъм, който може да включва както насилствени, така и ненасилствени деяния.

Избраните престъпления от интерес могат да се разделят в три основни категории (Таблица 4):

- 1) някои **престъпления против Републиката** – проповядване на фашистка или друга антидемократична идеология (чл. 108, ал. 1); тероризъм (чл. 108а, ал. 1-7); подготовка към престъпление против Републиката,

- вкл. тероризъм (чл. 110, ал. 1), подготовка на чужденец в страната за извършване на тероризъм в чужбина (чл. 110, ал. 2);
- 2) **престъпления от омраза²⁹ или с дискриминационен елемент³⁰** – престъпления против равенството на гражданите и против вероизповеданията (чл. 162-166), както и някои престъпления против личността, признаващи дискриминационна подбуда (чл. 116, ал. 1, т. 11 и чл. 131, ал. 1, т. 12);
- 3) **престъпления против мира и човечеството** – пропаганда за война (чл. 407)³¹.

Следва да се отбележи, че в оценката могат да се включат по-широк набор от текстове по НК³² след по-задълбочен анализ на правната рамка и дефиниране на явлението екстремизъм в българския контекст за целите на ситуационната оценка. За целите на настоящото изследване на приложимостта на методологията, в индикаторите, измерващи престъпленията от интерес, са включени редица текстове, по които през последните години има регистриран висок брой деяния, или такива, които тепърва навлизат в наказателно-правната рамка в контекста на глобални терористични и екстремистки заплахи³³. В различните страни, където има традиция в прилагането на подобни оценки, са възприети различни подходи. Например в Германия дефиницията на понятието „политически мотивирани престъпления“³⁴ обхваща няколко категории престъпления: престъпления против държавата, против личността (престъпления от омраза и с дискриминационни мотиви), против либералния демократичен ред, и др.

²⁹ Според Троянов (2011) престъпления от омраза, в смисъла на международните дефиниции, са регламентирани от националното ни законодателство чрез следните разпоредби: убийство и телесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди (чл. 116, ал. 1, т. 11; чл. 131, ал. 1, т. 12); престъпления против равенството на гражданите (чл. 162-163), престъпления против изповеданията (чл. 164-166). Тези състави са включени в обхвата на индикатора „престъпления от интерес“ за целите на настоящата оценка.

³⁰ Според Пушкарова (2011) „Дискриминационната подбуда насочва посягателството срещу определен човек или негови права заради неговата действителна или предполагаема от дееца идентичност. Признакът е външната изява на тази идентичност“ (стр. 80). В НК различните състави обхващат различни, частично съвпадащи съвкупности от защитени признаци: народност, раса, етническа принадлежност, национална принадлежност, религия, политически убеждения, социален произход, членствена връзка с политическа, синдикална или друга неправителствена организация (чл. 116, ал. 1, т. 11, чл. 131, ал. 1, т. 12, чл. 162-166, чл. 172, ал. 1 от НК). Ксенофобският мотив е въведен като квалифициращ признак на някои престъпления против личността (умишлено убийство и телесна повреда), но този термин не е дефиниран. Хомофобията от друга страна не е включена като мотив в нито една разпоредба.

³¹ Виж бележка под линия 33.

³² Така например някои особено крайни прояви на екстремизъм могат да бъдат преследвани като измяна (чл. 95-97а), диверсия (чл. 106) или вредителство (чл. 107). Те обаче не са включени в настоящия анализ поради липсата на образувани досъдебни производства за последните няколко години.

³³ Така например „пропаганда за война“ по чл. 407, както и новите разпоредби по чл. 110 ал. 1 и 2 (приготовление към престъпления против Републиката, вкл. тероризъм, както и подготовка от чужденец на територията на страната да извърши тероризъм в чужбина) са включени в настоящата оценка въпреки незначителния брой престъпни деяния, регистрирани по този член през последните години, поради нарастващата актуалност на тези престъпни деяния в контекста на глобално разпространените идеи на джихадизма, както и дейността на чуждестранни терористични бойци.

³⁴ Bundesministerium des Inneren (2016) Politisch motivierte Kriminalität. <http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/Sicherheit/Kriminalitaetsbekaempfung/Politisch-motivierte-Kriminalitaet/politisch-motivierte-kriminalitaet_node.html>.

Таблица 4. Текстовете от Наказателния кодекс за престъпления с екстремистки характер, които са от интерес за ситуационната оценка (престъпления от интерес)

Глава от НК	Член	Престъпление
Престъпления против Републиката	чл. 108, ал. 1	Проповядване на фашистка или друга антидемократична идеология или насилствено изменение на установения от Конституцията обществен и държавен строй
	чл. 108а, ал. 1-7	Тероризъм и свързани подготвителни действия
	чл. 110, ал. 1	Приготовление към престъпление против Републиката
	чл. 110, ал. 2	Подготовка на чужденци на територията на България за извършване на терористични актове в чужбина
Престъпления против равенството на гражданите и против изповеданията	чл. 162, ал. 1	Подбуждане към дискриминация, насилие или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност
	чл. 162, ал. 2	Насилие срещу друго поради неговата раса, народност, етническа принадлежност, религия или политически убеждения
	чл. 162, ал. 3 и 4	Образуване, ръководене или членство в организация или група, която си поставя за цел извършването на деянията по предходните алинеи
	чл. 163, ал. 1, 2 и 3	Участие в тълпа, събрана за нападение на групи от населението, отделни граждани или техни имоти във връзка с националната, етническата или расовата им принадлежност
	чл. 164, ал. 1	Проповядване или подбуждане към дискриминация, насилие или омраза на религиозна основа
	чл. 164, ал. 2	Оскверняване, унищожаване или повреждане на религиозни храмове
	чл. 165, ал. 1	Използване на сила или заплашване с цел да се попречи на други свободно да изповядват своята вяра
	чл. 165, ал. 2	Принуждаване на друго да участва в религиозни обреди и служби
чл. 166	Образуване на политическа организация на религиозна основа; използване на религията за пропаганда против държавната власт	
Престъпления против мира и човечеството	чл. 407	Пропаганда за война
Престъпления против личността	чл. 116, ал. 1, т. 11	Убийство по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди
	чл. 131, ал. 1, т. 12	Тежка телесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди

Разработването и приемането на дефиниции на ключови понятия, както и определянето на обхвата на оценката по отношение на престъпленията от интерес, е изключително важна първа стъпка, която трябва да се основава на по-задълбочен анализ на наказателно-правната рамка и съгласуване с всички заинтересовани страни, с цел да се подберат онези текстове от НК, които най-точно рефлектират разбирането на съставляващия оценката орган за явлението, които следва да се измерват и наблюдават.

Макар тези текстове на НК да са включени в обхвата на настоящото изследване, разграничението между престъпленията по расистки или ксенофобски подбуди и тези по хулигански подбуди е трудно, тъй като всички тези подбуди са част от един и същи текст от НК (чл. 116, ал. 1, т. 11 и чл. 131, ал. 1, т. 12).

Наличие на данни

Областните полицейски дирекции, прокуратурите и съдилищата събират данни за престъпленията, разследванията, повдигнатите обвинения, образуваните съдебни производства и постановените присъди, които са агрегирани на национално равнище и се оповестяват публично от Министерството на вътрешните работи, Прокуратурата на Република България и Висшия съдебен съвет. Полицейската статистика съдържа броя на регистрираните престъпления, разкритите престъпления и установените извършители, информация за които се събира по следните признаци: пол, националност и гражданство, възраст, занятие, образование, наличие на употреба на алкохол и наркотици по време на извършване на деянието (виж Приложения III и IV). По отношение на престъпленията от интерес, изброени по-горе, статистиката на МВР не включва престъпления против Републиката (чл. 108, ал. 1; чл. 108а, ал. 1-7; чл. 110, ал. 1 и 2) и престъпления против мира и човечеството (чл. 407), но статистика за данни за тези престъпления е предоставена от прокуратурата и съдилищата, както и от НСИ.

Обобщените статистически данни за дейността на съдилищата съдържат информация за новообразувани и приключили дела заедно с резултатите от тях и броя на подсъдимите (виж Приложение IV). Данните от съдилищата съдържат информация за съдебните дела, резултатите от тях и осъдените лица. Всички горепосочени данни се събират в съответствие с текстовете по НК.

Въпреки наличието на тези данни, класификацията на деянията в НК възпрепятства понастоящем да се изчисли реалният размер на регистрираните престъпления, които са действително свързани с екстремистки възгледи и идеи и поради това прави всички изчислени на тази база индикатори за целите на ситуационната оценка ненадеждни. Това е така, защото НК предвижда по-тежки наказания за някои престъпления против личността, свързани с употреба на насилие, когато са извършени по расистки или ксенофобски подбуди (чл. 116, ал. 1, т. 11 и чл. 131, ал. 1, т. 12), но **тези дискриминационни подбуди (расизъм, ксенофобия) са групирани с хулиганството като мотив** за всички престъпления телесна повреда или убийство (чл. 131, ал. 1, т. 12; чл. 116, ал. 1, т. 11). Не се прави разлика по отношение на наказанието, а трите категории са част от едни и същи точки.

Друг проблем е неправилното квалифициране на някои насилствени деяния под по-общите разпоредби за хулиганство, вместо като употреба на насилие срещу друго поради неговата раса, народност, етническа принадлежност, религия или политически убеждения (чл. 162, ал. 2).

Аналогично, тъй като в България няма изрично законодателство срещу езика на омразата, когато става дума за използване на обидни думи и изрази, насочени към конкретно лице или група в конкретна ситуация (ненасилствени действия, които не се квалифицират като подбуждане към дискриминация, омраза и насилие по чл. 162, ал. 1; проповядване на антидемократична идеология по чл. 108, ал. 1 или пропаганда за война по чл. 407), ненасилствените престъпления по дискриминационни подбуди (например отправяне на заплахи и/или ругатни) могат да се преследват наказателно само по други текстове от НК и поради това се квалифицират по тях. Така дискриминационни изявления, основани на раса, националност, пол (или подобен признак), насочени срещу конкретно лице или група лица, се преследват наказателно по текстовете за хулиганство (чл. 325) или за обида (чл. 146)³⁵. Когато предшества или съпътства насилствено деяние, дискриминационното слово не се счита за престъпление само по себе си, а по-скоро за начин за разпознаване на подбудите за по-тежкото престъпление³⁶. Ако, от друга страна, съответстващото деяние не е насилствено (напр. чл. 144 от НК, закана), отново се прилагат текстовете за хулиганство. Следователно е вероятно много ненаказани ненасилствени деяния по дискриминационни подбуди да са регистрирани като хулиганство.

Освен това сериозни предизвикателства са терминологичните пропуски и липсата на установена съдебна практика по тези въпроси³⁷. Расистките и ксенофобски подбуди бяха въведени като квалифициращи обстоятелства по текстовете от НК за телесна повреда и убийство едва през 2011 г., но все още не са дефинирани, каквато е препоръката на Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността (ЕКРН). Преди добавянето на тези текстове съдилищата често квалифицираха престъпленията с ясно признати от съда дискриминационни подбуди като хулиганство. Състав на Софийския градски съд е отнесъл расистките подбуди към хулиганските със съображението, че *„съвременното общество е прогласило за висша ценност равенството на всички хора и е заклеймило всяко неравнопоставено третиране и свързаните с него прояви на омраза, основани на расова, етническа и религиозна принадлежност. Отявлението погаване на основополагащи начала е брутална демонстрация и израз на явво неуважение към общественя поряък“*³⁸.

³⁵ Въз основа на извършения за целите на настоящия доклад преглед на съдебни дела за престъпления от омраза. Виж също бележка под линия 37.

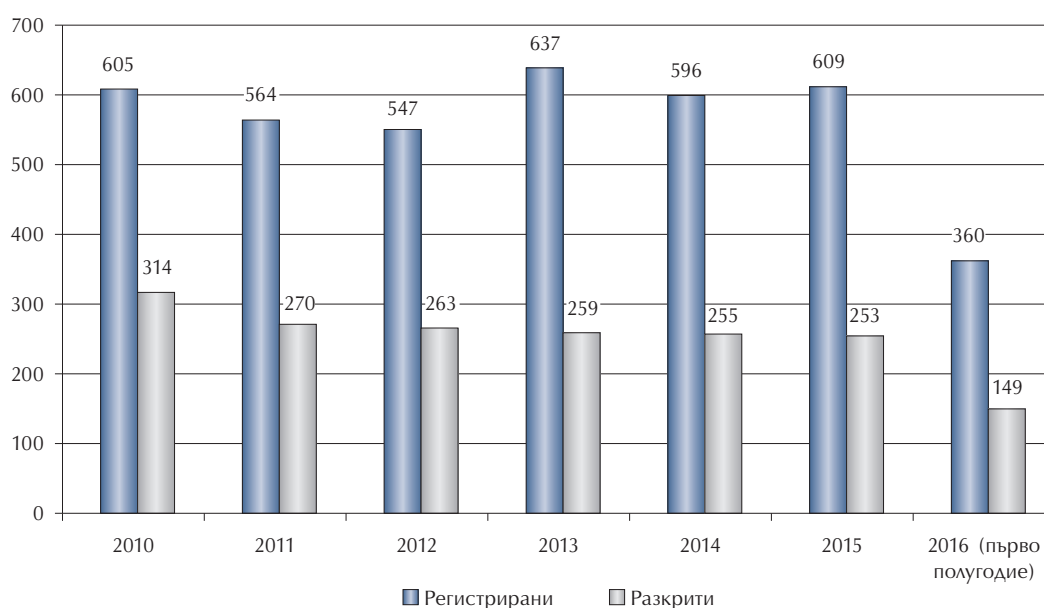
³⁶ Пушкарова, И. Слово на омразата. – В: Учебен модул III „Антидискриминационно право – Наказателно-правни аспекти“ за полицейски служители и разследващи полицаи. София: КЗД, МТСП и Институт „Отворено общество“, 2011, с. 129, <www.justicedevelopment.org/data/files/2011_07/УЧЕБЕН-МОДУЛ-III-ПОЛИЦИЯ.pdf>

³⁷ Пак там.

³⁸ НОХД № 378/2007 г., Софийски градски съд. Вж. също Авдева, Е. Роля на съда в наказателните производства за престъпления с дискриминационен мотив. – В: Учебен модул III „Антидискриминационно право – Наказателно-правни аспекти“ за полицейски служители и разследващи полицаи. София: КЗД, МТСП и Институт „Отворено общество“, 2011, с. 136-145.

Дори след промените в НК обаче прокурорите са склонни да използват познатите им текстове за хулиганство, дори когато деянията би следвало да се квалифицират като причиняване на телесна повреда или убийство по расистки или ксенофобски подбуди, или като престъпления против равенството на гражданите, или против изповеданията³⁹. Това стана причина за критики от ЕКРН и Европейския съд за правата на човека. ЕКРН препоръча „на българските власти да добавят в Наказателния кодекс разпоредба, която изрично да постановява, че расистката, ксенофобска или друга дискриминационна мотивация при всяко обикновено престъпление представлява отегчаващо вината обстоятелство“⁴⁰, което все още не е сторено.

Фигура 4. Регистрирани и разкрити престъпления – причиняване на телесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди (чл. 131, ал. 1, т. 12)

Източник: Министерство на вътрешните работи.

Освен това изглежда съществува **съществено припокриване** между чл. 162, ал. 2 относно употребата на насилие срещу лица или имуществото им по дискриминационни подбуди и чл. 131, ал. 1, т. 12 за причиняване те-

³⁹ Траянов, Т. Ролята на прокурора в наказателните производства за престъпления от омраза. – В: Учебен модул III „Антидискриминационно право – Наказателно-правни аспекти“ за полицейски служители и разследващи полицаи. София: КЗД, МТСП и Институт „Отворено общество“, 2011, с. 164-175.

⁴⁰ Доклад на ЕКРН за България (пети мониторингов цикъл). Страсбург: Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността, 2014.

лесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди⁴¹. Леката телесна повреда може да се изразява в причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето, а употребата на насилие спокойно може да се квалифицира като причиняване на телесна повреда. Вероятно е, при наличието на избор как да квалифицират дадено престъпление, правоприлагащите органи да изберат чл. 131 (причиняване на телесна повреда), тъй като той допуска квалификацията хулигански подбуди, за които има обилна съдебна практика. За правоприлагащи служители, недостатъчно обучени да разпознават престъпленията по дискриминационни подбуди, вероятно е по-лесно да докажат хулиганска подбуда, тъй като е достатъчно да се покаже, че извършителят(ите) и пострадалия(ите) не се познават, а „действията грубо нарушават общественя ред и изразяват явно неуважение към обществото“⁴².

Фигура 4 показва общия брой регистрирани и разкрити престъпления по чл. 131, ал. 1, т. 12 от НК, а именно причиняване на тежка телесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди. Както е обяснено по-горе обаче, **не е възможно разграничение между престъпленията с расистки или ксенофобски мотиви от тези по хулигански подбуди**, тъй като се регистрират по един и същ текст.

Регистрирани и разкрити престъпления

Според данните на МВР, през последните шест години са регистрирани много малко престъпления с ясно изразена дискриминационна мотивация по текстовете, инкриминиращи такива деяния (против равенството на гражданите и против изповеданията) – по-малко от пет случая годишно или в някои случаи нито едно (Фигура 5). Единственото изключение са ненасилствените деяния по чл. 164 – оскверняване на храмове, проповядване или подбуждане към дискриминация, насилие или омраза на религиозна основа. Скокът в броя на регистрираните престъпления по чл. 164 през 2011 г. може да се обясни с антиромските протести в село Катуница, когато след убийството на местен младеж от близки на ромска престъпна фамилия лица избухнаха антиромски настроения⁴³. Аналогично ръстът на регистрираните случаи през 2014 г. може да се обясни с протеста срещу решението на Пловдивския окръжен съд да върне собствеността на карловската Куршум джамия на Главното мюфтийство. Събитието е организирано от футболни фенове, но прераства в погроми и размирици, въпреки че има официално разрешение за провеждането му⁴⁴. От друга страна е възможно ниският брой на насилствените престъпления да се дължи на квалифицирането им като причиняване на телесна повреда (чл. 131, ал. 1, т. 12) вместо употреба на насилие въз основа на раса, етническа принадлежност, религия или политически убеждения (чл. 162, ал. 2).

⁴¹ НК различава три вида телесни повреди – лека, средна и тежка.

⁴² Например НОХД № 454/2006 г. по описа на Районен съд – Павликени.

⁴³ Престъпления, извършени от омраза (расова, национална, етническа и религиозна). София: Върховна касационна прокуратура, 2013.

⁴⁴ Mediapool.bg. Футболни хулигани вилняха в Пловдив. 14 февруари 2014 г. <<http://www.mediapool.bg/futbolni-huligani-vilnyaha-v-plovdiv-news216819.html>>

Фигура 5. Регистрирани престъпления против равенството на гражданите и против вероизповеданията по съответните текстове от НК за периода 2010 – 2016 г.

* Не са включени данни за причиняване на телесна повреда и убийство по чл. 116, ал. 1, т. 11 и чл. 131, ал. 1, т. 12.

Източник: Министерство на вътрешните работи.

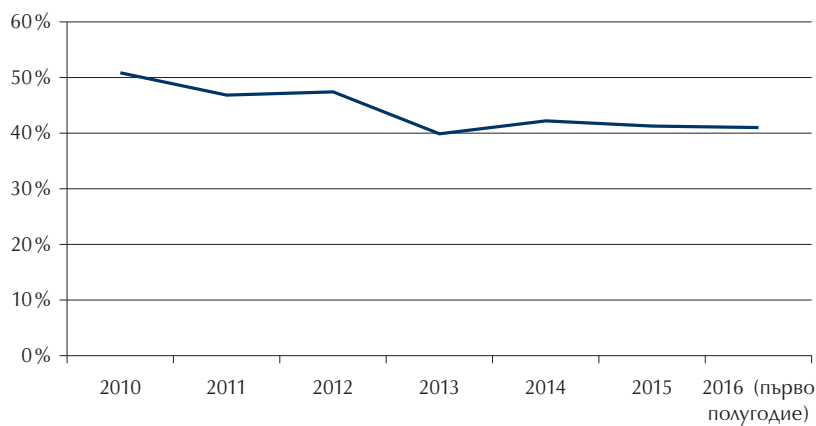
Не е ясно обаче доколко ниският брой престъпления с дискриминационен елемент (против равенството на гражданите и против изповеданията) може да се приема като индикация, че нивото на тази престъпност е ниско. Според правозащитни организации като „Амнести интернешънъл“ и Българския хелзинкски комитет (БХК) поради ниското доверие към властите и страха от репресивни мерки сред някои групи (например търсещите убежище), престъпленията с дискриминационен мотив често не достигат до вниманието на полицията⁴⁵. Тези НПО изтъкват също, че често тези деяния или напълно се пренебрегват, или вероятните расистки или ксенофобски подбуди не се регистрират правилно, дори когато са заявени⁴⁶. Въпреки това, дори ако тези престъпления са отчетени правилно, остава загрижеността относно ефективността на полицията при разкриването им. Фигура 6 показва, че процентът на разкриваемост на престъпленията с възможен дискриминационен мотив (включително причиняване на телесна повреда и убийство, където хулиганството също се счита за подбуда по НК) е спаднал между 2010 и 2016 г. от около 50 % до около 40 %. Макар че тенденцията може да не се отнася

⁴⁵ Пропускайки същественото: липса на адекватно разследване на престъпления от омраза в България. София: Амнести Интернешънъл, 2015.

⁴⁶ Правата на човека в България през 2015 година. София: Български хелзинкски комитет, 2015.

конкретно за тези престъпления, съчетанието с пропуските в НК, вероятно високият процент недокладвани престъпления и потенциалните случаи на съзнателно погрешно квалифициране на деянията определено **прави проблематично използването на официалните данни за престъпността за целите на ситуационния анализ на тенденциите, свързани с екстремизма.**

Фигура 6. Дял на разкритите от регистрираните престъпления с дискриминационен мотив (против равенството на гражданите и против изповеданията; телесна повреда и убийство по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди)*, 2010 – 2016 г.

* Чл. 116, ал. 1, т. 11; чл. 131, ал. 1, т. 12; чл. 162, ал. 1-3; чл. 163; чл. 164; чл. 165 ал. 1 и 2; чл. 166. Виж Таблица 4 за състава на престъпленията по тези членове.

Източник: Министерство на вътрешните работи.

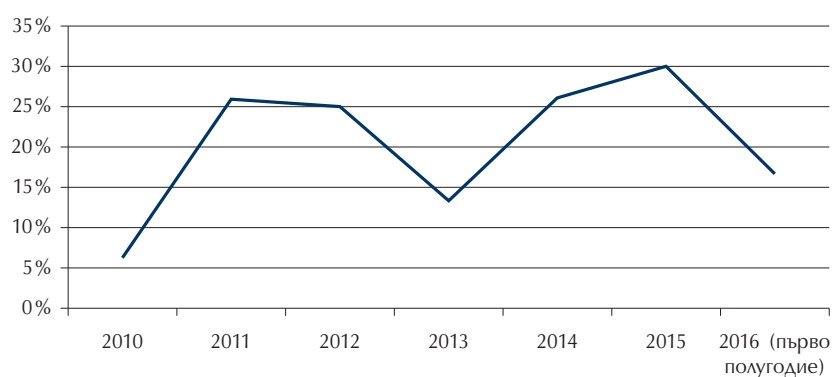
Още по-смущаващ е фактът, че когато се извадят причинените телесни повреди и убийствата по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди, разкриваемостта на престъпленията против равенството на гражданите и против изповеданията е много по-ниска, както е видно от Фигура 7. Спадът на разкриваемостта съвпада с годините, в които са провеждани избори и смяната на правителствата.

Това показва, че трудностите, които срещат правоприлагащите органи при разследването на тези престъпления, са значителни. Тези констатации съвпадат с данните от доклада на Върховна касационна прокуратура, който отчита подобна разкриваемост на престъпленията в периода между 2007 и 2012 г.⁴⁷ Това предполага, че **слабите резултати по отношение на престъпленията, извършени от омраза, бележат стабилна тенденция.** В същото

⁴⁷ Престъпления, извършени от омраза (расова, национална, етническа и религиозна). София: Върховна касационна прокуратура, 2013.

време повишаването на разкриваемостта изглежда съвпада с пиковите в броя на регистрираните престъпления, предизвикани от значими прояви, станали обект на голямо обществено внимание. Следователно може да се твърди, че публичността може да е мотивиращ фактор за правоприлагащите органи да са по-старателни в разследването на получили широк отзвук престъпления по екстремистки подбуди.

Фигура 7. Дял на разкритите престъпления против равенството на гражданите и против вероизповеданията* без телесна повреда и убийство по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди, 2010 – 2016 г.

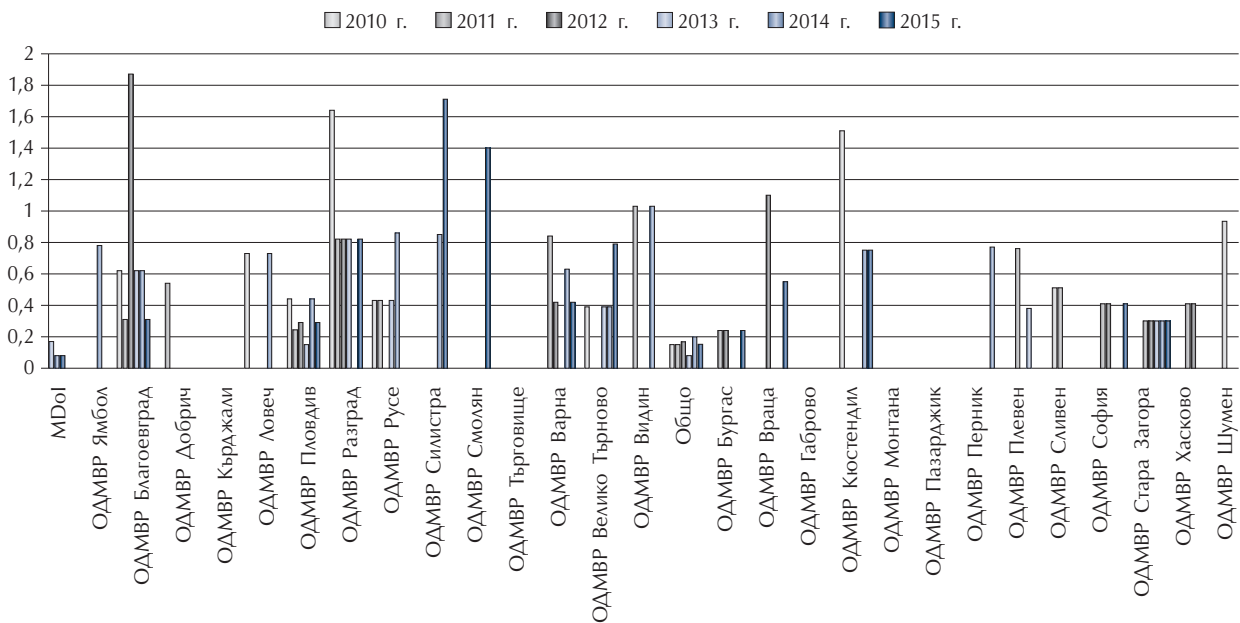
* Чл. 162, ал. 1-3; чл. 163; чл. 164; чл. 165 ал. 1 и 2; чл. 166. Виж Таблица 4 за състава на престъпленията по тях.

Източник: Министерство на вътрешните работи.

При условие, че се внесат подобрения в НК, докладваните престъпления се регистрират надлежно и се гарантира по-ефективно разследване, полицейската статистика би дала възможност за изчисление на основните индикатори, както и за разработване на други ценни аналитични продукти. Както е показано на Фигура 8, основният индикатор „престъпление от интерес“ може да се изчислява и по области. Когато се отчетат деянията причиняване на телесна повреда и убийство по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди е видно, че броят на случаите в големите градове е по-голям. Това може да е знак, че или тези престъпления се случват много по-често в големите градове, което е правдоподобно, или в големите градове полицията регистрира престъпленията по-ефективно. Интересно е това, че когато се изключат данните за тези два вида престъпления, пикове се регистрират в някои по-малки градове, както е видно от Фигура 9 (Разград, Силистра, Благоевград и Кюстендил). Причините за това следва да се проучат по-задълбочено.

Освен това може да се изготви условен профил на извършителите на престъпления, обхванати от статистиката на МВР (против равенството на

Фигура 8. Регистрирани престъпления против равенството на гражданите и против вероизповеданията* на 100 000 души население по области, 2010 – 2015 г.

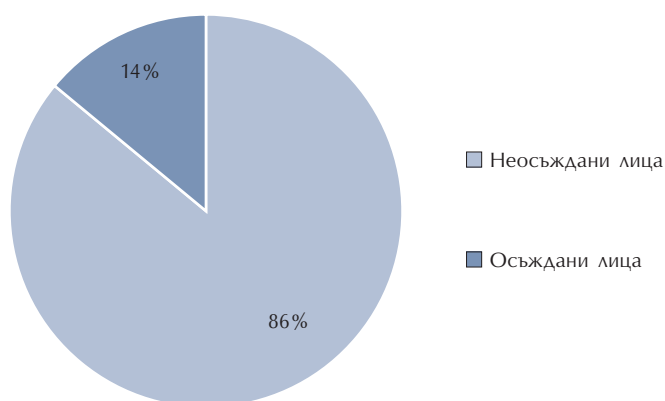
* Чл. 162, ал. 1-3; чл. 163; чл. 164; чл. 165 ал. 1 и 2; чл. 166. Виж Таблица 4 за състава на престъпленията по тях.

Източник: Министерство на вътрешните работи.

гражданите, против изповеданията, убийство и телесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди), тъй като данните включват информация за характеристики като местоизвършване на престъплението, пол, възраст, националност, наличие на съдебно досие, трудова заетост, образование и др. Информацията за дела на повторните извършители (Фигура 9) може да е много важна за правоприлагащите органи, особено ако се събира във времето, за да се отчитат промените в профила на закононарушителите. Същото може да се прави и за посочените по-горе характеристики на извършителите. Допълнително прецизиране при събирането и класифицирането на данните може още повече да повиши добавената стойност. Пример за това би било добавянето на отделна категория за лица, извършвали подобни престъпления преди и такива, които имат досие за несвързани правонарушения. Освен това данните за статута на трудова заетост на извършителите понастоящем са класифицирани за следните категории: безработни, дълготрайно безработни, военнослужещи, учащи и други. Такова разделение би поставило трудово заетите в категорията „други“, вероятно заедно с лицата с неизвестен статус, поради което е по-трудно да се предвиди с по-голяма точност доколко заетостта може да е защитен фактор срещу престъпността.

Фигура 9. Извършители на разкрити престъпления против равенството на гражданите и против вероизповеданията* според съдебното им минало, 2010 – 2015 г.

* Чл. 162, ал. 1-3; чл. 163; чл. 164; чл. 165 ал. 1 и 2; чл. 166. Виж Таблица 4 за състава престъпленията по тях.

Източник: Министерство на вътрешните работи.

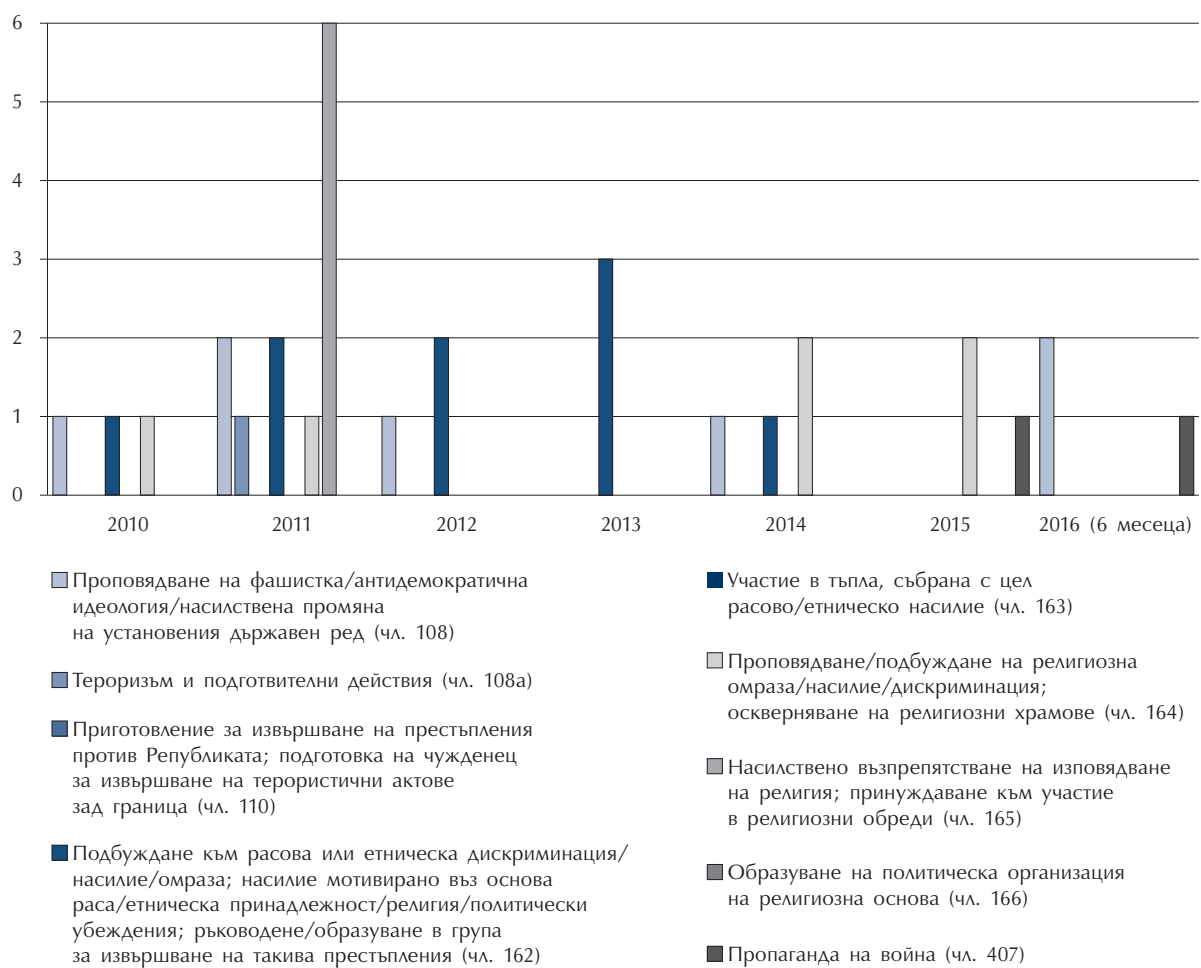
Внесени обвинителни актове и постановени присъди

Посочените по-горе проблеми с регистрацията, разследването и квалификацията на престъпленията се усложняват допълнително по веригата на наказателното правосъдие. Тъй като малък брой престъпления с дискриминационен мотив биват разкрити, както е видно от полицейската статистика, не е учудващо, че и много малко обвинителни актове влизат в съда. Фигура 10 показва броя на образуваните наказателни производства в периода между 2010 и 2016 г. за всички престъпления от интерес, без телесна повреда и убийство по хулигански и дискриминационни подбуди. Както се вижда от данните, проповядване или подбуждане към насилие и омраза и оскверняване на религиозни храмове (съответно чл. 164, ал. 1 и 2), които са най-често регистрираните престъпления, са завършили само с шест повдигнати обвинения за целия период. Това показва, че вероятно най-много са регистрираните осквернявания (тъй като МВР регистрира деянията по двете алинеи заедно), за които е трудно да се установи извършител, освен ако не е задържан при извършване на престъплението. В действителност според възложеното от Върховната касационна прокуратура изследване в периода 2007 – 2012 г. всички досъдебни производства, образувани за оскверняване (чл. 162, ал. 2), са прекратени поради невъзможност да се установи извършител, на когото да бъде повдигнато обвинение⁴⁸. Вероятно е през следващите години тази тенденция да продължи.

⁴⁸ Престъпления, извършени от омраза (расова, национална, етническа и религиозна). София: Върховна касационна прокуратура, 2013.

Що се отнася до по-тежко наказуемите престъпления, които не присъстват в полицейската статистика (престъпления против Републиката като тероризъм, подготовка за извършване на терористични актове в чужбина; пропаганда за война), тези текстове от НК се използват много малко или никак (Фигура 10). Ограниченият брой на случаите не позволява да се извърши анализ на тенденциите.

Фигура 10. Брой обвинителни актове по членове от НК за престъпленията от интерес*, 2010 – 2016 г.

* Не са включени убийство и телесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди (чл. 116, ал. 1, т. 11 и чл. 131, ал. 1, т. 12).

Източник: Прокуратура.

Съставът на чл. 407, пропаганда за война, например се използва за пръв път през 2015 г. в обвинението срещу неформалния салафитски проповедник от кв. „Изток“ в Пазарджик, Ахмед Муса и неговите привърженици, във връзка с проповедническа дейност, свързана с някои от идеите, характерни

за глобалния джихадизъм⁴⁹. Обвинението включва и състава на чл. 164, ал. 1 (подбуждане на дискриминация и омраза на религиозна основа). Същото лице има две предишни обвинения – от 2004 г.⁵⁰ по чл. 108, ал. 1 (проповядване на антидемократична идеология) и по чл. 162, ал. 1 (подбуждане към дискриминация, насилие или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност), както и през 2009 г.⁵¹ заедно с още 11 лица по чл. 108, ал. 1, чл. 164, ал. 1 и др.

Има още няколко внесени неотдавна важни обвинителни акта, свързани с дейността на международни екстремистки и терористични организации, които все още не са отразени в посочените по-горе данни:

- В най-новата българска история има само един терористичен акт – взривяването на автобус в Сарафово през 2012 г. През юли 2016 г. в Специализирания наказателен съд беше внесен обвинителен акт за нападението в Сарафово срещу двама чужди граждани⁵². Обвинителният акт е за престъпления по чл. 108а, ал. 1 от НК (тероризъм) наред с други обвинения.
- През лятото на 2016 г. бе образувано съдебно дело срещу трима чужди граждани от Сирия за опит да се включат в (терористични) бойни действия в Сирия (чл. 108а, ал. 1-7 от НК)⁵³.
- През есента на 2016 г. бе повдигнато обвинение на лице с българско и австралийско гражданство за подготовка за извършване на терористични действия. Според прокуратурата обвиняемият вече е бил в Сирия, но се е върнал в България, където може да се учи легално да борави с оръжие⁵⁴.

Наказанията, предвидени за престъпления срещу равноправието и срещу изповеданията (чл. 162-166), са по-леки в сравнение с тези, предвидени за престъпления против Републиката (чл. 108, чл. 110) или против мира и човечеството (чл. 407), като не надхвърлят шест години лишаване от свобода и обикновено се съчетават с налагане на глоба. Броят на осъдените лица по тези престъпления е малък (Фигура 11). Пикът в броя на осъдителните присъди по чл. 165 (използване на сила или заплашване с цел да се попречи на други свободно да изповядват своята вяра) през 2011 г. може да се обясни с посегателството срещу членовете и офиса на религиозната общност Свидетелите на Йехова в Бургас през пролетта на същата година, докато чествали религиозния си празник Възпоменание на Христовата смърт. По отношение

⁴⁹ Дело НОХД 44/2016 г. на Окръжен съд – Пазарджик, по обвинения за подбуждане на дискриминация и омраза на религиозна основа (чл. 164, ал. 1., т. 1 от НК) и за провеждане на пропаганда за война (чл. 407 от НК).

⁵⁰ Дело НОХД 905/2004 г. на Окръжен съд – Пазарджик.

⁵¹ Обвинителен акт по досъдебно производство № 87/2014 г., Преписка вх. № 2291/14, Окръжна прокуратура – Пазарджик.

⁵² Прокуратура на Република България. Окръжна прокуратура – Бургас внесе обвинителен акт в Специализирания наказателен съд по делото „Сарафово“. 18 юли 2016 г., <<http://www.prb.bg/bg/news/aktualno/okrzha-prokuratura-burgas-vnese-obvinitelen-akt-v/>>.

⁵³ Vesti.bg. Хванаха трима терористи от Сирия в България. 26 юли 2016 г.

⁵⁴ Dnevnik.bg. Българин е задържан в София по подозрение, че е радикален ислямист (обновена). 22 септември 2016 г.

на седем от извършителите са сключени споразумения с прокуратурата, а наказателното производство срещу осмия нападател е прекратено. Според анализа на обвинението осмият извършител е предполагаем инициатор на нападението, както и областен председател на политическа партия (не се споменава коя) и член на УС на футболен фенклуб⁵⁵.

Фигура 11. Брой осъдени по текстове от НК по престъпленията от интерес*, 2010 – 2015 г.

* Не са включени убийство и телесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди (чл. 116, ал. 1, т. 11 и чл. 131, ал. 1, т. 12).

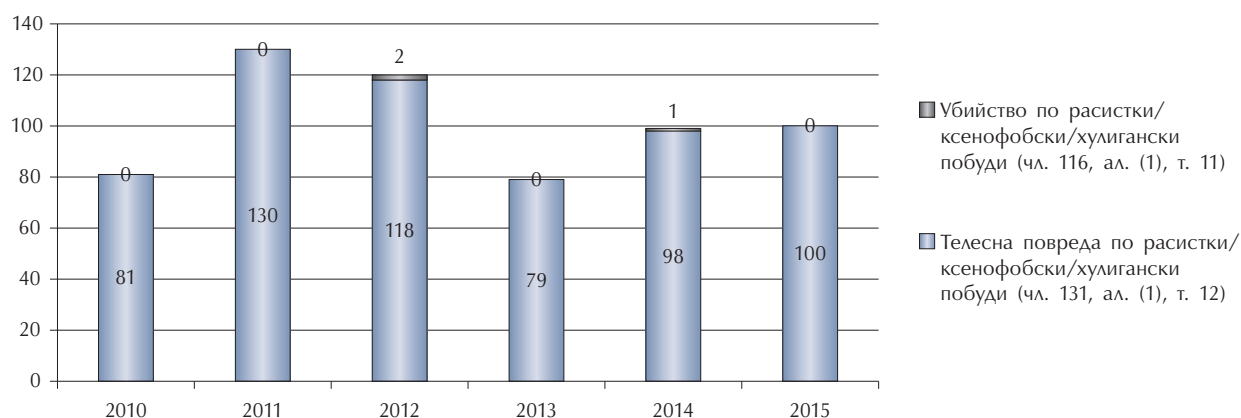
Източник: Висш съдебен съвет.

За сравнение на Фигура 12 е показан броят на лицата, осъдени само за причиняване на телесна повреда и убийство по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди. Както се вижда, процентът на произнесените осъдителни присъди за тези престъпления е много по-висок, което показва до каква степен решението да се включат тези текстове в анализа ще направи нереални наблюдаваните данни и ще доведе до надценяване размера на престъпленията от интерес. От друга страна е видно също, че изключването на тези текстове води евентуално до значително подценяване на най-насилствените

⁵⁵ Престъпления, извършени от омраза (расова, национална, етническа и религиозна). София: Върховна касационна прокуратура, 2013.

деяния. Както сочи анализът на съдебните дела, има случаи, когато дискриминационната подбуда е налице, което обаче се губи в обобщените данни поради групирането на расистките и ксенофобски подбуди с хулиганските.

Фигура 12. Брой осъдени за причиняване телесна повреда и убийство по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди, 2010 – 2015 г.

Източник: Висш съдебен съвет.

Извън официалните данни от полицията, прокуратурата и съдилищата съществуват няколко алтернативни източника, предоставящи систематични и надеждни данни за престъпленията от интерес за ситуационната оценка. Националният статистически институт събира подробни масиви от данни за престъпленията, постановените присъди и извършителите, в това число непълнолетните правонарушители. Тъй като НСИ използва последователно същата методология повече от 40 години⁵⁶, данните дават възможност за сравнения и очертаване на тенденциите за продължителни периоди от време. Тъй като обаче НСИ получава данните си от официалните институции, те също са организирани според текстовете от Наказателния кодекс и следователно имат същите недостатъци.

НСИ събира данни от полицията, прокуратурата и съдилищата, както и от детските педагогически стаи. За целите на настоящия анализ от НСИ бяха поискани данни за осъдените лица, тъй като останалите данни като цяло са добре обхванати от други институции, особено данните за разкритите престъпления и установените извършители, публикувани от МВР. Предоставените от НСИ данни за осъдените лица са по-подробни от публикуваната от Висшия съдебен съвет статистика за дейността на съдилищата и дават възможност

⁵⁶ Пеев, П. Съдебна статистика на престъпленията с дискриминационен елемент. – В: Учебен Модул II „Антидискриминационно право – Наказателно-правни аспекти“ за магистрати. София: КЗД, МТСП и Институт „Отворено общество“, 2011, с. 90-99, <www.justicedevelopment.org/data/files/2011_07/УЧЕБЕН-МОДУЛ-II.pdf>.

за по-задълбочен анализ. От тях могат например да се извлекат възрастовата структура и половото съотношение на осъдените. От гледна точка на характеристиките на осъдените лица обаче данните на НСИ съдържат по-малко информация отколкото публикуваните от МВР данни за извършителите.

Както се вижда от Фигура 13 дялът на осъдените за престъпления по екстремистки подбуди жени е много малък и е по-нисък от дела на жените, осъдени в страната за всички видове престъпления, който за периода 2010 – 2015 г. е между 6 и 8 %⁵⁷. Ако се приеме, че няма особено висок процент недекларирани престъпления по екстремистки подбуди и от омраза, извършени от жени, това показва, че полът може по принцип да се счита за защитен фактор по отношение на насилствения и ненасилствен екстремизъм. Данните на Фигура 13 включват обаче убийствата, опитите за убийства и причинените телесни повреди. Ако тези престъпления се извадят от данните, остават само извършители мъже, което означава, че всички останали престъпления са извършени от мъже. Тъй като обаче трите различни мотивации за убийство и причиняване на телесна повреда (ксенофобска, расистка и хулиганска) не могат да се разграничат, не е ясно какъв дял от осъдените жени са извършили всъщност престъпление от омраза.

Фигура 13. Пол на осъдените извършители на престъпленията от интерес*, 2010 – 2015 г.

* По всички съответни текстове от НК⁵⁸, вж. Таблица 4.

Източник: Национален статистически институт.

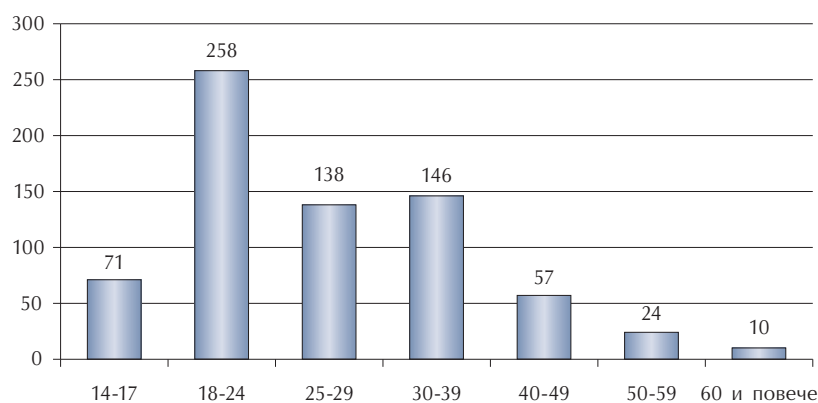
Данните на НСИ позволяват да се очертае и възрастовата структура на осъдените лица. Както се вижда от Фигура 14, преобладаващата част от престъпленията са извършени от лица на възраст между 18 и 24 години (258 или около 37 %), между 30 и 39 години (146) и между 25 и 29 години

⁵⁷ Изчисление въз основа на данни от НСИ за 2010 – 2015 г.

⁵⁸ Чл. 108; чл. 108а; чл. 110; чл. 116, ал. 1, т. 11; чл. 131, ал. 1, т. 12; чл. 162, ал. 1-3; чл. 163; чл. 164; чл. 165 ал. 1 и 2; чл. 166; чл. 407.

(138). Делът на престъпленията, извършени от по-възрастни лица, е много по-малък. Категорията на непълнолетните правонарушители е забележима, но е по-малко значима от трите най-изявени групи извършители по възраст. За сравнение на възраст между 18 и 24 години са между 22 и 25 % от всички осъдени извършители за всички престъпления в страната, което дава основание да се предположи, че за престъпленията с екстремистки и дискриминационен характер, младостта е по-важен фактор.

Фигура 14. Брой осъдени извършители на престъпления от интерес по възрастови групи*, 2010 – 2015 г.

* По всички съответни текстове от НК⁵⁹, вж. Таблица 4.

Източник: Национален статистически институт.

Освен това въз основа на данните от НСИ могат да се правят заключения за тежестта на наложените наказания, която е показателна не само за тежестта на самото престъпление, но представлява и непряка информация за други фактори (като например предишни присъди).

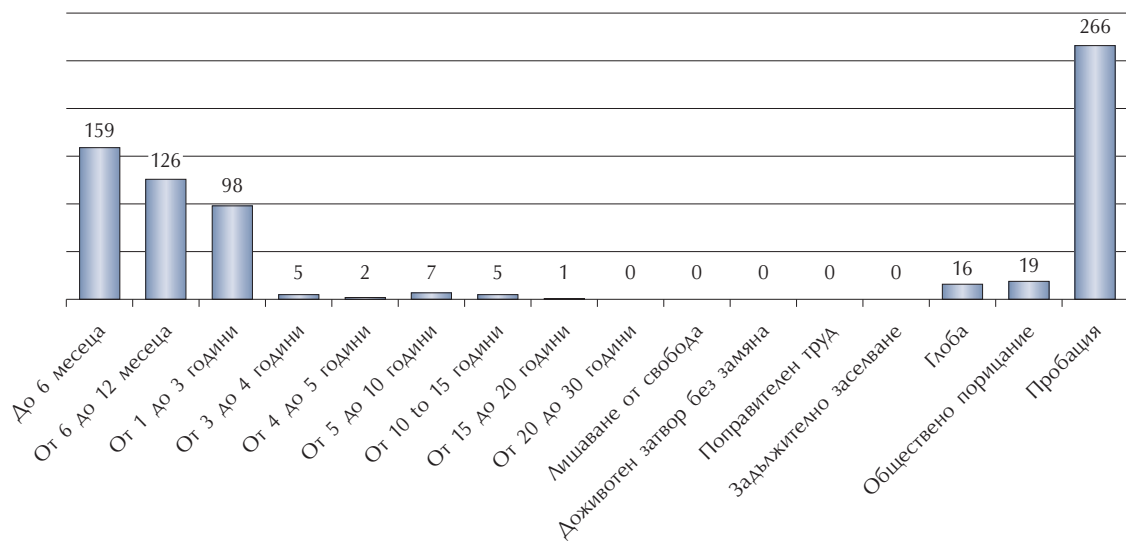
Наказанията, предвидени за престъпления срещу равноправието и срещу изповеданията (чл. 162-166), са по-леки в сравнение с тези, предвидени за престъпления против Републиката (чл. 108, чл. 110) или против мира и човечеството (чл. 407), като не надхвърлят шест години лишаване от свобода и обикновено се съчитават с налагане на глоба. Доста по-тежки са наказанията за убийство по хулигански или дискриминационни подбуди (чл. 116, ал. 1, т. 11). Наказанията за телесна повреда по същите подбуди (чл. 131, ал. 1, т. 12) варират между една година (или пробация) и 15 години в зависимост от тежестта.

Както е видно от Фигура 15, разбивката на наложените наказания ясно показва, че те са общо взето леки, дори когато се вземат предвид и по-тежките престъпления. Има общо 41 осъдени за убийство, опит за убийство или

⁵⁹ Виж бележка под линия 58.

причиняване на тежка телесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди. За всяко от тези престъпления е предвидено тежко наказание – лишаване от свобода за повече от три години. Въпреки това такива наказания са получили по-малко от половината (20), което предполага, че в останалите случаи е имало многобройни смекчаващи вината обстоятелства (в т.ч. вероятно и чисто съдебно минало).

Фигура 15. Брой осъдени извършители на престъпления от интерес по видове наказания*, 2010 – 2015 г.

* По всички съответни текстове от НК⁶⁰, вж. Таблица 4.

Източник: Национален статистически институт.

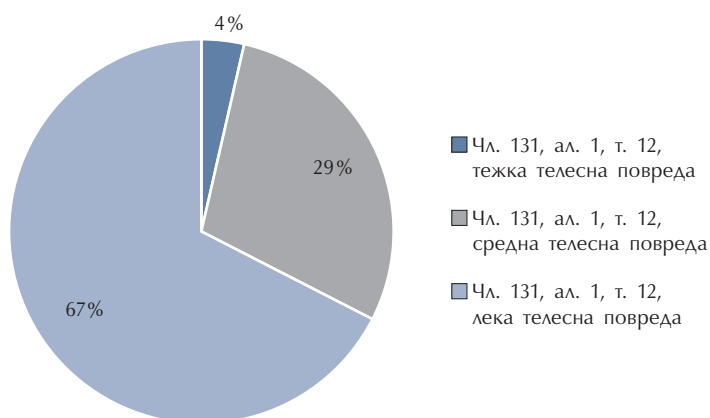
В действителност разбивката на леките, средните и тежките телесни повреди, квалифицирани по този текст, показва, че съществено преобладават леките (виж Фигура 16). Въпреки това делът на причинените средни телесни повреди, наказанието за които е лишаване от свобода от две до десет години, също е значителен (29 %), което означава, че в тези случаи също е имало смекчаващи вината обстоятелства или други причини за налагане на по-леко наказание.

Макар данните на НСИ да дават възможност за по-близко вглеждане в статистиката за осъдените лица и видовете престъпления, те все пак са в зависимост от класификацията в НК и възможните пропуски и погрешно класифициране от страна на предоставящите ги институции. За съжаление съществуващите алтернативни източници са малко. Българският хелзинкски комитет публикува ежегодно доклад за състоянието на правата на човека в България. Докладите често са силно критични относно подхода на държавната

⁶⁰ Виж бележка под линия 58.

Фигура 16. Причинени телесни повреди по вид, 2010 – 2015 г.

Източник: Национален статистически институт.

власт към престъпленията от омраза и съдържат информация за случаи на насилствени и ненасилствени деяния с екстремистка мотивация. Информацията в тях се основава на публикации в медиите или на данни, предоставени от религиозни органи като Главното мюфтийство и административния център на Свидетелите на Йехова. В докладите обаче не се прави систематична оценка на случаите, доведени до вниманието на БХК, и не е ясно доколко тези случаи се припокриват с официалната статистика, тъй като някои от тях се докладват от организацията. Главното мюфтийство докладва случаите на оскверняване на религиозни храмове на МВР и на Министерството на външните работи, както и на международни организации като ОССЕ, ООН и Международния наказателен съд в Хага⁶¹. Докладът обаче не е обществено достъпен.

Наблюдението на радикализацията и екстремистките прояви сред младежите е от компетенцията на органите за противодействие на младежката престъпност. Контролът над детските педагогически стаи се осъществява от Централната комисия за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (ЦКБППМН) и местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. След изготвянето през 2010 г. от ЦКБППМН съвместно с ДАНС на ръководство за учители, педагогически съветници и родители за разпознаване признаците на дясна радикализация сред ненавършили пълнолетие лица, някои местни комисии за БППМН започнаха да съобщават за младежи, регистрирани за извършване на престъпни деяния с екстремистка мотивация или за които има индикации за принадлежност към група или организация с екстремистки или радикален характер. Събираните от комисии данни обаче не могат да се използват понастоящем като доказателствена база за оценка на честотата на свързани-

⁶¹ Vesti.bg. 200 случая на осквернени мюсюлмански храмове за последните 20 години. 23 август 2013 г.

те с екстремизъм проявления на младежка престъпност поради липсата на систематична и институционализирана процедура за събиране и докладване на данните⁶². Изготвящият ситуационната оценка на екстремистките тенденции орган би могъл евентуално да изисква от ЦКБППМН такава обобщена информация, но това трябва да става въз основа на ясно определени показатели и протоколи за докладване.

В обобщение може да се каже, че правоприлагащите институции в страната разполагат с достатъчна доказателствена база за изчисление на индикаторите за честота на престъпленията от интерес, дял от насилствената престъпност, дял от общата престъпност и съотношение на специфичните подвидове престъпления от интерес. Заради съществуващите понастоящем законодателни и практически пречки обаче информацията не е достатъчно точна, за да е възможен съдържателен и прецизен анализ и оценка на цялостната картина. Напротив, всеки анализ въз основа на данни, които не разграничават хулиганството и престъпленията по дискриминационни подбуди, неминуемо ще бъде подвеждащ.

Допълнителна информация за латентната престъпност би могла да се получава от **виктимизационни изследвания**. В България обаче такива не са провеждани по конкретната тема за свързаната с екстремизъм виктимизация или за престъпленията, извършени от омраза. Центърът за изследване на демокрацията провежда ежегодно Национално изследване на престъпността, но то не обхваща престъпленията от омраза. Като се има предвид съществуващата законодателна рамка и непоследователното регистриране и класифициране на тези престъпления от официалните органи, виктимизационните проучвания на престъпността от омраза и свързаните с екстремизъм престъпления имат потенциала да осигурят крайно необходимата доказателствена база за оценка на действителния мащаб и обхват на проблема и за стимулиране на институционални и законодателни промени в начина, по който властите се отнасят към тези престъпления.

3.2.2. Значими прояви и участие в тях

Индикаторите за значими прояви с екстремистки характер са важно проявление на дейността на екстремистките движения и активните им поддръжници. В сравнение с предишния набор основни индикатори, тези обхващат видимата за обществото дейност, която макар да не е непременно престъпна, е показателна за равнищата на открито изразена подкрепа и/или ангажиране с радикалните и екстремистки движения.

⁶² Само малка част от местните комисии (5 % през 2013 г.) са публикували годишните си доклади и дори още по-малко го правят за две или повече поредни години. В същото време в някои от малкото публикувани доклади проблемът изобщо не се разглежда. От друга страна, в доклада на Централната комисия, макар да се анализират тенденциите в младежката престъпност, екстремизмът или радикализацията дори не са споменати. – В: Състояние и тенденции на престъпността и противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Престъпления срещу тях. Дейност на Централната и местните комисии за БППМН – 2014 година. София: Централна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните към МС, 2015.

Информация за честотата, естеството, участието и местата на тези прояви понастоящем не се събира систематично и не се използва за изготвяне на редовни анализи, достъпни за обществеността. Това може да се дължи главно на липсата на единна класификация на такива дейности и прояви. Необходимо е мерките за сигурност, взети в отговор на планирани или непланирани публични действия, свързани с екстремистки политически програми и идеи, да се съпътстват от класификация на събитието и данни от открити източници за характеристиките му. Затова форматът, в който този индикатор може да се включи в докладите за ситуационна оценка, се нуждае от допълнително уточняване. Сред релевантните за индикатора събития може да са масови протести, манифестации, шествия, демонстрации, публични събирания, концерти с радикално политическо или идеологическо съдържание, но точните характеристики, които биха ги квалифицирали като свързани с екстремистката сцена, трябва да се определят по-точно. Понастоящем не е възможно да се представи оценка за общия брой релевантни събития през изминалата година, нито да се прецени броят на участниците. Все пак тук могат да се посочат някои примери, които да послужат като **база за категории прояви**, които да се наблюдават и оценяват в бъдеще за целите на ситуационните оценки на екстремистките тенденции⁶³.

Ултрадесните групи често организират маршове на значими дати за отбелязване на исторически събития или личности, или по конкретни поводи в отговор на единични събития или повтарящи се проблеми (като притока на бежанци или антиромските настроения). Най-масовата и дългогодишна проява на десни националистически организации е възпоменателното факелно шествие „Луков марш“, провеждано ежегодно от 2003 г. насам и организирано от ултранационалистическия Български национален съюз (БНС) с подкрепата на други подобни организации. Към противоречивите оценки за личността на ген. Луков се добавят множество критики, че маршът прокламира фашистка идеология, подбужда към омраза срещу малцинствата и е демонстрация на фашистки символи⁶⁴. Събитието се организира по строги правила и привлича приблизително от 800 до 1 000 участници, които обикновено носят запалени факли⁶⁵. Според страницата на събитието в интернет през 2016 г. в него са участвали 2 000 души⁶⁶, в това число чужди граждани, но по очевидни причини на тези цифри трябва да се гледа скептично. Сред подобните прояви е и ежегодното шествие „София прайд“⁶⁷, което по традиция предизвиква антигей шествия, организирани от крайнодесни и националистически организации и техни привърженици. Маршове се организират и на национални празници, свързани с независимостта на страната и с годишнините от рождението и смъртта на национални герои като Васил Левски, Христо Ботев и офицери от армията отпреди 1944 г.

⁶³ За допълнителен анализ виж също разделите за дясна радикализация и футболно хулиганство в: *Радикализация в България: заплахи и тенденции*. София: Център за изследване на демокрацията, 2016.

⁶⁴ Vesti.bg. Властите не разрешават Луковмарш. 12 февруари 2015 г.

⁶⁵ Todorov, A. (2012) *The Extreme Right Wing in Bulgaria*. Sofia: Friedrich Ebert foundation.

⁶⁶ Lukovmarsh.info. Луковмарш 2016 – равносметката. 12 февруари 2016. <lukovmarsh.info/луковмарш-2016-равносметката/>.

⁶⁷ Недкова, В. Спри педерастията в България, зове антигей шествие в столицата. News.bg, 27 юни 2015 г.

Националистическите политически партии също организират популистки протести, имащи за цел да се осигури електорална подкрепа. Такива са поредицата протестни акции срещу високоговорителите на джамията „Баня Баши“ в София през 2011 г. или множеството антибежански протести, провеждани в нарастваща степен от 2013 г.⁶⁸ насам. Най-ярки бяха те през 2016 г. в Харманли (където е разположен бежански център) и в други градове. Други, като ултрадясната организация „Кръв и чест“, организират музикални събития от затворен тип или с ограничен достъп, на които свирят свързани с тях групи.

Друга форма на такива прояви са публичните протести, организирани спонтанно и по конкретен повод в отговор на възникнали кризи или конфликти. Те често имат потенциала да прераснат в размирици и масови безредици, тъй като на тях се събират и добре организирани групи от екстремистката и хулиганската сцена, и случайни участници. „Кризисно-реактивният национализъм“, както го наричат Кьосев и Кабакчиева⁶⁹, е широко споделяният национализъм на неактивните хора. Той избухва по конкретни поводи като автомобилното произшествие в Катунца през 2011 г. и може да ескалира до насилие от типа на масовите безредици⁷⁰. На такива събития често присъстват един или повече ултрадесни актьори, както и футболни агитки. Подобни безредици избухнаха по време на протестите от 2015 г. в Гърмен и Орландовци, предизвикани от битови конфликти на местно равнище между българи и роми⁷¹.

Макар че полицията отговаря за осигуряване на сигурността и обществения ред на всички масови прояви и публични събирания, Министерството на вътрешните работи не поддържа база данни за проявите (включително прерасналите в насилие), организирани от познати екстремистки групи или с подчертано екстремистка насоченост⁷². По информация от крайнодесни активисти обаче⁷³ на десни шествия и прояви полицията събира данни за самоличността на участниците, като например снимки и лични данни, получени чрез проверки на документите за самоличност. Това най-вероятно се прави само за целите на оперативното планиране, но доколко информацията се оценява впоследствие остава неясно. Освен това преди планирани прояви правоприлагащите органи събират оперативна информация за очаквания брой участници и вероятността от прерастване в насилие, като използват информатори или следят социалните мрежи и форуми в интернет, особено във връзка с футболното хулиганство. Следователно дирекциите на МВР следва да са в състояние да систематизират тази информация и да изготвят

⁶⁸ В. Сега. Национална съпротива – дивизия Перник и Националистическа партия на България организираха вчера в Перник шествие срещу бежанците. Брой 4846 (269), 18 ноември 2013 г.

⁶⁹ Кьосев, А. и П. Кабакчиева. Приватизация на национализмите: Сглобяване на пъзела. Изнесен като доклад на 38-ия конгрес на Международния институт по социология, юни 2008, Будапеща, <www.seal-sofia.org/bg/projects/completed/FCN/.../BudapestPaperBulg.pdf>.

⁷⁰ Радикализация в България: заплахи и тенденции. София: Център за изследване на демокрацията, 2016.

⁷¹ Интервю с представител на правоприлагащите и разузнавателните органи.

⁷² Официален отговор на поискана от Центъра за изследване на демокрацията информация.

⁷³ Интервю с ултрадесни активисти.

редовни ситуационни оценки по този набор от индикатори. Годишните прояви, по-специално за честване на определени исторически дати, могат да се прогнозират и затова предлагат добра възможност да се следи динамиката в броя на лицата, участващи, свързани или симпатизиращи на екстремистки организации и каузи.

ДАНС също отговаря за наблюдение и събиране на информация за екстремистки прояви и може евентуално да осигурява по-систематична картина за тяхната честота, видове, идеологическа програма и среден брой участници, обогатена с по-задълбочено познаване и анализ на различните екстремистки формации и актьори, организиращи и участващи в такива прояви.

Разпокъсана информация за участието в масови демонстрации (протести, маршове, шествия) може да се намери в медийни публикации и в социалните медии. На тези алтернативни източници обаче едва ли може да се разчита за получаване на систематични оценки за всички прояви (извън онези, които предизвикват сериозен обществен интерес) и надеждността им не е гарантирана. Освен това много прояви, организирани от екстремистки групи или десни партии или по друг начин, свързани с тях, са инцидентни, провокирани от конкретна случка. Без систематично събрани и официално потвърдени данни е трудно да се прогнозира броят на участниците в такива прояви.

Систематизирането на информацията за честотата, големината, мотивацията, участниците и вероятността от насилие на такива прояви би допринесло за по-точна картина на крайнодясната сцена, нейната мобилизация и потенциала ѝ да генерира заплахи от насилие.

3.2.3. Активна или пасивна подкрепа и проникване на радикални идеи в обществото

Участие или членство в екстремистки организации

Макар броят на участниците в организирани от екстремистки групи прояви или активността по силно подкрепяни от тях теми да са показателни за по-латентната и постоянна подкрепа, на която може да се разчита или която може да се активизира в отговор на дадено събитие или за конкретна проява, участието или членството в екстремистка или подкрепяща екстремистки идеи организация представлява основната подгрупа активни поддръжници на съответната екстремистка сцена или движение.

Наблюдението на екстремистките групи или отделни личности е най-вече в мандата на ДАНС. Въпреки че Агенцията редовно информира други институции, в това число президента, министър-председателя и различни министерства, дейността и е класифицирана за широката общественост. Годишните доклади на ДАНС съдържат обща информация без цифри и данни за екстремистките групи или броя на членовете им. В доклада си за 2015 г. ДАНС описва дейността на крайнодесните, крайнолевите и анархистките структури като „спорадична. Типични за тях са ограничената членска маса, фрагменти-

раност и слаба популярност в обществото.”⁷⁴. Тези групи се занимават предимно с организиране на протести и на мероприятия по повод исторически дати⁷⁵. Друга обществено достъпна информация за участието в екстремистки групи не е налична. Предвид оскъдните официални данни е трудно да се прецени понастоящем членската маса на екстремистките групи въз основа на публично достъпна информация и трябва да се разчита на приблизителни оценки, базирани на дейностите за наблюдение на правоприлагащите и разследвателните органи.

Единствените алтернативни източници на информация за членския състав на екстремистките организации биха могли да са самите групи. Всички огласени от тях цифри обаче вероятно са силно завишени, както броят на участниците в споменатата по-горе проява. Така например две нови крайнодесни формации (виж Приложение I), участващи с патрули в охраната на гранични зони, твърдят, че общият брой на членовете им е 29 000 души. Но според съобщение на германската обществена телевизия ZDF в тази дейност участват около 800 души⁷⁶. Теренната работа може да е друг източник на информация относно членската маса на различните сегменти и движения, функциониращи в екстремисткия регистър. Ситуационната оценка обаче изисква изготвянето на редовни и съпоставими данни по систематично прилагани показатели. Затова спорадичният характер на научните изследвания ги прави неподходящи за включване в оценките, но определено могат да ги допълват.

Предвид липсата на всякакви публично достъпни данни е препоръчително, вместо да се правят опити за количествена оценка на показателя „участие/членство”, най-напред да се фокусира върху изготвянето на профили и оценка на базата от поддръжници на познатите и новопоявяващи се на екстремистката сцена актьори (организации, движения и прочие) по всяка тематична област и по-специално по отношение на актьорите на дясната екстремистка сцена. Такъв опит е направен в Приложение I с фокус върху новите крайнодесни групи и въз основа на данни само от открити източници.

Готовност за електорална или активна подкрепа сред населението като цяло

Двата индикатора – дял на хората, готови да окажат само електорална подкрепа или активна подкрепа отвъд електоралната за радикални или екстремистки идеи, каузи и програми – имат за цел да представят цялостна картина на подкрепата, на която се радват екстремистките организации и програми. Това е общо мерило за хората, които може да не членуват или не участват активно в митинги и значими прояви, но въпреки това симпа-

⁷⁴ Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност” за 2015 г. София: Държавна агенция „Национална сигурност”, 2016, с. 13.

⁷⁵ Пак там, с. 14.

⁷⁶ [Norwegiandefenceleague.info](http://www.norwegiandefenceleague.info). Bulgarian Volunteer Army on Border Patrol Defending Against Migrants (Pics & Video). 15 August 2016. <<http://www.norwegiandefenceleague.info/europe/item/2009-bulgarian-volunteer-army-on-border-patrol-defending-against-migrants-pics-video>> [Норвежка лига за отбрана: Армия от български доброволци патрулират, за да пазят границата от мигранти (снимки и видео), 15 август 2016 г.]

тизират на радикални формации. Този показател би трябвало да позволи да се пресметне по-широкият риск за обществото от разпространението на радикални идеи.

Като показва дела на населението, което се вълнува от темите, защитавани от съответното радикално или екстремистко движение и е готово да участва в дейността му, индикаторът помага да се разбере популярността на движението и успехът на стратегията му. На свой ред данните би трябвало да осигурят възможност за по-добър избор на целите и подготовка на интервенциите в по-всеобхватна програма отвъд непосредствените или пряко превантивни мерки.

Един възможен начин да се измери възприемането на посланията на екстремистките и радикални платформи и актьори е анализът на изборните резултати на крайнодесните и крайнолевиите партии. Подробните изборни резултати за всички партии са лесно достъпни на интернет страницата на Централната избирателна комисия (ЦИК).

Този подход обаче е проблематичен по няколко причини, а по-точна представа за дела на населението, готово да предложи само електорална подкрепа, е вероятно да се получи чрез проучване сред населението. По чисто практични причини този подход е по-икономичен, тъй като същият въпросник може да се използва и за оценка на дела на желаещите да предложат по-активна подкрепа. Освен това е по-вероятно да генерира методологично издържана оценка. Броят на хората, желаещи да предложат електорална подкрепа, може да е различен от дела на действително гласувалите. Така например хора с нагласа да подкрепят конкретна партия може въобще да не отидат до избирателните секции. Аналогично изборните резултати представят само фактическите политически партии, докато подкрепата може да е по принцип за непартийни организации, в случай че станат част от политическото пространство. Оценката на проникването на радикални възгледи и идеи може да служи като коректив за такива информационни празнини.

От друга страна, измерването и наблюдението на тенденциите в готовността за оказване на активна подкрепа на радикални и екстремистки идеи или каузи е възможно само посредством представителни социологически проучвания.

Оценката на двата показателя: дял на хората, готови да окажат само електорална подкрепа и дял на хората, готови да окажат активна подкрепа отвъд електоралната, в идеалния случай следва да се базира на тригодишно представително проучване, проведено в цялата страна.

Проникване на радикални идеи в обществото (одобрение)

Информация за проникването на радикални идеи в обществото под формата на равнище на одобрение за определени предразсъдъчни и други идеи, показателни за склонност към радикален светоглед, не се събира систематично от нито една правителствена или неправителствена организация в страната. Проведени са няколко проучвания по теми, които се открояват в

програмите на екстремистки движения или отделни лица. Показателен пример е проведеното от Фондация „Фридрих Еберт“ проучване на възприетията на българите относно бежанците – група от населението, срещу която се водят яростни кампании от крайнодесни групи. Проучването разкрива съществена нееднозначност в нагласите на българите по отношение на бежанците. Според данните от проучването 48 % от българите са на мнение, че Европейският съюз не трябва да помага на бежанците, докато 28 % не са съгласни с това становище⁷⁷. Подобни проучвания се провеждат по-често след началото на бежанската криза (или като самостоятелни, или като част от всеобхватни проучвания) – например през 2013 г.⁷⁸ и 2016 г.⁷⁹ Резултатите от тях сочат надигане на антибежански и антимигрантски настроения сред населението.

Първото мащабно проучване сред мюсюлманската общност в България показва нарастваща тенденция към капсулиране сред това религиозно малцинство. Освен ориентировъчни въпроси за ролята на вярата в живота на българските мюсюлмани е направен опит да се оценят възгледите им по противоречиви въпроси, като например дали трябва човек да пожертва живота си за вярата, ако е необходимо, на което 4,4 % са отговорили утвърдително, а 21,3 % са посочили, че това трябва да се прави само в изключителни случаи⁸⁰.

Трябва да се отбележи, че системи за ранно предупреждение за социални и етнически напрежения, в това число мониторинг на готовността за протести сред малцинствените групи посредством месечни проучвания, са разработени и прилагани по-рано в страната в началото на 21-ви век. Подобни инструменти могат да са ценен източник за оценка на по-широките обществени нагласи, радикализацията и тенденциите към поляризация⁸¹.

По-всеобхватен и методологично издържан опит за отчитане степента на приемане на радикални идеи е Индексът за търсене на десен екстремизъм (*Demand for Far-Right Extremism, DEREK*), изготвен от Института за политически изследвания и консултинг (*Political Capital Policy Research and Consulting Institute*)⁸². Индексът е изготвен по данни от Европейското социално изследване (*European Social Survey*), провеждано на всеки две години в над 30 европейски страни⁸³. Както се вижда на Фигура 17, антисистемните нагласи в България (*anti-establishment*) и страхът, недоверието и песимизмът са силно представени сред населението. Докато равнището на предразсъдъците и шовинизмът по отношение на социалните придобивки (*welfare chauvinism*) е

⁷⁷ Todorov, A. (2012) *The Extreme Right Wing in Bulgaria*. Sofia: Friedrich Ebert foundation.

⁷⁸ Алфа Рисърч. Обществени нагласи. Октомври 2013.

⁷⁹ Кючуков, Л. Влияние на бежанската криза върху българското общество и българската политика: страхове, но не омраза. София: Фондация „Фридрих Еберт“, 2016.

⁸⁰ Нагласи на мюсюлманите в България 2011. Изследване, проведено от Алфа Рисърч и Нов български университет в периода март – ноември 2011 г. с научен ръководител Е. Иванова.

⁸¹ Gotchev, A., Stoyanov, A. et al (2002) *Annual Early Warning Report 2001*. UNDP, USAID, Open Society Foundation.

⁸² Derexindex.eu, “Bulgaria”, <<http://derexindex.eu/countries/Bulgaria#Derex-html>>.

⁸³ Derexindex.eu, “About DEREK”, <http://derexindex.eu/About_DEREX>.

значително по-ниско, десните актьори са в добра позиция да се възползват от анонимията, изпитвана от широката общественост. В сравнителен план стойностите на всички показатели за България са близки до тези в други източноевропейски страни и много по-високи от тези на западноевропейските и северноевропейските страни.

Фигура 17. Индекс за десен екстремизъм DEREK, България

Източник: <http://derexindex.eu>

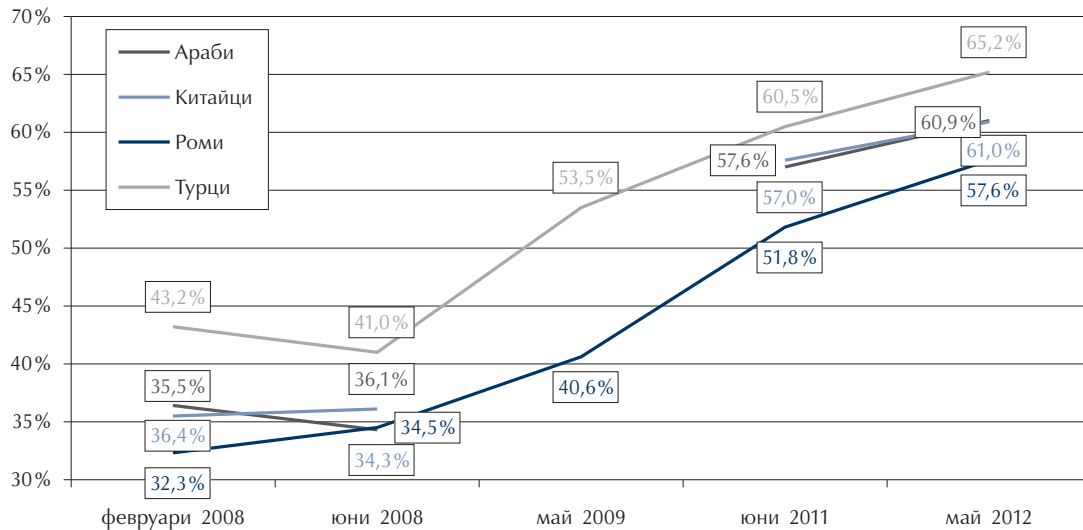
Серия проучвания, измерващи предразсъдъци към различни национални и етнически малцинства представляват изключение от преобладаващите епизодични изследвания. Проучванията са провеждани шест пъти в периода 1992 – 2007 г. и показват наличието на сериозни и дълбоко вкоренени предразсъдъци срещу ромите⁸⁴. Въпреки това, от последващите четири изследвания в периода 2008 – 2012 г. става ясно, че има значително подобрение в нагласите на българите относно нови и установени малцинства⁸⁵ (виж Фигура 18).

Това позитивно развитие се наблюдава в няколко аспекта (съвместно живее-не в едно населено място или квартал и работа с колеги, представители на малцинства). Има и подобрение относно приемането на хора от малцинствата

⁸⁴ Пампоров, А. Социални дистанции и етнически стереотипи за малцинствата. София: Институт „Отворено общество“, 2008.

⁸⁵ Пампоров, А. Социални дистанции в България в периода 2008 – 2012 г. София: Институт „Отворено общество“, 2012.

Фигура 18. Процент положителни отговори на въпроса: „Бихте ли се съгласили ... да живеят във Вашето населено място?“

Източник: Пампоров (2012).

като по-висшестоящи на работното място⁸⁶. Когато се отнася до личния живот на хората обаче, се наблюдава стагнация в нагласите – делът на хората, склонни да сключат брак с представител на малцинство варира между 10 и 20 % и стойностите остават относително непроменени през периода.

Въпреки цялостната положителна промяна в нагласите на българите, е вероятно ситуацията да се е влошила в последните години. Бежанската криза породила сериозно безпокойство относно навлизането на мигранти на територията на страната, което вероятно също се е отразило негативно на обществените възприятия⁸⁷. Скорошно проучване показва, че през 2016 г. се наблюдава бум на речта на омразата в България до степен, в която тя вече се е нормализирала и често може да се чуе или види и в материали на сериозни медии⁸⁸. От друга страна, според национално представително изследване за езика на омразата, проведено през 2016 г. от Институт „Отворено общество“, голяма част от респондентите не одобряват езика на

⁸⁶ Връхната точка за този показател е между 30 и 40 %, като турците са най-приемани, а ромите са най-малко приемани с 27 %. Процентите са по-ниски в сравнение с дела хора, които не биха имали проблем с други националности или малцинства, живеещи в същото населено място. Въпреки това, увеличението на положителни отговори е ясно изразено и започва от много ниска изходна точка – между 10 и 15 % през февруари 2008 г. Пак Пампоров (2012).

⁸⁷ Кючуков, Л. Влияние на бежанската криза върху българското общество и българската политика: страхове, но не омраза. София: Фондация „Фридрих Еберт“, 2016.

⁸⁸ Езикът на омразата в България: рискови зони, уязвими обекти. София: Фондация „Медийна демокрация“ и Център за модернизирание на политики, 2016.

омразата (73 %), а 65 % са съгласни, че трябва да има наказателно преследване за агресивния национализъм⁸⁹. Въпреки това обаче през годината също така се е увеличил процентът на хора, изразяващи одобрение към употребата на изрази като „България за българите“ (от 32,8 % до 52,4 %) и „крадливи цигани“ (18,4 % до 36,2 %) в сравнение с данни от 2014 г.⁹⁰ Подобни разминавания подсказват недостатъчно разбиране на феномена сред обществото.

3.3. ДОПЪЛВАЩИ ОЦЕНКИ И ИНДИКАТОРИ

Основните индикатори осигуряват базата за оценка на националната картина на заплахата, която трябва да се допълни с други променливи (в това число такива с качествена измеримост), за да се осигури цялостна представа за екстремистките действия и актьори. Макар че такъв анализ трябва винаги да е неизменна част от крайния продукт, това е особено необходимо при недостиг на данни, както е в България, където анализът на допълнителни индикатори и източници на информация извън официалната статистика и класифицираната разузнавателна информация може да е единствената възможност да се компенсират информационните празнини. Този раздел може да съдържа също задълбочено вглеждане в ключова част от индикаторите за обобщените данни, за да се извлече възможно най-много допълнителна информация.

Оценка на екстремистките организации и актьори

Изготвянето на профили на основните актьори на екстремистката сцена във всяка от избраните теми от интерес (ислямски, десен или ляв екстремизъм) може да предложи ценна информация за потенциала за мобилизация и естеството на заплахата, създавана от тези групи. Като се има предвид обаче силно фрагментираната същност на екстремистката сцена в страната, сравнително ниското равнище на съществуващата заплахата от насилие, както и липсата на утвърдени организационни структури на всяка от тези сцени, извършването на такъв подробен анализ в определен момент може да е невъзможно. Освен това такава оценка би изисквала преглед на разузнавателните сведения, събирани от специализираните органи и следователно не може да бъде представена тук.

Въпреки това се препоръчва включването на поне базови профили на основните движения и актьори или на новопоявяващите се такива, и изготвянето на цялостна оценка на развитието на потенциала им да създават заплахи, особено в светлината на засилената мобилизация на крайнодясната сцена в отговор на международните събития (напр. неотдавнашната мигрантска криза и растящите антиимигрантски, расистки и ксенофобски настроения и агресия).

⁸⁹ Иванова, И. Обществени нагласи спрямо речта на омразата в България през 2016 г. София: Институт „Отворено Общество“, 2016.

⁹⁰ Пак там.

Първоначален обзор на идеите, организационните форми, действащите лица, моделите на рекрутиране и първопричините за възникване на левите и десните радикални политически движения в страната бе извършен от Центъра за изследване на демокрацията през 2016 г. и може да послужи като база за прецизиране на конкретни индикатори, които да станат част от годишна ситуационна оценка⁹¹. В допълнение бе проведено изследване на нови крайнодесни групи в страната въз основа на данни главно от открити източници (Приложение I). То предлага преглед на дейността на групите, идеология и цели, структура и ръководство, връзки с други групи, позициониране спрямо останалите актьори на крайнодясната сцена, обхват и естество на активността в интернет.

Сред допълващите индикатори, които могат да бъдат включени в тематичните раздели на ситуационната оценка, са броят на лицата (български граждани и чужденци), съпричастни към екстремистки или терористични организации, или български граждани, участващи в бойни действия в чужбина (напр. в Украйна или в Сирия). В момента са налични ограничени данни само за мигранти с възможен рисков профил – транснационални терористични бойци, както и чужди граждани, заподозрени за членство в терористични организации. През 2015 г. със заповеди на председателя на ДАНС са наложени принудителни административни мерки (експулсиране, отнемане на правото на пребиваване и/или забрана за влизане в страната) на 29 лица, съпричастни към дейността на терористични организации, а по отношение на 181 кандидати за особена закрила са предприети мерки за недопускане легализиране на пребиваването им в страната⁹².

Пропаганда и активност в интернет

Освен шествия, демонстрации и други публични прояви, интернет е средата, в която отделни лица могат да изразяват подкрепата си за радикални идеи или да попаднат на пропаганда, публикувана от екстремистки групи. Наблюдението на интернет също се използва от ДАНС като допълнително средство в нейната разузнавателна и оперативна работа. Подобно на информацията за членството в екстремистки групи, всяка публикувана от ДАНС информация е обща и не съдържа данни по количествени показатели. В доклада на Агенцията се съобщава, че през 2015 г. са зачестили опитите (основно в интернет) за изграждане на конфронтационни нагласи, настроения и провокиране на действия на база различия в религия и раса, и се наблюдава нарастване на конфликтогенността между представители на различни етноси в някои неназовани населени места и райони на страната⁹³.

Наблюдението на интернет и идентифицирането на сайтове с екстремистко, терористично или расистко и дискриминационно съдържание се осъществява от Специализирания сектор „Киберпрестъпност“ в Главна дирекция „Борба

⁹¹ Радикализация в България: заплахи и тенденции. София: Център за изследване на демокрацията, 2016.

⁹² Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност“ за 2015 г. София: Държавна агенция „Национална сигурност“, 2016, с. 10.

⁹³ Пак там.

с организираната престъпност” при Министерството на вътрешните работи. Това обаче се прави най-вече след сезиране от други държавни институции или по сигнали от граждани. Информация за обхвата на идентифицираното екстремистко съдържание не се публикува. Възможно е обаче да се изготвят алтернативни анализи въз основа на сайтовете в интернет, страниците във Фейсбук, профилите в Твитър и други профили в социалните мрежи на лица или групи с явен и ясно изразен екстремистки профил. Може да се осъществява и наблюдение на активността в екстремистки форуми⁹⁴ (членове, честотата на постване и др.).

3.4. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Правоприлагащите институции в България разполагат с достатъчна доказателствена база за изчисление на индикаторите за честота, дял от насилствената престъпност, дял от общата престъпност и съотношение на специфичните подвидове престъпления от интерес. За визирания индикатор **съотношение на специфичните подвидове престъпления** може да се изчисли само дялът на насилствените и ненасилствените престъпления по дискриминационни и екстремистки подбуди (като престъпления против равенството на гражданите и против вероизповеданията) въз основа на дадените в НК определения за деянията. Така може да се пресметне активната заплаха, измерена с действителния брой престъпления, извършени от екстремистки групи и отделни лица, което е и първият модул на ситуационната оценка.

Заради съществуващите обаче недостатъци в законодателната рамка, **високия процент недокладвани престъпления и неправилната регистрация на престъпленията**, информацията не е достатъчно точна, за да е възможен съдържателен и точен анализ. Включването на причиняване на телесна повреда и убийство по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди (чл. 116, ал. 1, т. 11 и чл. 131, ал. 1, т. 12) съвкупно в ситуационния анализ ще надцени броя на престъпленията, извършвани от екстремистки настроените правонарушители, най-склонни към употреба на насилие. Затова **всеки анализ въз основа на данни, които не разграничават хулиганството и престъпленията по дискриминационни подбуди, неминуемо ще бъде подвеждащ** и ще води до преувеличаване на заплахите. От друга страна, изключването на тези престъпления от анализа ще доведе до сериозна недооценка особено на степента на насилствената престъпност. Това е така, не само защото убийствата и причинените телесни повреди няма да присъстват в данните, но и защото е вероятно заради широкото определение на телесни повреди много случаи на насилие с дискриминационна мотивация да се регистрират по чл. 131 от НК. Този текст предвижда хулигански подбуди, с които полицията и прокуратурата имат много повече опит при регистрацията, разследването и доказването в съда.

Често подбудата не е обект на разследване, а е основният признак, който може да отличи престъплението от омраза от престъплението по хулиганските

⁹⁴ Нап. <<http://www.forum.bg-nationalisti.org/>>.

подбуди. Затова, въпреки наличието на данни от полицията, прокуратурата и съдилищата, тези проблеми възпрепятстват точното отчитане на броя на регистрираните деяния, свързани с екстремизма в най-широкия им спектър и така правят всички изчислени на тази база показатели ненадеждни.

Таблица 5. Наличие и качество на данни по показателите за ситуационна оценка

Показатели	Наличие	Качество
Честота на престъпленията от интерес, дял от насилствената престъпност, дял от общата престъпност и съотношение на специфичните подвидове престъпления от интерес	Налични	Недостатъчно надеждни; възможно е да водят до подвеждащи изводи (подценяване или надценяване на заплахите)
Значими прояви общ брой, участници, прояви по вид, изразени нагласи за насилствено поведение	Липсват официални данни; откъслечни материали в медиите	Ненадеждни
Участие/членство в екстремистки организации	Неналични	
Електорална подкрепа и активна подкрепа (отвъд електоралната)	Налични за електоралната подкрепа (изборните резултати); неналични за подкрепата освен гласуването	Надеждни и се събират систематично
Проникване на радикални/екстремистки идеи в обществото (одобрение)	Откъслечни, несвързани изследвания по различни въпроси и с различни извадки от населението	Недостатъчно систематични, за да позволяват наблюдение и анализ на тенденциите; осигуряват само индикации за нагласите по избрани въпроси
Тематични и допълващи индикатори	Различно в зависимост от показателя Възможно е първоначално изготвяне на профили на екстремистките актьори въз основа на данни от открити източници	Различно в зависимост от показателя

По отношение на всички останали основни индикатори систематизирана информация на практика липсва, което прави невъзможно включването им в анализа на този етап. Основните индикатори, свързани с честотата и ес-

теството на престъпленията от интерес, са особено проблематични заради съществуващата законодателна рамка и регистрационните практики на съответните институции.

Единственият индикатор, който може да се изчисли с използване на вече налични данни, събирани последователно и систематично, е дялът на избирателите, готови да окажат електорална подкрепа за радикални и екстремистки идеи и програми. Данните от ЦИК могат да се използват за достатъчно точна оценка на дела от населението с нагласа да гласува за крайнодесни партии. Този показател обаче не е достатъчен, за да се оцени равнището на проникване на радикални и екстремистки идеи сред обществото и още по-малко равнището на готовност за оказване на активна подкрепа или за фактическо членство в екстремистки формации или движения.

Поради това приложението на предлаганата методология за инструмент за ситуационна оценка на този етап е прибързано, тъй като необходимата информация липсва или е неизчерпателна и подвеждаща, което възпрепятства изготвянето на задълбочена ситуационна оценка.

Дълбочинни интервюта с бивши или настоящи членове на екстремистки групи биха могли да допринесат донякъде за добиване на представа за актуалното състояние на екстремистката сцена в страната, при условие че броят им е достатъчно значим, за да гарантира известна представителност. Освен това допълващите и тематични индикатори като характеристиките на екстремистките групи и/или организации могат да се анализират на базата на по-систематично използване на информация от открити източници и анализ на съдържанието в интернет. Без правилно и систематично събирани статистически данни обаче не може да се създаде рационален механизъм за анализ и определяне на тенденциите. Социологически проучвания на нагласите и виктимизационни изследвания, провеждани редовно сред представителна извадка от населението, също са инструмент, който може значително да съдейства за ситуационната оценка, но такива в голяма степен не се провеждат или не са систематични.

Предвид съществуващата законодателна рамка, която не способства за правилното регистриране на престъпленията по екстремистки подбуди, в съчетание с липсата на единни дефиниции за ключови понятия от интерес за ситуационната оценка и липсата на надеждна информация по горните показатели, за да стане възможно приложението на инструмента за ситуационна оценка от първостепенно значение са следните важни стъпки:

- Разработване на единна дефиниция на понятието екстремизъм и неговите основни елементи с цел статистически да бъдат обхванати и измервани неговите проявления. Такава дефиниция ще направи възможно прецизирането на предложените индикатори за оценка в българския контекст.
- Внасяне на допълнения и изменения в Наказателния кодекс, за да се включат расистките и ксенофобски подбуди в квалифицираните състави на всички видове насилствени и умишлени престъпления. Необходимо практическо решение може да е въвеждането на задължение за ре-

гистриране на подбудите за престъплението в данните от полицията, прокуратурата и съда, и воденето на статистика по тези показатели.

- Разработване на ясни правни дефиниции на основни правни понятия като расистки и ксенофобски подбуди, фашистки или екстремистки идеологии и прочие, с цел улесняване на тяхното разпознаване, разследване и наказателно преследване съгласно съответна разпоредба на Наказателния кодекс.
- Повишаване на информираността относно важността на разследването и регистрирането на престъпления, извършени под въздействието на екстремистки идеи и възгледи, вкл. по дискриминационни подбуди, подчертаване на различията с други престъпни деяния като хулиганството, и обучение на полицейските служители и прокурорите как да разпознават, регистрират и разследват престъпленията по екстремистки и дискриминационни подбуди.
- Създаване на механизми за систематично събиране на данни, позволяващи огласяването на агрегирани данни по предложените индикатори, без да се компрометира поверителността, и активно поощряване на публикуването им с цел подпомагане на анализа им от заинтересовани лица извън сферата на правоприлагането.
- Разработване на институционален механизъм за събиране на данни по съответните индикатори и определяне на орган, отговорен за изготвяне на ситуационната оценка като част от функциите му (в идеалния случай в МВР или съвместна работна група с участието на ДАНС, прокуратурата и други органи).
- Провеждане на редовни виктимизационни изследвания като инструмент в помощ на оценката на реалните мащаби на проблема чрез изваждане наяве недокладвани престъпни деяния.
- Провеждане на редовни представителни проучвания за нагласите на населението и нивото на одобрение за екстремистките идеи и програми, за да се оцени степента на проникване на радикални и екстремистки идеи в обществото.

ПРИЛОЖЕНИЕ I: НОВИТЕ КРАЙНОДЕСНИ АКТЬОРИ В БЪЛГАРИЯ

В тази глава се разглежда явление от крайнодесния спектър, което е обект на значително обществено внимание, но досега не е изследвано систематично. Направен е преглед на появата на някои крайнодесни групи в контекста на липсата на утвърдени механизми за систематично събиране и анализ на данни с цел добиване на представа за новите тенденции и актьори. Проучването може да спомогне за провеждането на бъдещи анализи на екстремистките актьори за целите на ситуационна оценка на екстремистките тенденции.

Настоящото проучване е базирано на анализ на данни предимно от открити източници – материали в медиите (печатните медии, телевизиите и интернет) и съдържание, разпространено от самите групи в интернет (в това число през собствените им сайтове, страници във Фейсбук и профили в Твитър). Един по-задълбочен анализ в бъдеще следва да съдържа и данни от интервюта с представители както на крайнодясната сцена, така и на съответните заинтересовани страни.

1. КОНТЕКСТЪТ

Крайнодясната сцена в България включва широк спектър от актьори, които най-общо попадат в следните четири категории: парламентарно представени партии, по-малки политически актьори, извънпарламентарни активистки организации и неформални групи. Политическите актьори включват „Атака“ – първата крайнодясна партия, която влиза в парламента скоро след създаването си през 2005 г. и оттогава присъства постоянно в политическия пейзаж. Неотдавна обаче „Атака“ бе изпреварена от коалиция от две крайнодесни партии – Националния фронт за спасение на България (НФСБ), отцепила се от „Атака“ формация, и Вътрешната македонска революционна организация – Българско национално движение (ВМРО-БНД)⁹⁵. Съществуват и по-малки партии като Гражданското обединение за реална демокрация, което през 2013 г. се сля с НФСБ⁹⁶. Неформалните групи участват най-вече в хулигански прояви и престъпления от омраза без конкретно изкристализирала идеологическа основа (например „Кръв и чест“ България, скинхедс движения,

⁹⁵ ВМРО-БНД се сформира през 1999 г. като самопровъзгласил се наследник на Вътрешната македонска революционна организация (ВМРО), която произлиза от Вътрешната македонско-одринска революционна организация (ВМОРО). ВМОРО се създава през 1893 г., когато България вече е освободена от османско владичество, но Македония и Одринско остават в състава на Османската империя. Основната цел на организацията е придобиване на пълна политическа автономия на Македония и Одринско и възможното им присъединяване към България. Източник: Гоцев, Д. Идеята за автономия като тактика в програмите на националноосвободителното движение в Македония и Одринско, 1893 – 1941. София: Изд. на БАН, 1983.

⁹⁶ Mediapool.bg. ГОРД на Слави Бинев се влива в партията НФСБ на Валери Симеонов. 9 август 2013 г.

„Национална съпротива“). Не на последно място са партизанстващите формирования, които не са политически партии, но са по-добре организирани и имат политически амбиции, какъвто е примерът с отдавна съществуващия Български национален съюз (БНС) и новите актьори Българско народно опълчение „Шипка“ (БНО) и Воински съюз (ВС), обединени в Комитет за национално спасение „Васил Левски“⁹⁷.

Периодът между 2009 и 2013 г. може да се характеризира с по-малка публична видимост на организирани крайнодесни групи. След пика от 2006 г. най-успешно представящата се партия от крайнодесния спектър, „Атака“, преминава през спад и последваща стагнация в изборните си резултати⁹⁸. Освен това политическото маневриране на „Атака“⁹⁹, направило възможно избирането на правителство на малцинството с участието на Българската социалистическа партия (БСП) и турската етническа партия Движение за права и свободи (ДПС) само година след петицията на „Атака“ от 2012 г., призоваваща за забрана на ДПС¹⁰⁰, вероятно е причина за продължилата ерозия на доверието от страна на крайнодесния електорат. Аналогично една от най-важните и отдавнашни формации – Българският национален съюз, основан през 2001 г. и считащ себе си за наследник на Съюза на българските национални легиони¹⁰¹, търпи затруднения след напускането през 2010 г. на лидера ѝ Боян Станков-Расате. Опитите на БНС за регистриране на партия са преустановени и сега Съюзът остава младежко движение, а членската му маса силно е намаляла¹⁰².

Още през 2011 г. обаче се появяват индикации за повишена активност на някои крайнодесни групи, включително опити за привличане на нови членове¹⁰³. Политическата нестабилност в България през 2013 г., в съчетание със засилването на бежанския поток в страната, осигуряват подходяща среда за нов импулс на някои съществуващи крайнодесни организации и за появата на нови актьори¹⁰⁴. През януари 2013 г. страната е залята от антиправителствени протести, предизвикали оставката на правителството на Бойко Борисов през февруари, назначаването на служебно правителство през март и предсрочните парламентарни избори през май, довели до нова управляваща коалиция между БСП и ДПС с подкрепата на „Атака“. Вълненията в страната продължават през юни с нова вълна от протести срещу назначаването на Делян Пеевски, скандален медиен магнат и депутат от ДПС, за председател

⁹⁷ <<https://www.bnoshipka.org>>.

⁹⁸ Todorov, A. (2012). *The Extreme Right Wing in Bulgaria*. Sofia: Friedrich Ebert Foundation.

⁹⁹ Обретенов, Л. Полегнала е „Атака“ под дърво, под орехово. В. Сера, бр. 4701(124), 31 май 2013 г.

¹⁰⁰ Novinite.com. *Bulgaria's Far Right Demands Ban of Ethnic Turkish Party*. [Крайнодясното в България настоява за забрана на етническа турска партия]. 02 ноември 2012 г.

¹⁰¹ Дясна екстремистка организация, развивала дейност в България между 1933 и 1944 г., основана от ген. Христо Луков и действала като пронацистка опозиционна партия.

¹⁰² Дойчинова, М. и Л. Дерелиева. Дясна и лява радикализация. – В: *Радикализация в България: заплахы и тенденции*. София: Център за изследване на демокрацията, 2016, с. 55-99.

¹⁰³ Годишен отчет за изпълнение на политиките и програмите на Министерския съвет за 2011 г. София: Министерски съвет на Република България, 2012.

¹⁰⁴ Мирчева, Н. и Л. Захариев. *Най-значимите събития в България за 2013-та*. Икономик БГ, 23 декември 2013 г.

на ДАНС. Вълната от протести продължи до оставката на правителството на Пламен Орешарски през юли 2014 г.

Продължителните протести и многобройните избори в периода 2013 – 2014 г. се превръщат в арена за активно участие на футболни фенове, на които политически формации плащат, за да присъстват на протести и контрапротести. В тази практика участват не само националистическите партии. Подозира се, че БСП и Граждани за европейско развитие на България (ГЕРБ) също са плащали на фракции на футболни фенове¹⁰⁵. Изглежда обаче, че политически партии като „Атака“, ВМРО-БНД и други по-малки националистически формации най-активно са прибегвали до този метод. През 2013 г. привържениците на ЦСКА се превръщат в своеобразен резервоар за малките националистични формации и политическото инженерство. При уличните сблъсъци от февруари футболните фенове участват както по идеологическо-комерсиални причини, така и по преобладаващо комерсиални. Сдружението на футболните агитки „Офанзива“ има традиционни връзки с ВМРО-БНД чрез фракцията „14“¹⁰⁶, които тогава все още не са се слили с „Офанзива“. От страна на друга фракция на фенове на ЦСКА – „Animals“, има подкрепа към „Атака“ и лидера ѝ Волен Сидеров, чрез субфракция на „Animals“ от Самоков. Политическата нестабилност от 2014 – 2015 г. показва примери на използването на различни фракции на футболни фенове от политически формации и политици¹⁰⁷.

Кризата с мигрантите и бежанците е другият дестабилизиращ фактор, допринесъл за новия подем на крайнодясното в България, както и в други европейски страни. В края на август 2013 г. броят на влизащите в страната мигранти ескалира, а властите се оказват неподготвени да поемат грижите за тях. Кризата води до изграждането на допълнителни центрове за настаняване на бежанци и строежа на възпрепятстващо съоръжение (ограда) по българо-турската граница, за да се предотврати нелегалното ѝ преминаване. Засиленият контрол доведе до известен спад през 2015 г., но по-късно броят на мигрантите отново нарасна, което е причина бежанските центрове към Държавната агенция за бежанците (ДАБ) да се запълнят на 106% от капацитета си, а специалните домове за временно настаняване на чужденци към Дирекция „Миграция“ на МВР да функционират с 59 % над капацитета си според данни от септември 2016 г.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Вж. Безлов, Т. и др. Футболно хулиганство. – В: Радикализация в България: заплахи и тенденции. София: Център за изследване на демокрацията, 2016, с. 101-142.

¹⁰⁶ Фракция от футболни фенове на ЦСКА. За повече информация вж.: Радикализация в България: заплахи и тенденции. София: Център за изследване на демокрацията, 2016.

¹⁰⁷ Безлов, Т. и др. Футболно хулиганство. – В: Радикализация в България: заплахи и тенденции., София: Център за изследване на демокрацията, 2016, с. 101-142.

¹⁰⁸ Министерство на вътрешните работи. Месечна информация относно миграционната обстановка в Република България към месец септември 2016 г. <https://www.mvr.bg/NR/rdonlyres/D350A811-34EE-4231-8892-CAB92DEE7438/0/Mesechna_spravka_septemvri_2016.pdf>.

2. ИДЕИ, СТРУКТУРА И ДЕЙНОСТ НА НОВИТЕ КРАЙНОДЕСНИ АКТЬОРИ

Известният подем на крайнодясното може да се разглежда както в непартийния, така и в политическия спектър, тъй като съществуват връзки между актьорите от двете страни. Последните парламентарни избори доведоха до влизането на крайнодясната коалиция Патриотичен фронт (ПФ)¹⁰⁹ в управляващата коалиция заедно с ГЕРБ и Реформаторския блок. Участието на ПФ в коалицията отбелязва първия случай, когато крайнодясното е решаващ фактор в държавното управление, и партията използва позицията си, за да прокара някои законодателни промени, насочени към ограничаване на влиянието на ДПС и неговия електорат¹¹⁰.

В същото време при по-традиционните извънпарламентарни националистически и крайнодесни организации се наблюдава по-скоро спад в популярността и активността. Въпреки че бившият дългогодишен лидер на БНС Боян Расате създаде нова партия под името „Български национален съюз – Нова демокрация“ и участва в парламентарните избори през 2014 г., формацията му получи едва 0,17 % от гласовете (5 559 гласа)¹¹¹. По-утвърдените непарламентарни актьори остават разделени – БНС декларира, че няма нищо общо и не подкрепя „Български национален съюз – Нова демокрация“¹¹². Провали се и друг опит на крайнодясното да навлезе в политическото пространство – обявеното през ноември 2013 г. намерение на Националистическа партия на България, обединяваща местни секции на международната неонацистка мрежа „Кръв и чест“, „Национална съпротива“ и сдружението на футболните агитки „Офанзива“¹¹³ – след отказа на Софийски градски съд да я регистрира¹¹⁴.

Сравнително по-ново явление в контекста на бежанската криза са т.нар. „вижилантски“¹¹⁵ групи и лица. Най-изявени сред появилите се през последните две години т.нар. „паравоенни“ формирования са три организации, ос-

¹⁰⁹ Коалиция между НФСБ и възстановената през 1990-те ВМРО-БНД с традиции на парламентарно представена партия чрез участието си в редица различни коалиции.

¹¹⁰ Сред главните законодателни промени, насочени основно срещу електората на ДПС, са иницирираната най-напред на местно равнище и приета по-късно от Народното събрание забрана за носене на публични места на облекло, частично прикриващо или скриващо напълно лицето; промяната в изборните правила, ограничаваща броя на избирателните секции в чужбина на 35 (по традиция броят на гласуващите в чужбина български граждани е най-висок в Турция). Освен това сега крайнодесните настояват за забрана на новините на турски език. Илиев, Л. ГЕРБ и ДПС защитиха новините на турски език. В. Сега, бр. 5698(227), 5 октомври 2016 г.

¹¹¹ Радикализация в България: заплахи и тенденции София: Център за изследване на демокрацията, 2016.

¹¹² Български национален съюз. Български Национален Съюз няма нищо общо с партия БНС – Нова демокрация, <<http://bgns.net/български-национален-съюз-няма-нищо-о/>>.

¹¹³ Пак там.

¹¹⁴ Офнюз. Съдът не регистрира партията на скинарите и ултрасите. 8 май 2014 г.

¹¹⁵ Вижиланте (от англ. и исп. vigilante; също – вижилантизъм) е гражданин или организация, действащи като правоприлагащи органи или в преследване на свои собствени представи за правосъдие, без да им е дадена такава власт по закон. Те действат като самопровъзгласили се пазители на реда и справедливостта, които считат съществуващите закони и институции за неадекватни.

новани през 2014 г., които обявяват изградена мрежа от „щабове и комитети“ в цялата страна. Воинският съюз „Васил Левски“, БНО „Шипка“ и обединяващата ги представителна организация Комитет за национално спасение „Васил Левски“ са националистически организации с общо ръководство¹¹⁶. Групите нашумяха през 2016 г. със създаването на гранични патрули за „лов на бежанци“ в Странджа близо до южната българска граница¹¹⁷. Появиха се и други две по-слабо структурирани формации – създадената в края на 2014 г. Организация за закрила на българските граждани (ОЗБГ)¹¹⁸ и Цивилните отряди за защита на жените и вярата (ЦОЗЖВ). Друг печално известен „ловец на бежанци“ е Динко Вълев¹¹⁹. Макар за него засега да няма индикации за участие в група или организация, той твърди, че и други вземат участие в акциите му и че планира да привлече още участници заради получената широка подкрепа особено в социалните мрежи¹²⁰.

Настоящият анализ се фокусира именно върху тези по-нови актьори в крайнодясната сцена, предлагайки преглед на техните идеи и цели, дейност и организационна структура, както и мобилизационен потенциал.

Идеология и цели

БНО „Шипка“ и ВС „Васил Левски“ споделят голяма част от основните идеи на крайнодясното. Противопоставят се на намесата на чужди сили в политиката на България и агитират по-специално срещу САЩ, Турция, ЕС и НАТО. Критики срещу Русия липсват, а формациите демонстрират всъщност нескрито предпочитание към Русия, докато НАТО е критикуван за „агресивното му желание да доразпали войната в Украйна“, че се готви за война с Русия и всъщност се старее „да ни скара с единствените ни реални съюзници при предстояща турска агресия“¹²¹. Още по-показателно е, че бивши руски войници изглежда обучават членове на БНО¹²². От друга страна, Путин (а не Русия) се споменава като един от чуждите кукловоди, управляващи България в момента¹²³. Силно застъпена е също типичната за други крайнодесни формирования антиимигрантска, антибежанска и популистко-националистическа реторика („България на българите“).

¹¹⁶ Българско народно опълчение „Шипка“, <<https://www.bnoshipka.org>>.

¹¹⁷ Стоилова, З. Камуфлажните патриоти на Странджа. В. Капитал, 15 април 2016 г.

¹¹⁸ Костадинов, Т. ОЗБГ пред Торновини.bg: Ако държавата беше наред, нас нямаше да ни има. Топновини, 13 април 2016 г.

¹¹⁹ Вълев се прочу покрай самоинициативата си да охранява южната граница с високопроходими машини и да задържа нелегални мигранти, преди да извика полицията. Стана още по-известен след публикация за него в изданието „Дейли мейл“, където описва дейността си като „спорт“. Tomlinson, T. (10 March 2016). Bulgarian ‘migrant hunter’ leads vigilante patrols in armoured vehicles to round up and terrorise refugees along the Turkish border... and boasts ‘it’s a sport’ [Български „ловец на мигранти“ предвожда вижилантски патрули в бронирани МПС, за да лови и тероризира бежанци по турската граница ... и се хвали, че го прави „за спорта“]. (DailyMail.co.uk).

¹²⁰ Пак там.

¹²¹ Българско народно опълчение „Шипка“. Възраждане на Българската народна армия. 13 септември 2016 г., <<http://www.bnoshipka.org/index.php?cat=5&subcat=0>>.

¹²² Папакочев, Г. Имат ли „Васил Левски“ и „Шипка“ място в България?. Дойче Веле, 6 юли 2016 г.

¹²³ Пак там.

БНО и ВС изповядват също антисистемни идеи с известни левичарски елементи. Според страницата им в интернет идеологията на формациите е основана на Всеобщата декларация за правата на човека на ООН, Декларацията за правата на човека и гражданина от 1789 г., Великата харта на свободите (Magna Carta Libertatum) от 1215 г. и някои от съчиненията на Джон Лок и Тома Аквински. Въз основа на тези документи БНО „Шипка“ и ВС „Васил Левски“ обявяват „днешната българска Конституция и днешната власт“ за нелегитимни. Като се позовават на корупцията на днешния политически елит и система, организациите **се застъпват за отмяна на конституционния ред и парламентарната демокрация**, и въвеждане на пряка демокрация (осъществявана чрез референдуми). Преходът към пряка демокрация обаче трябва да започне със създаването на „преходно общобългарско народно правителство“, за каквото Комитетът за национално спасение „Васил Левски“ се самообявява¹²⁴, имащо за цел да помогне на народа да организира самоуправлението си. За постигане на целите си организациите сформират „**доброволни опълченски бригади**“, за които набират главно млади мъже с патриотични възгледи и в добра физическа форма, но приемат и всякакъв друг вид организационна или финансова помощ. За установяване на новия ред ще се използват мирни методи и средства, ако днешната политическа класа се подчини на исканията им. В случай обаче, че държавното управление не осъществи промяната в политическата система, може да се прибегне до насилие¹²⁵.

От друга страна, ОЗБГ и ЦОЗЖВ изглежда са по-скоро групи, ангажирани с отделни проблеми и каузи, с основен фокус бежанския проблем и организиране на вижилантски доброволчески групи за охрана на граничните райони. Според страницата на ЦОЗЖВ във Фейсбук, мисията им е „Да не допуснем нови мигранти и да върнем и последния влязъл“¹²⁶. Срещат се обаче и публикации с антинатовски, анти-ЕС, антиправителствен и проруски характер. При ЦОЗЖВ има и известна източноправославна реторика. В сравнение с останалите формации, ЦОЗЖВ изглеждат предимно неформално формиране. Неотдавна обаче лидерът им публикува „Устав на гражданските патрули за съблюдаване на законността, прекъсване и превенция на престъпления и задържане на нарушителите/престъпниците за предаване на органите на МВР“¹²⁷ и „народна клетва за постъпване в гражданските патрули“. Тези две групи изглежда не споделят същата враждебност към държавата и цялата политическа система, както БНО „Шипка“ и ВС „Васил Левски“. Макар че лидерът на ОЗБГ, Христо Атанасов, критикува слабостта на държавните институции¹²⁸, към момента не се наблюдава открита враждебност към управленските структури или политически амбиции.

¹²⁴ Българско народно опълчение „Шипка“. Комитет за Национално Спасение „Васил Левски“. 14 ноември 2016 г., <<http://www.bnoshipka.org/index.php?cat=1&subcat=0>>.

¹²⁵ Българско народно опълчение „Шипка“. Воински съюз: Структура, цели и задачи. 16 ноември 2016 г., <[http://www.bnoshipka.org/index.php?cat=2"&subcat=3](http://www.bnoshipka.org/index.php?cat=2)>.

¹²⁶ Фейсбук. Цивилни отряди за защита на жените и вярата. 13 ноември 2016 г., <https://www.facebook.com/pg/Цивилни-отряди-за-защита-на-жените-и-вярата-746589968774726/about/?entry_point=page_nav_about_item>.

¹²⁷ Пак там.

¹²⁸ Костадинов, Т. ОЗБГ пред Topnovini.bg: Ако държавата беше наред, нас нямаше да ни има. Topnovini, 13 април 2016 г.

Структура и ръководство

Лидер на ВС „Васил Левски“, БНО „Шипка“ и Комитета за национално спасение е Дончо Русев, известен като Валтер Калашников, за когото няма индикации за предишна ангажираност с крайнодясната сцена. Завършил е Средното сержантско артилерийско училище в Шумен, след което е сменил доста занятия, в това число послушник и монах в православен манастир, собственик на вестник, на охранителна фирма и на сексшоп¹²⁹. Според спекулации в медиите, охранителната му фирма свикала в България среща на лидери на световен охранителен тръст с участието на бивши офицери от КГБ, ЦРУ и МОСАД, покрай която успял да събере немалка сума пари от дарения¹³⁰. Другите две публично известни фигури са организационният секретар Красимир Симеонов¹³¹ и един от националните координатори Иво Борисов. Всичките дават интервюта¹³², в които разясняват идеологията, целите и дейността на своята организация и изразяват желание да популяризират възгледите и проявите на БНО и ВС. Освен тези публични фигури за редовите членове на организациите се знае малко. Воинският съюз си поставя за цел да обедини действащи и запасни офицери от армията и полицията, а националното движение „Шипка“ приема всички останали. Трите формации твърдят, че членовете им наброяват общо 29 хил. души¹³³, сред които действащи и бивши служители на МВР, МО и службите¹³⁴, и високо образовани членове. Според репортаж на германската обществена телевизия ZDF в охраната на крайграничните зони участват около 800 души¹³⁵.

Седалището на ВС „Васил Левски“, БНО „Шипка“ и Комитета за национално спасение е във Варна. По техни твърдения имат подразделения в още 21 града на България (включително две в София) и в две села, както и в САЩ, Великобритания и Чехия¹³⁶. Комитетът изпълнява ролята на обединен върховен координиращ орган за другите две организации и отговаря за определяне на целите и управление на мрежата от регионални подразделения под негово командване. Структурата на Воинския съюз не е публично достояние заради проявявания интерес от „враговете“ на организацията, както обяснява Валтер Калашников в отговор на запитване на страницата в интернет¹³⁷. БНО „Шипка“, от друга страна, представя информация за доста сложна структура, в това

¹²⁹ Mediapool.bg. Валтер Калашников даде сигнал за операция „Освобождение“. 20 април 2016 г. <<http://www.mediapool.bg/valter-kalashnikov-dade-signal-za-operatsiya-osvobozhdenie-news248294.html>>.

¹³⁰ Пак там.

¹³¹ Георгиев, И. Игра на войници, или кой дърпа дявола за опашката. В. Сега, бр. 5619 (148), 01 юли 2016 г.

¹³² Нова Телевизия. Кой са паравоенните и кой ги финансира?. 13 ноември 2016 г.

¹³³ Проповедниците на световния заговор срещу България. В. Капитал. 11 септември 2016 г.

¹³⁴ Стоилова, З. Камуфлажните патриоти на Странджа. В. Капитал, 15 април 2016 г.

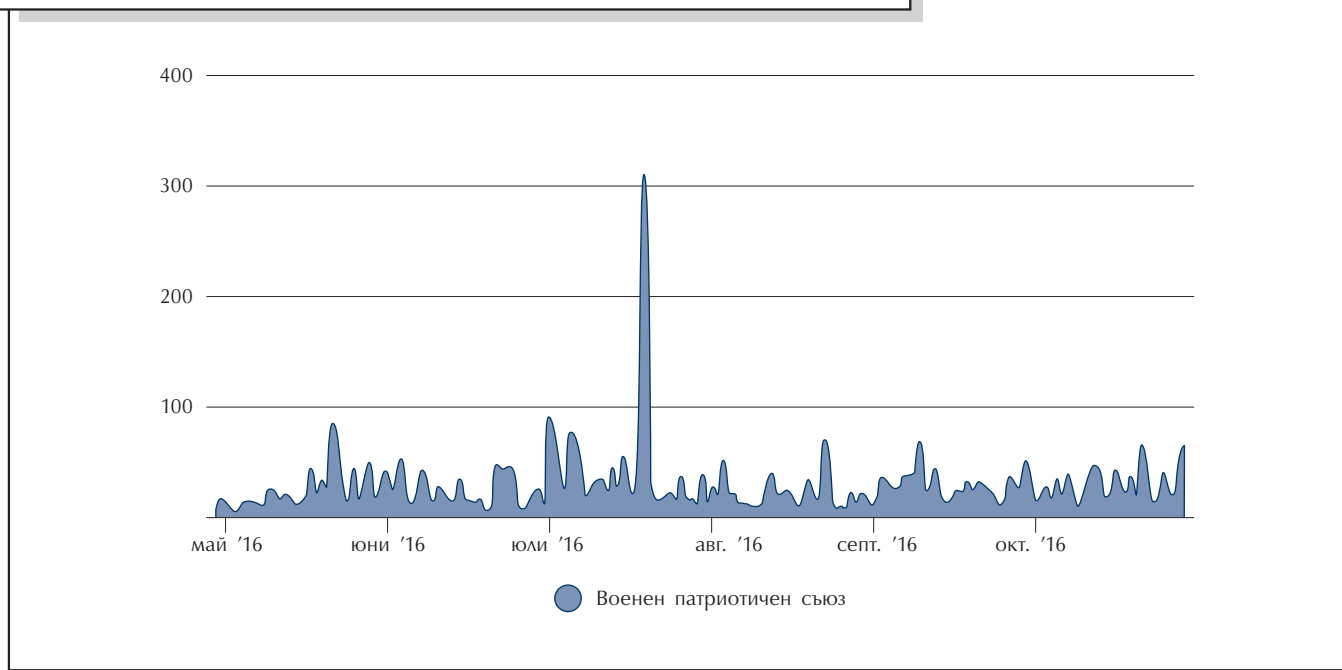
¹³⁵ NDL News, 15 August 2016, Bulgarian Volunteer Army on Border Patrol Defending against Migrants (Pics & Video) [Норвежка лига за отбрана: Армия от български доброволци патрулират, за да охраняват границата от мигранти (снимки и видео), 15 август 2016 г.].

¹³⁶ Българско народно опълчение „Шипка“: Цели и задачи. 10 септември 2016 г.: <<https://www.bnoshipka.org/index.php?cat=3&subcat=6>>.

¹³⁷ Българско народно опълчение „Шипка“, Воински съюз: Структура, цели и задачи. 16 ноември 2016 г. <<http://www.bnoshipka.org/index.php?cat=2&subcat=3>>.

Фигура 19. Брой публикации, в които се споменават БНО „Шипка“ и ВС „Васил Левски“ в публични Фейсбук групи

Източник: Проучване на авторите на доклада в публични Фейсбук групи.

число подразделения КР (контраразузнаване), финансова служба, централен информационно-аналитичен център, център за правно-икономически анализи и юридическа защита, център за противодействие на враждебни информационно-пропагандни и психологически войни и други подобни антибългарски кампании¹³⁸. Въпреки че тези твърдения вероятно са силно преувеличени, тъй като действителната членска маса и популярност се оценява от правоохранителните и разузнавателни органи като доста по-незначителна и намаляваща с отшумяване на бежанската вълна в края на 2016 г., заявката за изграждане на една по-софистицирана организация в съчетание с ясно заявените антисистемни идеи и силна враждебност към държавните структури с противоконституционна реторика предполага един по-систематичен мониторинг.

Лидер на ОЗБГ е Христо Атанасов. Освен че е живял в чужбина¹³⁹, за него и за останалите членове на ОЗБГ няма много информация. Структурата на организацията включва Общо събрание, Управителен съвет, председател и заместник-председатели, отговорник и заместник-отговорник на отдел и членове¹⁴⁰. Лидер на ЦОЗЖВ е Петър Низамов по прякор Перата. Превръщането му в активен патриот изглежда е сравнително отскоро, тъй като преди

¹³⁸ Българско народно опълчение „Шипка“: Цели и задачи, 10 септември 2016 г., <<https://www.bnoshipka.org/index.php?cat=3&subcat=6>>.

¹³⁹ Костадинов, Т. ОЗБГ пред Торновини.bg: Ако държавата беше наред, нас нямаше да ни има. Топновини, 13 април 2016 г.

¹⁴⁰ ОЗБГ. Йерархия. 2014, <<http://ozbg.bg/yerarhiya/>>.

е бил свързан с организираната престъпност в Бургас и има три присъди за причиняване на телесна повреда и една за хулиганство¹⁴¹.

Активност в интернет

Организациите са особено активни в социалните медии и на собствените си страници в интернет. Профилите във Фейсбук и Туитър на БНО „Шипка” и ВС „Васил Левски” се използват най-вече за разпространение на публикуваната на официалните страници в интернет и във видео канала в YouTube информация (за идеологията, планираните прояви и прочие), за публикуване на външни новини и събития, които съответстват на идеологията на формациите. Социалните медии и интернет като цяло изглежда са предпочитани както за комуникация със съществуващите членове, така и за привличане на нови. Сред онлайн медиите, често споделяни на интернет страниците на формациите, са The Bulgarian Times, Blife.eu, Informo.bg, Blitz.

Източници на финансиране

БНО „Шипка”, ВС „Васил Левски” и ОЗБГ са регистрирани официално като организации с нестопанска цел с приходи от членски внос. Освен това тези организации имат банкови сметки, в които могат да получават дарения. БНО и ВС активно приканват съмишлениците си да правят дарения, като призивът е добавен към всяка подсекция на страницата им в интернет с обстойно описание на дейностите, за които са необходими средствата.

Съществуват обаче подозрения, че БНО „Шипка” и ВС „Васил Левски” получават финансиране от чуждестранни източници. Предположения за това изказват както неправителствени организации, така и службите за сигурност. Според Радослав Стоянов, юрист в Правната програма на БХК, тези две организации се финансират през други канали, тъй като през първата година от дейността си не са отчели никаква дейност и приходи, а за 2015 г. липсват документи в Централния регистър за юридическите лица с нестопанска цел¹⁴². Според Бойко Станкушев, съветник на министъра на отбраната, Воинският съюз „Васил Левски” и БНО „Шипка” получават солидна подкрепа от агентурните звена, поддържани от руските специални служби¹⁴³.

Не е учудващо, че членове на формациите отричат тези твърдения. Здравко Велев от БНО „Шипка” отрича дори да получават дарения¹⁴⁴. Журналисти обаче посочват и друга индикация за връзки с Русия, по-конкретно с бившия беларуски депутат с руско и беларуско гражданство Евгени Новиков¹⁴⁵ и неговия проект „Балканский фронт Болгария”, тъй като двете организации спо-

¹⁴¹ БТВ Новините. Ловецът на мигранти Петър Низамов е добре познат в подземните кръгове на Бургас. 12 април 2016 г.

¹⁴² Папакочев, Г. Имат ли „Васил Левски” и „Шипка” място в България?. Дойче Веле, 6 юли 2016 г.

¹⁴³ Пак там.

¹⁴⁴ БНР. Здравко Велев: БНО „Шипка” няма нищо общо с „Нощни вълци”. 14 юли 2016 г.

¹⁴⁵ Mediapool.bg. Валтер Калашников даде сигнал за операция „Освобождение”. 20 април 2016 г.

делят видеоклипове в YouTube и си разменят обръщения в социалните мрежи¹⁴⁶. Изглежда също, че БНО наема руски експерти за „военните обучения“, които организира за членовете си, както съобщава германската обществена телевизия ZDF¹⁴⁷. Фактът, че посоченото име за контакт в Скайп е Валтер Спецназ¹⁴⁸ е друга завоалирана препратка към Русия. При ОЗБГ и ЦОЗЖВ понастоящем няма индикации за финансиране от чуждестранни източници.

Връзки между групите и с други крайнодесни актьори

БНО „Шипка“ и ВС „Васил Левски“ открито подкрепят лидера на ЦОЗЖВ Петър Низамов, а като се има предвид фактът, че във Фейсбук профила на ЦОЗЖВ често се споделят постинги на тези организации, връзката е очевидна. Не са известни отношенията на БНО и ВС с по-старите формации в българското крайнодясно пространство¹⁴⁹. Вероятно е по-утвърдените организации поне в известна степен принципно да подкрепят новите актьори.

Българският национален съюз открито защитава ОЗБГ, както и Петър Низамов. Оттам твърдят също, че няма нищо общо между различните групи, охраняващи крайграничните зони¹⁵⁰. Предвид интереса, който БНО и ВС предизвикаха напоследък, е интересно, че БНС, като водеща извънпарламентарна крайнодясна организация, засега не се отваря към тези формации. Възможно е БНС да се колебае заради връзките на БНО и ВС с Русия, тъй като Съюзът има по-нееднозначни възгледи за руското влияние в България¹⁵¹. ОЗБГ публично се разграничи от ЦОЗЖВ заради насилствените им понякога действия спрямо мигрантите¹⁵².

Наблюдават се и редица връзки с чуждестранни крайнодесни организации и личности. Според БНО и ВС те получават подкрепата на чужди организации като френското протестно движение *Nuit Debout* („Будни нощем“), германското крайнодясно движение „Пегида“ и американската мрежа *Veterans Today* („Ветераните днес“)¹⁵³.

Индикация за такива връзки или поне симпатии е наличието на страницата на БНО в интернет, под таг „приятели и съюзници“, на рекламни банери

¹⁴⁶ Стоянова, К. Подкрепени от Москва, паравоенни организации набират скорост в България. Бургас Новините, 19 април 2016 г.

¹⁴⁷ Георгиев, И. Игра на войници, или кой дърпа дявола за опашката. В. Сега, брой 5619 (148), 01 юли 2016 г.

¹⁴⁸ Спецназ е съкращение за руските елитни специални сили; Schofield, C. (1993). *The Russian Elite: Inside Spetsnaz and the Airborne Forces*. London: Greenhill.

¹⁴⁹ Виж Радикализация в България: заплахи и тенденции. София: Център за изследване на демокрацията, 2016.

¹⁵⁰ Щилянова, Т. Патриоти на разходка в гората се жалват, че полицията проверява тях вместо да гони мигранти В. 24 часа, 28 септември 2016 г.

¹⁵¹ От какво ни „освободи“ Съветската армия. Български национален съюз, 2015, <<http://bgns.net/от-какво-ни-освободи-съветската-армия/>>.

¹⁵² Филева, Л. За батките, воините и други нови патриоти. В. Дневник, 17 април 2016 г.

¹⁵³ Сайтът се представя за онлайн журнал насочен към военната и ветеранска общност в САЩ, но в същото време публикува считано за антисемитско, проруско и конспиративно съдържание, представено като новини или коментари.

и препратки към уебадресите на мрежи, организации и информационни сайтове с крайнодесен, антисистемен, проруски и др. уклон и съдържание, които явно се считат за близки до идеите на БНО (напр. *Veterans Today*, *Knights Templar International*, *Nuit Debout*, *South Front* (проруски информационен сайт с военна тематика), *The Rebel* (консервативна канадска онлайн платформа за политически и социални коментари), както и Фейсбук страницата на бившата активистка на „Пегида“ в Германия Татяна Фестерлинг.

На 23 януари 2016 г. двете български групи са взели участие заедно с „Пегида“ и дванадесет други крайнодесни организации в конференция, организирана от чешката групировка „Блок против исляма“. В резултат от срещата е сформирано общоевропейско движение „Крепост Европа“ (*Fortress Europe*) и е публикувана Пражка декларация, предупреждаваща за възможно унищожение на западната цивилизация от ислямските завоеватели¹⁵⁴. Според страницата на организациите в интернет, домакините на конференцията (според написаното „чешката държава и чешкият парламент“) са подписали петиция в подкрепа на Петър Низамов¹⁵⁵. В края на юни 2016 г. бившата активистка на „Пегида“ и „Алтернатива за Германия“ Татяна Фестерлинг (Tatjana Festerling) и нейният съмишленик от холандската „Пегида“ Едвин Вагенсфелд (Edwin Wagenveld) вземат участие в граничните патрули на ВС „Васил Левски“¹⁵⁶. През октомври 2016 г. Петър Низамов участва в сбирка на националисти от цяла Европа в Дрезден, където се снима с Татяна Фестерлинг¹⁵⁷.

Според публикации в медиите, през октомври 2016 г., крайнодесният шотландски екстремист и основател на партията *Britain First* („Британия над всичко“), Джим Доусън, е взел участие в патрулни дейности на БНО с цел залавяне на бежанци по българо-турската граница¹⁵⁸. На разпространените в медиите снимки се вижда група от около 30 човека, някои от които с частично маскирани лица, в камуфлажни дрехи.

Дейност

Основната дейност на въпросните организации се ограничава обикновено до организирането на протести и патрули за лов на нелегални мигранти. Възможно е понякога да вземат участие и в някои благотворителни дейности. Фокусът им е различен в зависимост от организацията.

През 2016 г. БНО „Шипка“ и Воинският съюз организират две крупни прояви – една през февруари във Варна и друга през април в Бургас, обе-

¹⁵⁴ Deutsche Welle. (23 January 2016). Pegida meets with European allies in the Czech Republic. [Пегида се среща с европейски съюзници в Чешката република, Дойче веле, 23 януари 2016 г.].

¹⁵⁵ Българско народно опълчение „Шипка“. Дейност. 10 ноември 2016 г., <<https://www.bnoshipka.org/index.php?special=deinost&cat=1&id=51>>.

¹⁵⁶ В. 24 часа. Германия подгони Татяна Фестерлинг, ловила бежанци в България. 13 юли 2016 г.

¹⁵⁷ Тодорова, К. Петър Низамов-Перата на сбирка на патриоти в Дрезден. В. 24 часа, 3 октомври 2016 г.

¹⁵⁸ Mediapool.bg. Шотландски крайнодесен екстремист дойде да лови мигранти в България. 25 октомври 2016 г.

диняващи различни проруски националистически организации. На втората среща БНО „Шипка“ обявява създаването на проруско движение, наречено „Обединение за България“ и на нова формация с участие на членовете на Воинския съюз и БНО „Шипка“, наречена „Комитет за национално спасение“. След октомври 2015 г. организацията сформира доброволни гранични патрули с цел спиране на незаконно влезли на българска територия бежанци. Оттогава БНО „Шипка“ и Воинският съюз съобщават, че са формирали елитен батальон за специални операции и антитероризъм, чиито членове ще се изпращат на обучение „във водещите учебни заведения и тренировъчни бази и центрове в чужбина“ в областта на антитероризма и сигурността¹⁵⁹. В съответствие със заявената им загриженост за националната сигурност, БНО „Шипка“ и Воинският съюз редовно организират доброволни военни обучения (едно от които е споменато в цитирания по-горе репортаж на ZDF), представяни понякога като „обучения по природно ориентиране и оказване на първа помощ“¹⁶⁰. Организиран са също протести срещу ареста на Петър Низамов¹⁶¹ и в подкрепа на граничния полицаи Вълкан Хамбарлиев, застрелял през 2015 г. нелегален мигрант.

Навярно най-значимата проява е организирането на протеста пред Народното събрание на 20 април 2016 г., който трябва да сложи началото на операция „Освобождение“¹⁶² и да привлече многобройни поддръжници от цялата страна. В действителност общият брой на протестиращите е едва тридесетина души и протестът не успява да изпрати очакваното от организаторите категорично обществено послание¹⁶³. Според членове на организацията причината за слабото участие в протеста са арестите на 20 техни координатори¹⁶⁴.

Членовете на двете организации избягват участие в насилствени сблъсъци с други групи или с полицията, тъй като рискуват да бъдат принизени до нивото на просто поредна група хулигани и да изгубят моралното право да твърдят, че могат да променят съществуващия политически ред. На 30 юни 2016 г. обаче членове на БНО „Шипка“ нападат група украински и български демонстранти, протестиращи срещу пристигането на членове на близкия до Владимир Путин мотористки клуб „Нощните вълци“. Членовете на крайнодясната организация се озовават на същото място, за да посрещнат и приветстват мотористите. В крайна сметка сблъсъкът завършва с множество арести на хора и от двете групи¹⁶⁵. Въпреки че е единичен случай, инцидентът показва, че има членове на организацията, склонни към агресия. Както е видно от Фигура 19, инцидентът води до повишаване на публичния

¹⁵⁹ Българско народно опълчение „Шипка“. Меморандум на Воински съюз „Васил Левски“ до 48 световни патриотични организации. 8 ноември 2016 г., <<https://www.bnoshipka.org/index.php?special=deinost&cat=1&id=37>>.

¹⁶⁰ Пак там.

¹⁶¹ БТВ Новините. Повдигнаха три обвинения на Петър Низамов – Перата. 13 април 2016 г.

¹⁶² Според Валтер Калашников с тази операция се слага начало на изпълнението на подробния план на организацията за връщане на властта на народа и радикална промяна на политическия ред.

¹⁶³ Offnews.bg. Националисти излязоха на рехав протест пред парламента. 20 април 2016 г.

¹⁶⁴ В. Капитал. Проповедниците на световния заговор срещу България. 11 септември 2016 г.

¹⁶⁵ Mediapool.bg. Паравоенизиран биха протестиращи срещу „Нощните вълци“ в Бургас. 3 юни 2016 г.

имидж на БНО и ВС, тъй като е широко отразен от медиите и особено в социалните мрежи.

Освен в организиране на патрули за залавяне на мигранти, ОЗБГ участва и в други дейности, в това число протести, организиране на шествия за честване на исторически личности, благотворителност (събиране и даряване на дрехи, кръводаряване) и доброволчество (например помощ за гасене на горски пожар)¹⁶⁶. Членове на организацията омаловажават дейността си в крайграничните зони. Обясняват, че задържането на мигранти се случвало по време на „разходка в гората“ и ако докато са „на поход“, случайно попаднали на мигранти, подавали сигнал до Гранична полиция¹⁶⁷. ЦОЗЖВ, от друга страна, се занимават най-вече с организиране на патрули за залавяне на мигранти, както и с протести срещу откриването на нови центрове за настаняване на бежанци и мигранти.

Позициониране спрямо други групи в крайнодясното пространство

Новите актьори в българското крайнодясно проявяват някои характеристики, които ги отличават от по-старите непартийни формации. При БНО „Шипка“ и ВС „Васил Левски“ се наблюдава осезаема **разлика в реториката** в сравнение с групи като БНС. При тях е силно изявен фокусът върху милитаризация, създаване на паралелни структури и настойчивост за приемане на действия. Тези елементи определено не липсват в прокламациите и на други крайнодесни организации. Членове на БНС често маршируват в униформи и използват случаите на повишено напрежение между българи и роми, за да илюстрират заплахата от ромите. БНС създаде дори антиромски отряди¹⁶⁸. Боян Расате пък създаде през 2013 г. вижилантски групи за защита от мигранти в центъра на София с твърдението, че са упълномощени от Столичната дирекция на вътрешните работи, което бе опровергано¹⁶⁹. БНС и сродните му организации се ангажират най-вече с чествания на исторически събития, протести, шествия и други подобни дейности. Освен това при БНС личи степен на идеологическа зрялост, която липсва при БНО и ВС. БНС предлага обстойно изложение на възгледите си по голям брой теми: държава и управление, социална политика, данъчна система, здравеопазване, образование, наука и култура, икономика, селско стопанство, вътрешна сигурност, армия, външна политика, медии, семейство, децата, младежта и спорта, екология, религия и ценности¹⁷⁰.

При БНО и ВС, от друга страна, са много по-изразени военизираният елемент и говоренето за необходимост от действия. Често по време на различни прояви и при патрулиране в крайграничните зони се носят униформи. Отличителните им знаци също имат за цел да внушават усещането за военно

¹⁶⁶ ОЗБГ. „Дейност“. <<http://ozbg.bg/deynost/>>.

¹⁶⁷ Епицентър. Граждански патрул тръгна на лов за бежанци (видео). 4 април 2016 г.

¹⁶⁸ Христов, Н. Прокуратурата ще провери Националната гвардия на Расате. Дарикнюз, 21 август 2007 г.

¹⁶⁹ Mediapool.bg. Националистите на Расате пуснаха „граждански патрули“ по улиците. 15 ноември 2013 г.

¹⁷⁰ Български национален съюз. „Какво искаме“. <<http://bgns.net/какво-искаме/>>.

формирование за разлика от членовете на БНС, които често развяват само знамена (понякога със старобългарския символ IYI¹⁷¹). Страницата в интернет и различните профили във Фейсбук и YouTube изобилстват и с видеоклипове на задържащи мигранти мъже в униформи и други пропагандни материали. Видеата се представят като отчет пред обществото за дейността на формациите. Посланията са бомбастични и грандиозни, често изписани с главни букви и най-общо попадат в четири категории: осъждане на предателския политически елит, възхвала на борбата срещу него, призови за участие в революцията и предупреждения за предстоящата гибел, идваща от мигрантите завоеватели. Реториката за необходимост от незабавни действия е силно изявена и в посланията на ЦОЗЖВ, но по-малко в тези на ОЗБГ. Всъщност с умерените си позиции и действия ОЗБГ напомня повече за БНС, макар да не са речовити от гледна точка на идеология.

Въпреки близостта на темите, засягани от БНС и новите крайнодесни, зрелостта на идеологическата аргументация при вторите е значително занижена. Освен възжеланията си за пряка демокрация, БНО „Шипка“ и ВС „Васил Левски“ предлагат малко други конкретни идеи как би изглеждало евентуалното бъдеще при тяхно управление. По собственото им признание, тези организации не са привърженици на „националсоциализма на немските евреи, нито на капитализма, юдеоболшевизма, троцкизма, либерализма, марксизма на еврейските равини, лъжедемократията и всякакви други идеологии или изми“¹⁷². Тази компилация от различни или несъществуващи идеологически течения е показателна за генералната нищета на теоретическата аргументация.

Също така, макар че и БНС със свързаните си групи, и БНО и ВС имат за цел да променят статуквото и да се превърнат във фактор в политическия живот на страната, първите се опитват да го постигнат, като популяризират визията си и повишават осведомеността чрез различни прояви или като участват на политическата сцена, за разлика от вторите, които желаят да го постигнат със сила.

За разлика от скинхедс бандите, футболните хулигани или други подобни групи, които са идеологически незрели и често се замесват в престъпления от омраза и други прояви на насилие, формациите като БНО „Шипка“ и ВС „Васил Левски“ най-малкото създават впечатлението, че имат структура и точно определени цели, в това число политически амбиции. Освен това новите крайнодесни засега като цяло се въздържат от насилствени сблъсъци, за да не допуснат уронване на претенциите им за легитимност. В този смисъл тези нови формации донякъде представляват интересна сплав между скинхед и ултрадесни нелегални формации и крайнодясното на БНС, като възприемат по-недоразвита, но по-радикална и популистка идеология и същевременно запазват поне амбицията за централизирана, структурирана и целенасочена организация.

¹⁷¹ Съществуват различни хипотези за значението на символа, според една от които той олицетворява главния бог на прабългарите. Бешевлиев, В. Значението на старобългарския символ IYI., – В: Архиви на народния музей Варна, XV, 1979, стр. 17-24.

¹⁷² Българско народно опълчение „Шипка“. Воински съюз: Структура, цели и задачи“. 16 ноември 2016 г., <<http://www.bnoshipka.org/index.php?cat=2&subcat=3>>.

3. РЕАКЦИЯ НА ДЪРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ И ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО

Реакцията на властите спрямо новите групи и дейността им е противоречива. По-специално граничните патрули се възприемат от правителството доста нееднозначно. Всъщност в определен момент министър-председателят Бойко Борисов им благодари за оказваната подкрепа в работата на държавните институции¹⁷³. Това изявление е поводът Българският хелзинкски комитет, подкрепен от 41 граждани, да подаде сигнал до Софийска градска прокуратура (СГП) срещу министър-председателя заради прякото му поощрение на групи, които незаконно задържат по границите хора, търсещи убежище в страната. Отказът на СГП да образува досъдебно производство не е изненадващ. След публикуването обаче на добилия световна популярност скандален видеоклип, в който Петър Низамов снима завързани мигранти, реакцията е по-скоро недвусмислено осъдителна. Вътрешният министър Румяна Бъчварова уточни, че не бива да се позволява на никого „да се възползва от мигрантите за пари или за евтина и опасна слава“, а главният прокурор Сотир Цацаров заяви, че е „абсолютно недопустимо“ граждани да се опитват да изземват функции на държавни органи¹⁷⁴.

Срещу двама от главните действащи лица в лова на мигранти са предприети действия от правораздавателните органи. Прокурорът, водещ досъдебното производство срещу Динко Вълев за подбуждане към омраза, основана на етническа принадлежност, заяви, че има достатъчно доказателства, за да се внесе обвинителен акт в съда¹⁷⁵. Случаят е препратен към Софийската районна прокуратура. Срещу Петър Низамов има повдигнато обвинение за незаконното задържане на мигранти и наложената му първоначално мярка за неотклонение бе домашен арест, преди да бъде променена на парична гаранция¹⁷⁶.

От друга страна, БНО „Шипка“ и ВС „Васил Левски“ засега избягват до голяма степен от контрола на властите, въпреки крайностите в тяхната реторика. Може би най-сериозното действие срещу формациите е превантивното задържане на около десет „регионални координатори“ по подозрение, че са подготвяли провокации по време на протеста на служители на МВР в края на 2015 г.¹⁷⁷ За сбиването с протестиращите демонстранти срещу пристигането на руския мотористки клуб „Нощните вълци“ са образувани досъдебни про-

¹⁷³ Offnews.bg. Борисов благодари на хайките за бежанци, всяка помощ била добре дошла. 10 април 2016 г.

¹⁷⁴ БТВ Новините. Ловецът на мигранти Петър Низамов е добре познат в подземните кръгове на Бургас. 12 април 2016 г.

¹⁷⁵ Дневник. Прокуратурата: Динко Вълев подбужда към дискриминация, случаят е пратен в София. 7 юли 2016 г.

¹⁷⁶ Mediapool.bg. Ловецът на бежанци Перата вече няма да е под домашен арест. 20 юли 2016 г.

¹⁷⁷ Протестът бе предизвикан от плановете на правителството да ореже социалните придобивки на служителите от МВР. Според представители на крайнодесните формации арестуваните са щели да подкрепят справедливите протести на служителите от МВР и българските военни. Георгиев, И. Игра на войници, или кой дърпа дявола за опашката. В. Сега, брой 5619 (148), 01 юли 2016 г.

изводства за хулиганство срещу четирима души, по двама от всяка страна¹⁷⁸, макар че има видеоклипове, показващи членове на БНО и ВС да действат по-агресивно и да ритат паднал мъж по коленете¹⁷⁹.

Преди всичко обаче, реторика за отхвърляне на сегашната политическа система с насилие, ако е необходимо, е изрично забранена от чл. 108, ал. 1 от НК, който гласи: „Който проповядва фашистка или друга антидемократична идеология или насилствено изменяне на установения от Конституцията на Република България обществен и държавен строй, се наказва с лишаване от свобода до три години или с глоба до пет хиляди лева.“ Други текстове от НК също може да са уместни в този случай, включително инкриминиращите образуването или ръководенето на организация или група, която си поставя за цел да извършва престъпления против Републиката (чл. 109), събиране на финансови средства в подкрепа на такива деяния (чл. 108а, ал. 2) и набиране или обучаване на отделни лица или групи от хора с тази цел (чл. 108а, ал. 3). На това основание през юни 2016 г. БХК и Протестна мрежа¹⁸⁰ настояха с писмо до Главния прокурор за забрана на движенията¹⁸¹. Зелените пък с отворено писмо до министъра на вътрешните работи Румяна Бъчварова поискаха да бъде уведомена обществеността за предприетите мерки по отношение на действията на въпросните формации¹⁸².

Изглежда, че ДАНС също вече е завела преписка за дейността на организациите¹⁸³. Според съобщения в медиите прокуратурата обаче се колебае да предприеме действия. Депутатите от специализираните комисии по отбрана и вътрешна сигурност отказват да коментират дейността на тези организации¹⁸⁴.

4. ИЗВОДИ

Настоящият преглед демонстрира, че крайнодясното в България е в процес на известно активизиране в отговор на международните събития. То е и много променливо, и е сцена на множество политически развития, които не бива да се пренебрегват. Изглежда, че в момента има спад в популярността на по-утвърдените и идеологически по-зрели активистки организации, като например БНС, тъй като те не получават достатъчно подкрепа сред обществеността. Широко разпространеното неудовлетворение от политическото статукво в съчетание с представянето на мигрантите като непосред-

¹⁷⁸ Бургасноз. Четирима от мелето заради „Нощните вълци“ на прокурор. 30 юни 2016 г.

¹⁷⁹ Атанасова, М. Бой в Бургас заради рокерите на Путин. В. „Монитор“, 30 юни 2016 г.

¹⁸⁰ Организация, възникнала по време на масовите протести в периода 2014 – 2015 г.

¹⁸¹ Папакочев, Г. Имат ли „Васил Левски“ и „Шипка“ място в България?. Дойче Веле, 6 юли 2016 г.

¹⁸² Национален съвет на Зелените. Отворено писмо до Министъра на вътрешните работи г-жа Румяна Бъчварова. 6 юли 2016 г., <<http://izbori.zelenite.bg/14626>>.

¹⁸³ Папакочев, Г. Имат ли „Васил Левски“ и „Шипка“ място в България?. Дойче Веле, 6 юли 2016 г.

¹⁸⁴ Георгиев, И. Игра на войници, или кой дърпа дявола за опашката. В. Сега, брой 5619 (148), 01 юли 2016 г.

ствена и екзистенциална заплаха придават легитимност на възприетата от новите крайнодесни реторика за необходимост от действия. Ширещият се страх по отношение на мигрантите е проблематичен, тъй като осигурява на тези организации по-широка база на подкрепа, отколкото биха имали, ако възприятията за значителна заплаха от мигрантите не бяха толкова широко разпространени сред обществото¹⁸⁵ или ако новите формации бяха по-фокусирани върху идеологически вместо популистски аргументи. Ако се съди по публичните личности на новите формации, в тях изглежда участват хора, които досега не са били част от крайнодесния ъндърграунд. От друга страна, новите формации могат да привлекат част от членовете или поддръжниците (включително по-крайни членове, които може да са недоволни от бездействието¹⁸⁶) на по-старите организации. Навярно по-старите групи или ще се нагодят към новата реалност, като изберат дали да вземат страната на новите формации (БНС застава зад ОЗБГ¹⁸⁷, която обаче изглежда много по-умерена от БНО и ВС), или ще им се противопоставят и ще се включат в надпревара за поддръжници.

Нужно е по-задълбочено изследване, за да се направи обективна оценка за действителната степен, в която тези организации (особено БНО и ВС) наистина имат потенциала да се превърнат в добре организирани паравоенни формирания, които могат да представляват дългосрочна заплаха за структурите на държавното управление. Много е вероятно твърденията им относно броя на членовете, готовността и структурата им да са силно преувеличени. Дръзки изявления, направени на интернет страницата им, често биват опровергавани, избягвани или преформулирани в интервюта за медиите. Красимир Стоянов например отрича твърденията, че организациите участват в набиране и подготовка на „армия“¹⁸⁸.

Промените в представяването от тях реторика обаче, а именно фокусът върху незабавни действия, налагащи се от бездействието или провала на държавата, са явни и не бива да се пренебрегват с лека ръка. Освен това индикациите за прикрито руско влияние и възможността други политически актьори евентуално да повлияят върху тези формации по начин, подобен на използването на футболни фенове по време на протестите през 2013 – 2014 г., правят новите организации проблематични. Също така целева група на БНО и ВС е специфична част от населението, а именно бивши и настоящи служители на полицията, армията и службите за сигурност, която може да се характеризира като рискова по редица причини. На първо място, естеството

¹⁸⁵ Mediapool.bg. „Сова Харис“: Според 60 % от българите бежанците са заплаха за националната сигурност. 07 април 2016 г.

¹⁸⁶ Маколи (McCauley) и Москаленко (Moskalenko) постулират механизъм на радикализация, включващ наддаване и вътрешногрупова конкуренция, „при който групи, които са по-радикални или по-крайни, могат да се възприемат като по-ангажирани или предани, което може да ги направи по-привлекателни за потенциални членове и поддръжници“. Borum, R. (2011). „Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories,“ *Perspectives on Radicalization and Involvement in Terrorism* 4 (4): 7-36.

¹⁸⁷ Български национален съюз. Гробокопачите на България срещу доброволните отряди по границата. <<http://bgns.net/гробокопачите-българия-срещу-добр/>>.

¹⁸⁸ Фокусюз. Красимир Симеонов, Войнски съюз „Васил Левски“: На българския народ трябва да му се даде възможност да се самозащити. 16 януари 2016 г.

на техните (бивши) професии означава, че притежават умения, които могат да представляват заплахата, ако бъдат използвани срещу държавата или други граждани.

На второ място, броят на действащите служители на правоохранителните органи и службите за сигурност в съчетание с ранно пенсионираните или освободени от МВР и БНА през деветдесетте години е голям и представлява значителен резерв за рекрутиране.

И не на последно място, много от напусналите армията и органите на реда през деветдесетте могат да се характеризират като отчуждени и обидени. Като се има предвид привилегированият им статус по време на комунистическия режим, много от тях се чувстват отхвърлени по време на прехода. Отчитайки тези фактори и в контекста на популярността сред широката общественост на антимигрантския активизъм, действията на двете формации следва да бъдат наблюдавани внимателно. Възможността за по-масово рекрутиране, както и за използване на тези формации от други политически актьори по начин, подобен на използването на футболните агитки в периода 2013 – 2014 г., ги превръща в риск, който може да е взривоопасен при определени обстоятелства. Затова към него трябва да се подхожда с висока степен на внимание от съответните институции.

ПРИЛОЖЕНИЕ II: ОПИСАНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ИНДИКАТОРИ

Наименование: Честота (престъпления от интерес)	
Вид	Количествен
Описание	Илюстрира колко силно засегната е географската област от интерес от конкретната група престъпления.
Релевантност по отношение на политиките	Използването на индикатора позволява да се сравнява значимостта на явлението във всеки регион и да се прави сравнение между регионите, като така става възможно ефективното насочване на интервенциите. Непряко този индикатор показва каква е вероятността от виктимизация в отделните региони.
Променливи	Брой регистрирани специфични престъпления, брой жители.
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Индикаторът зависи изцяло от статистическите данни за престъпността, изготвяни от правоприлагащите органи. Съществените изисквания за генериране на данни са: възможност за регистриране на престъпленията по вид/естество с допълнителна информация, възможност за редовно централизирано докладване/събиране на данните.
Подход за изчисляване	Индекс на честотата = (брой регистрирани престъпления/брой жители)* (100 000/1).
Обхват и покритие	Индексът на честотата се изготвя на равнище административен регион. Може да се използва индекс на национално равнище, но информационната му стойност остава ниска. Дефиницията и обхвата на „престъпления от интерес“ може да се различават в различните страни според националното законодателство. Най-често използваните категории са престъпления от омраза, престъпления против държавата, мотивирани от предразсъдък престъпления, престъпления с екстремистки характер. Трябва да се има предвид разликата в отразяването на един и същ вид престъпно деяние в различните източници на данни, например между честотата на престъплението от полицейските регистри и статистическите данни от съдебните присъди.
Единица	Едно регистрирано престъпление.
Представяне	Индексът на честотата се представя най-добре графично на административна карта, като се използват нюанси на затъмнение за по-висок индекс.
Период за актуализиране на данните	Неприложимо (може да се използва за различни цели, например за годишния доклад. Препоръчителният период, който да се съблюдава за дългосрочна оценка, е календарен месец).
Сложност	2*
Трудоемкост	3

* По скала от 1 до 5. Най-високата оценка е 5.

Наименование: Дял на престъпленията от интерес от насилствената престъпност	
--	--

Вид	Количествен
Описание	Този индикатор илюстрира колко сериозен проблем са насилствените деяния с екстремистка мотивация за цялата страна (или за дадения регион).
Релевантност по отношение на политиките	Позволява да се установи значимостта на явлението от гледна точка на непосредствената сигурност на обществото. Поради това може да се използва за вземане на решения относно естеството на всяка интервенция в тази област. Като цяло колкото по-висока е стойността на този индикатор, толкова по-репресивна или изпреварваща позиция трябва да се възприеме, а колкото по-ниска е стойността му, толкова по-ефективни стават политическият и превантивният подход.
Променливи	Брой регистрирани специфични престъпления с насилствен характер, брой на всички регистрирани насилствени престъпления.
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Този индикатор зависи изцяло от статистическите данни за престъпността, изготвяни от правоприлагащите органи. Съществените изисквания са: възможност за регистриране на престъпленията по вид/естество с допълнителна информация, възможност за редовно централизирано докладване/събиране на данните.
Подход за изчисляване	(Брой регистрирани специфични насилствени престъпления/брой на всички регистрирани насилствени престъпления) x 100.
Обхват и покритие	Този индикатор е с национален обхват, но стойността му за отделните административни региони също е от значение. В зависимост от подхода към проучването трябва да се търси изготвяне на стойности на регионално равнище.
Единица	Едно регистрирано престъпление.
Представяне	За представяне на този индикатор следва да се използва кръгова диаграма (<i>pie chart</i>). Препоръчително е да се използват множество категории насилствени престъпления, тъй като те осигуряват сравнителната перспектива.
Интервал за актуализиране на данните	Неприложимо (може да се използва за различни цели, например за годишния доклад. Препоръчителният период, който да се съблюдава за дългосрочна оценка, е календарен месец).
Сложност	2
Трудоемкост	3

Наименование: Дял от общата престъпност	
Вид	Количествен
Описание	Този индикатор илюстрира колко сериозен проблем са престъпленията с радикална или екстремистка мотивация за цялата страна (или за дадения регион).
Релевантност по отношение на политиките	Позволява да се установи значимостта на явлението от гледна точка на непосредствената сигурност на обществото. Поради това може да се използва за вземане на решения относно неотложността на всяка интервенция в тази област. Като цяло колкото по-висока е стойността на този индикатор, толкова по-незабавни действия трябва да се предприемат. Релевантността на индикатора може да се оспори, когато в кратък период от време други видове престъпления действително нарастват или намаляват значително. Тогава дялът на престъпленията, свързани с екстремизъм и насилствена радикализация, може да нараства или да намалява, без да се променя броят им.
Променливи	Брой регистрирани специфични престъпления, брой на всички регистрирани престъпления.
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Зависи изцяло от статистическите данни за престъпността, изготвяни от правоприлагащите органи. Съществените изисквания са: възможност за регистриране на престъпленията по вид/естество с допълнителна информация, възможност за редовно централизирано докладване/събиране на данните.
Подход за изготвяне	(Брой регистрирани специфични престъпления/брой на всички регистрирани престъпления) x 100.
Обхват и покритие	Индикаторът е с национален обхват, но стойността му за отделните административни региони също е от значение. В зависимост от подхода към проучването трябва да се търси изготвяне на стойности на регионално равнище.
Единица	Едно регистрирано престъпление.
Представяне	За представяне на този индикатор следва да се използва кръгова диаграма (<i>pie chart</i>). Препоръчително е да се използват множество категории престъпления, тъй като те осигуряват сравнителната перспектива.
Интервал за актуализиране на данните	Неприложимо (може да се използва за различни цели, например за годишния доклад. Препоръчителният период, който да се съблюдава за дългосрочна оценка, е календарен месец).
Сложност	2
Трудоемкост	3

Наименование: Съотношение на специфичните подвидове престъпления	
Вид	Количествен
Описание	Илюстрира каква форма приема свързаната с екстремизъм престъпност.
Релевантност по отношение на политиките	Позволява точно да се балансират интервенциите съобразно рисковете от различните поведенчески модели в областта екстремизъм.
Променливи	Брой регистрирани специфични престъпления от подвид.
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Зависи изцяло от статистическите данни за престъпността, изготвяни от правоприлагащите органи. Съществените изисквания са: възможност за регистриране на престъпленията по вид/естество с допълнителна информация, възможност за редовно централизирано докладване/събиране на данните; възможност за разграничаване на специфичните подвидове от интерес (освен разграничението насилствени/ненасилствени).
Подход за изготвяне	Неприложимо
Обхват и покритие	Индикаторът е с национален обхват, но стойността му за отделните административни региони също е от значение. В зависимост от подхода към проучването трябва да се търси изготвяне на стойности на регионално равнище.
Единица	Едно регистрирано престъпление.
Представяне	За представяне на този индикатор следва да се използва кръгова диаграма (<i>pie chart</i>). Използването на множество категории е от съществено значение. Разделителните линии могат да се конструират в съответствие със законовите разпоредби (при съгласуваност със статистическите данни за престъпността на правоприлагащите органи) или над това равнище, като се изготвят категории от по-висок ред, ако е необходимо.
Интервал за актуализиране на данните	Неприложимо (може да се използва за различни цели, например за годишния доклад. Препоръчителният период, който да се съблюдава за дългосрочна оценка, е календарен месец).
Сложност	3
Трудоемкост	3

Наименование: Значими прояви ¹⁸⁹ – общ брой	
Вид	Количествен
Описание	Илюстрира общата честота на непрестъпната и/или открита за обществото дейност в подкрепа на радикална политическа програма ¹⁹⁰ . Към индикатора може да се подходи и от регионална перспектива и да се определят важните за дейността на съответното движение местоположения.
Релевантност по отношение на политиките	Позволява да се види колко широко разпространена е афишираната дейност (което означава колко организирано е съответното движение) и нейните преобладаващи местоположения. Това на свой ред дава възможност за средносрочни и дългосрочни решения в областта на планирането. Информацията може да осигури също интересна представа за стратегията на движението, ако се наблюдават значителни промени.
Променливи	Брой регистрирани специфични престъпления от подвид.
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Индикаторът е изцяло зависим от изготвяните от правоприлагащите органи доклади за предприети действия (<i>after-action reporting</i>) и данни за оценка на използването на силите (<i>deployment evaluation data</i>). Необходимо е мерките за сигурност, взети в отговор на планирани или непланирани екстремистки действия, да се съпътстват от класификация на събитието и данни за характеристиките му от открити източници. Възможно е да се използват и източници на вече публикувани данни, но релевантността на индикатора може да се понижи.
Подход за изготвяне	Преброяване. Решението дали дадена проява да се брой или не, следва да се взема на оперативно равнище.
Обхват и покритие	Този индикатор е с национален обхват, но стойността му за отделните административни региони също е от значение. В зависимост от подхода към проучването трябва да се търси изготвяне на стойности на регионално равнище.
Единица	Проява
Представяне	За представяне на този индикатор следва да се използва стълбовидна диаграма (<i>bar chart</i>). Могат да се представят или месечни, или регионални данни.
Интервал за актуализиране на данните	Неприложимо (може да се използва за различни цели, например за годишния доклад. Препоръчителният период, който да се съблюдава за дългосрочна оценка, е календарен месец).
Сложност	1
Трудоемкост	4

¹⁸⁹ Всеки доклад за ситуационна оценка следва да се предшества от фаза на концептуализация, в която трябва да се установят критерии за докладване независимо от стандартите за „прояви“, които ще се включат.

¹⁹⁰ За целите на настоящия списък с показатели терминът „политически“ описва също религиозни и еднотемни (*single-issue*) програми, мотивирани от предразсъдъци или всякакви други специфични деяния по мироведни подбуди.

Наименование: Участие	
Вид	Количествен
Описание	Индикаторът дава представа за популярността на екстремистките прояви. За да присъства на такава проява, участникът трябва да е силно привлечен от дадена кауза. Затова броят на участниците е показателен за способността на движението да мобилизира и за настроенията по неговите теми.
Релевантност по отношение на политиките	Има за цел да позволи планиране на правилното разпределение на силите на реда и да подкрепи политическите решения относно въпросите, придаващи популярност на радикалното движение.
Променливи	Брой участници (по приблизителна оценка на органите на реда или на организатор, или ако е възможно, точно преброени с наблюдателни средства и аналитични инструменти).
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Индикаторът е изцяло зависим от изготвяните от правоприлагащите органи доклади за предприети действия (<i>after-action reporting</i>) и данни от оценка на използването на силите (<i>deployment evaluation data</i>). Необходимо е мерките за сигурност, взети в отговор на планирани или непланирани екстремистки действия, да се съпътстват от класификация на събитието и данни за характеристиките му от открити източници. Възможно е да се използват и източници на вече публикувани данни, но релевантността на индикатора може да се понижи. Използването на съвременни фотограметрични методи за наблюдение и приблизителни методи на изчисление дава по-точни резултати.
Подход за изготвяне	Сборът от приблизителните оценки или точно установеният с преброяване брой на участниците, разделен на общия брой прояви.
Обхват и покритие	Индикаторът е с национален обхват, но стойността му за отделните административни региони също е от значение. В зависимост от подхода към проучването трябва да се търси изготвяне на стойности на регионално равнище.
Единица	Проява
Представяне	Неприложимо
Интервал за актуализиране на данните	Неприложимо (може да се използва за различни цели, например за годишния доклад. Препоръчителният период, който да се съблюдава за дългосрочна оценка, е календарен месец).
Сложност	1
Трудоемкост	3

Наименование: Прояви по вид	
Вид	Количествен
Описание	Изразява стратегията на движението за ангажиране на привърженици и комуникация с обществеността.
Релевантност по отношение на политиките	Следва да позволи да се разграничава дали движението клони към радикална политика, изграждане на способност за конспиративна дейност или самоизява на субкултура. Това на свой ред спомага за определяне на цялостния риск от изблик на насилие.
Променливи	Характер на проявата (по подкатегории, определени от органа съставляващ оценката).
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Индикаторът е изцяло зависим от изготвяните от правоприлагащите органи доклади за предприети действия (<i>after-action reporting</i>) и данни от оценка на използването на силите (<i>deployment evaluation data</i>). Необходимо е мерките за сигурност, взети в отговор на планирани или непланирани екстремистки действия, да се съпътстват от класификация на събитието и данни за характеристиките му от открити източници. Възможно е да се използват и източници на вече публикувани данни, но релевантността на индикатора може да се понижи.
Подход за изготвяне	% на всеки вид проява от общия сбор на проявите.
Обхват и покритие	Индикаторът е с национален обхват, но стойността му за отделните административни региони също е от значение. В зависимост от подхода към проучването трябва да се търси изготвяне на стойности на регионално равнище.
Единица	Проява
Представяне	Кръгова диаграма (<i>pie chart</i>) е полезното средство за представяне на смесицата от видове прояви.
Интервал за актуализиране на данните	Неприложимо (може да се използва за различни цели, например за годишния доклад. Препоръчителният период, който да се съблюдава за дългосрочна оценка, е календарен месец).
Сложност	1
Трудоемкост	2

Наименование: Проява на насилствени нагласи	
Вид	Количествен
Описание	Представя общата склонност на анализирани движения към насилие.
Релевантност по отношение на политиките	Следва да позволи да се разграничава дали движението клони към радикална политика, изграждане на способност за конспиративна дейност или самостоятелно представяне на субкултура. Това на свой ред помага за определяне на цялостния риск от изблици на насилие.
Променливи	Послание, излъчвано по време на проявата, ниво на насилие.
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Индикаторът е изцяло зависим от изготвяните от правоприлагащите органи доклади за предприети действия и данни за оценка на използването на силите. Необходимо е мерките за сигурност, взети в отговор на планирани или непланирани екстремистки действия, да се съпътстват от класификация на събитието и данни за характеристиките му от открити източници. Възможно е да се използват и източници на вече публикувани данни, но релевантността на индикатора може да се занижи.
Подход за изготвяне	<p>% на всеки вид пропаганда, свързана с насилие, съгласно долната типология:</p> <ul style="list-style-type: none"> • проява, прераснала в насилие – намесата на полицията е наложителна и е посрещната със съпротива; • проява, прераснала в насилие – наложителна е намеса на полицията, а проявата е прекратена; • проява в подкрепа на насилствени действия от страна на други актьори в страната или чужбина, проведена без прибегване до насилие; • проява в израз на обща подкрепа за свързано с насилие решаване на належащ проблем, проведена без прибегване до насилие; • проява без конкретно свързан с насилие дневен ред, с показ на символика и жестове, свързани като цяло с насилствени действия, актьори или идеологии; • проява без конкретно свързан с насилие дневен ред без специфична символика, свързана с насилие.
Обхват и покритие	Индикаторът е с национален обхват, но стойността му за отделните административни региони също е от значение. В зависимост от подхода към проучването трябва да се търси изготвяне на стойности на регионално равнище.
Единица	Проява
Представяне	Кръгова диаграма (<i>pie chart</i>) за представяне на съотношенията на видовете прояви по предварително определени категории.
Интервал за актуализиране на данните	Неприложимо (може да се използва за различни цели, например за годишния доклад. Препоръчителният период, който да се съблюдава за дългосрочна оценка, е календарен месец).
Сложност	2
Трудоемкост	3

Наименование: Членство в екстремистка или подкрепяща екстремизма организация	
Вид	Количествен
Описание	Индикаторът позволява да се установи възможността за мобилизация на движението при официална организация.
Релевантност по отношение на политиките	Членската маса на различните идеологически течения дава сравнително точна представа за значимостта на осъществяваната от тях програма. Затова трябва да се използва, когато се решава какво място да се отреди на тези въпроси в основния политически дневен ред.
Променливи	Официална членска маса
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Индикаторът е изцяло зависим от възможността на институциите да предоставят такива данни. От значение е политиката за регистрация и законодателството за политическите движения и партии, вероизповеданията и другите обществени организации. Трябва да се установи също надеждността на тези статистически данни и тяхната достъпност.
Подход за изготвяне	Преброяване на членовете в цялата организация от интерес. Коя организация да бъде включена трябва да се реши от изготвящия доклада за оценка орган, за да се запази общата съгласуваност на доклада.
Обхват и покритие	Този индикатор е с национален обхват. С известно усилие би следвало да е възможно да се преброи членската маса на регионално равнище, но това би увеличило значително трудоемкостта на този индикатор, особено за първото издание на доклада.
Единица	Член
Представяне	Стълбовидна диаграма (<i>bar chart</i>) с цел съпоставимост; общ брой.
Интервал за актуализиране на данните	Неприложимо (може да се използва за различни цели, например за годишния доклад. Препоръчителният период, който да се съблюдава за дългосрочна оценка, е календарна година).
Сложност	2
Трудоемкост	3

Наименование: Активна подкрепа от широката общественост	
Вид	Количествен
Описание	Индикаторът позволява да се установят по-широките рискове за обществото от разпространение на радикални идеи. Хората, които предоставят или обмислят дали да предоставят активна подкрепа за дадено движение, надхвърляща електоралната, са в по-голям риск да бъдат привлечени в редиците му.
Релевантност по отношение на политиките	Като разкрива по-широките кръгове от населението, които се вълнуват от повдиганите от движението въпроси и са готови да участват в дейността му, индикаторът позволява да бъде разбрана популярността на това движение и успеха на стратегията му. На свой ред тези данни правят възможно по-добро насочване и разработване на интервенциите в по-широк програмен мащаб отвъд непосредствените и пряко превантивни мерки.
Променливи	Желание за подкрепа освен електоралната.
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Този индикатор следва да се включи в тригодишно представително национално проучване. Стандартният начин да се процедира би бил включване на раздел във въпросник с използване на въпроси от скалата на Ликерт, за да се установи готовността на отделните респонденти да се ангажират в различни видове дейности за подкрепа по скалата, започваща с електорална подкрепа и свършваща с насилствени нападения по нареждане.
Подход за изготвяне	Следва да се отчетат делът на респондентите с положителна нагласа към всяко действие отвъд електоралната подкрепа.
Обхват и покритие	Този индикатор е с национален обхват. Все пак обаче той е най-изразителен в сравнителен план на равнище административен регион.
Единица	Респондент
Представяне	Стълбовидна диаграма (<i>bar chart</i>) с цел съпоставимост за всички индикатори в област 5. Иначе този индикатор следва да се представя графично на административна карта, като се използват нюанси на затъмнение за по-високите дялове.
Интервал за актуализиране на данните	3 – 5 години
Сложност	4
Трудоемкост	5

Наименование: Проникване на радикални идеи в обществото	
Вид	Количествен
Описание	Позволява да се пресметнат по-широките рискове за обществото от разпространение на радикални идеи.
Релевантност по отношение на политиките	Добиването на представа за цялостното проникване на предразсъдъчни и други идеи, показателни за склонност към радикален светоглед, допълва картината на риска и представлява липсващата информация, полезна при планирането на интервенции в най-широк мащаб и за най-дълъг срок.
Променливи	Одобрение за радикални идеи.
Източник на данни (потребности от генериране на данни)	Този индикатор следва да се включи в тригодишно представително национално проучване. Трябва да се разработи стандартен набор от въпроси, характеризирани главно идеологически черти на всяко движение от интерес. Следва да се използват отговори по скалата на Ликерт.
Подход за изготвяне	Следва да се отчита дялът на респондентите, показващи последователно одобрение за типични идеи.
Обхват и покритие	Този индикатор е с национален обхват. Все пак обаче той е най-изразителен в сравнителен план на равнище административен регион.
Единица	Респондент
Представяне	Стълбовидна диаграма (<i>bar chart</i>) с цел съпоставимост за всички индикатори в област 5. Иначе този индикатор следва да се представя графично на административна карта, като се използват нюанси на затъмнение за по-високите дялове.
Интервал за актуализиране на данните	3 – 5 години
Сложност	4
Трудоемкост	5

ПРИЛОЖЕНИЕ III: ПЪЛЕН НАБОР ДАННИ, МВР, 2010 – 2016 Г.

Година		Убийство и причиняване на телесна повреда по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди – чл. 116, ал. 1, т. 11; чл. 131, ал. 1, т. 12 от НК			Престъпления, свързани с подбуждане към дискриминация, насиле или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност	Употреба на насиле срещу друго или повреда на имота му поради неговата раса, народност, етническа принадлежност, религия или политически убеждения	Образуване или ръководене на организация или група, която си поставя за цел извършването на деяния, инкриминирани по чл. 162, ал. 1 и 2 от НК	Участие в тълпа, събрана за нападение на групи от населението, отделни граждани или техни имоти във връзка с националната, етническата или расовата им принадлежност	Престъпления против изповеданията – чл. 164, ал. 1 и 2; чл. 165, ал. 1 и 2 и чл. 166 от НК			
		ОБЩО	чл. 131, ал. 1, т. 12 от НК	чл. 116, ал. 1, т. 11 от НК					чл. 162, ал. 1 от НК	чл. 162, ал. 2 от НК	чл. 162, ал. 3 от НК	чл. 163, ал. 1, 2 и 3 от НК
2010	Регистрирани престъпления	609	605	4	4	0	0	0	12	12	0	0
	Разкрити престъпления	317	314	3	0	0	0	0	1	1	0	0
	Установени извършители	407	404	3	0	0	0	0	1	1	0	0
	– мъже	384	381	3	0	0	0	0	1	1	0	0
	– жени	23	23	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011	Регистрирани престъпления	566	564	2	11	0	0	4	12	11	1	0
	Разкрити престъпления	271	270	1	3	0	0	0	4	3	1	0
	Установени извършители	361	360	1	3	0	0	0	14	7	7	0
	– мъже	344	343	1	3	0	0	0	11	4	7	0
	– жени	17	17	0	0	0	0	0	3	3	0	0
2012	Регистрирани престъпления	551	547	4	3	2	0	0	15	15	0	0
	Разкрити престъпления	266	263	3	0	2	0	0	3	3	0	0
	Установени извършители	330	326	4	0	3	0	0	6	6	0	0
	– мъже	310	306	4	0	1	0	0	6	6	0	0
	– жени	20	20	0	0	2	0	0	0	0	0	0

Вид престъпление по НК	2010				2011				2012				2013				2014				2015				2016 (до юни)			
	Досъдебни производства	Обвинителни актове	Лица с повдигнато обвинение	Брой пострадали	Досъдебни производства	Обвинителни актове	Лица с повдигнато обвинение	Брой пострадали	Досъдебни производства	Обвинителни актове	Лица с повдигнато обвинение	Брой пострадали	Досъдебни производства	Обвинителни актове	Лица с повдигнато обвинение	Брой пострадали	Досъдебни производства	Обвинителни актове	Лица с повдигнато обвинение	Брой пострадали	Досъдебни производства	Обвинителни актове	Лица с повдигнато обвинение	Брой пострадали	Досъдебни производства	Обвинителни актове	Лица с повдигнато обвинение	Брой пострадали
Подбуждане към дискриминация, насилие или омраза на религиозна основа; Оскверняване на религиозни храмове (чл. 164)	17	1	1	1	15	1	5	0	14	0	0	2	9	0	0	17	16	2	3	4	13	2	4	0	3	0	0	0
Употреба на сила или заплашване, за да се попречи на други да изповядват своята вяра (чл. 165)	1	0	0	0	0	6	6	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Образуване на политическа организация на религиозна основа/използване на религията за пропаганда против държавната власт (чл. 166)	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Чл. 110	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Чл. 407	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	14	0	0	0	1	14

БИБЛИОГРАФИЯ

- Borum, R. (2011) Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Perspectives on Radicalization and Involvement in Terrorism* 4 (4): 7-36.
- Bundeministerium des Inneren (2015) Verfassungsschutzbericht 2014. Berlin: Bundesminister des Innern.
- Bundesministerium des Inneren (2016) Politisch motivierte Kriminalität, <http://www.bmi.bund.de/DE/Themen/Sicherheit/Kriminalitaetsbekaempfung/Politisch-motivierte-Kriminalitaet/politisch-motivierte-kriminalitaet_node.html>.
- Clauser, J. (2008) Intelligence Research and Analysis. Plymouth: The Scarecrow Press.
- Commonwealth of Virginia Department of State Police Virginia Fusion Center (2009) 2009 Virginia Terrorism Threat Assessment. Virginia: Department of State Police Virginia Fusion Center.
- Danish Defence Intelligence Services (2015) Intelligence Risk Assessment 2015. Derexindex.eu, "About DEREK", <http://derexindex.eu/About_DEREX>.
- Derexindex.eu, "Bulgaria", <<http://derexindex.eu/countries/Bulgaria#Derex-html>>.
- Deutsche Welle (23 January 2016) Pegida meets with European allies in the Czech Republic [Пегида се среща с европейски съюзници в Чешката република].
- Dnevnik.bg. Българин е задържан в София по подозрение, че е радикален ислямист (обновена). 22 септември 2016 г.
- Europol (2015) European Union Terrorism Situation and Trends Report 2015.
- Frontex (2012) Common Integrated Risk Analysis Model: A Comprehensive Update. Warsaw: Frontex.
- Gotchev, A., Stoyanov, A. et al (2002) Annual Early Warning Report 2001. UNDP, USAID, Open Society Foundation.
- Lukovmarsh.info. Равносметката. 16 февруари 2016 г., <lukovmarsh.info/луков-марш-2016-равносметката/>.
- Mediapool.bg. „Сова Харис“: Според 60% от българите бежанците са заплаха за националната сигурност. 07 април 2016 г.
- Mediapool.bg. Валтер Калашников даде сигнал за операция „Освобождение“. 20 април 2016 г.
- Mediapool.bg. ГОРД на Слави Бинев се влива в партията НФСБ на Валери Симеонов. 9 август 2013 г.
- Mediapool.bg. Ловецът на бежанци Перата вече няма да е под домашен арест. 20 юли 2016 г.
- Mediapool.bg. Националистите на Расате пуснаха „граждански патрули“ по улиците. 15 ноември 2013 г.
- Mediapool.bg. Паравоенизирани биха протестирали срещу „Нощните вълци“ в Бургас. 3 юни 2016 г.
- Mediapool.bg. Футболни хулигани вилнях в Пловдив. 14 февруари 2014 г.
- Mediapool.bg. Шотландски крайнодесен екстремист дойде да лови мигранти в България. 25 октомври 2016 г.
- Ministry of Interior of the Czech Republic (2016) Documents on the Fight against

- Extremism. <<http://www.mvcr.cz/mvcren/article/documents-on-the-fight-against-extremism.aspx>>.
- Norwegiandefenceleague.info. Bulgarian Volunteer Army on Border Patrol Defending Against Migrants (Pics & Video) [Норвежка лига за отбрана: Армия от български доброволци патрулират, за да пазят границата от мигранти (снимки и видео)]. 15 August 2016. <<http://www.norwegiandefenceleague.info/europe/item/2009-bulgarian-volunteer-army-on-border-patrol-defending-against-migrants-pics-video>>.
- Norwegian Police Security Service (2014) Annual Threat Assessment 2014.
- Novinite.com. Bulgaria's Far Right Demands Ban of Ethnic Turkish Party [Крайнодясното в България настоява за забрана на етническа турска партия]. 02 ноември 2012 г.
- Offnews.bg. Борисов благодари на хайките за бежанци, всяка помощ била добре дошла. 10 април 2016 г.
- Offnews.bg. Националисти излязоха на рехав протест пред парламента. 20 април 2016 г.
- Ratcliffe, A. (2008) Intelligence-led Policing. Oregon: Willian.
- Schofield, C. (1993) The Russian Elite: Inside Spetsnaz and the Airborne Forces. London: Greenhill.
- Strang, S. (2005) Project SLEIPNIR: An Analytical Technique for Operational Priority Setting. Ontario: Royal Canadian Mounted Police.
- Todorov, A. (2012) The Extreme Right Wing in Bulgaria. Sofia: Friedrich Ebert foundation.
- Vesti.bg. Хванаха трима терористи от Сирия в България. 26 юли 2016 г.
- Vesti.bg. 200 случая на осквернени мюсюлмански храмове за последните 20 години. 23 август 2013 г.
- Vesti.bg. Властите не разрешават Луковмарш. 12 февруари 2015 г.
- Авдева, Е. Роля на съда в наказателните производства за престъпления с дискриминационен мотив. – В: Учебен модул III „Антидискриминационно право – Наказателно-правни аспекти“ за полицейски служители и разследващи полицаи. София: КЗД, МТСП и Институт „Отворено общество“, 2011, с. 136-145.
- Алфа Рисърч. Обществени нагласи. Октомври 2013 г.
- Атанасова, М. Бой в Бургас заради рокерите на Путин. В. Монитор, 30 юни 2016 г.
- Безлов, Т. и др. Футболно хулиганство. – В: Радикализация в България: заплахи и тенденции. София: Център за изследване на демокрацията, 2016, с. 101-142.
- Бешевлиев, В. Значението на старобългарския символ ЮЛ., - В: Архиви на народния музей Варна, XV, 1979, стр. 17-24.
- БНР. Здравко Велев: БНО „Шипка“ няма нищо общо с „Нощни вълци“. 14 юли 2016 г.
- БТВ Новините. „Ловецът на мигранти“ Петър Низамов е добре познат в подземните кръгове на Бургас. 12 април 2016 г.
- БТВ Новините. Повдигнаха три обвинения на Петър Низамов – Перата. 13 април 2016 г.
- Бургаснюз. Четирима от мелето заради „Нощните вълци“ на прокурор. 30 юни 2016 г.
- Български национален съюз. Български Национален Съюз няма нищо общо с партия БНС – Нова демокрация, <<http://bgns.net/български-национален>>

- съюз-няма-нищо-о/>.
- Български национален съюз. Гробокопачите на България срещу доброволните отряди по границата, <<http://bgns.net/гробокопачите-българия-срещу-добр/>>.
- Българско народно опълчение „Шипка“, <<https://www.bnoshipka.org>>.
- Българско народно опълчение „Шипка“, Воински съюз: Структура, цели и задачи. 16 ноември 2016 г., <[http://www.bnoshipka.org/index.php?cat=2"&subcat=3](http://www.bnoshipka.org/index.php?cat=2)>.
- Българско народно опълчение „Шипка“. Възраждане на Българската народна армия. 13 септември 2016 г., <<http://www.bnoshipka.org/index.php?cat=5&subcat=0>>.
- Българско народно опълчение „Шипка“. Дейност. 10 ноември 2016 г., <<https://www.bnoshipka.org/index.php?special=deinost&cat=1&id=51>>.
- Българско народно опълчение „Шипка“. Комитет за Национално Спасение „Васил Левски“. 14 ноември 2016 г., <<http://www.bnoshipka.org/index.php?cat=1&subcat=0>>.
- Българско народно опълчение „Шипка“. Меморандум на Воински съюз „Васил Левски“ до 48 световни патриотични организации. 8 ноември 2016 г., <<https://www.bnoshipka.org/index.php?special=deinost&cat=1&id=37>>.
- V. 24 часа. Германия подгони Татяна Фестерлинг, ловила бежанци в България. 13 юли 2016 г.
- V. Сега. Национална съпротива – дивизия Перник и Националистическа партия на България организираха вчера в Перник шествие срещу бежанците. Брой 4846 (269), 18 ноември 2013 г.
- Георгиев, И. Игра на войници, или кой дърпа дявола за опашката. В. Сега, бр. 5619 (148), 01 юли 2016 г.
- Годишен доклад за дейността на Държавна агенция „Национална сигурност“ за 2015 г. София: Държавна агенция „Национална сигурност“, 2016 г.
- Годишен отчет за изпълнение на политиките и програмите на Министерския съвет за 2011 г. София: Министерски съвет на Република България, 2012.
- Гоцев, Д. Идеята за автономия като тактика в програмите на националноосвободителното движение в Македония и Одринско, 1893 – 1941. София: Изд. на БАН, 1983.
- Дневник. Прокуратурата: Динко Вълев подбужда към дискриминация, случаят е пратен в София. 7 юли 2016 г.
- Дойчинова, М. и Л. Дерелиева. Дясна и лява радикализация. – В: Радикализация в България: заплахи и тенденции. София: Център за изследване на демокрацията, 2016, с. 55 - 99.
- Доклад на ЕКРН за България (пети мониторингов цикъл). Страсбург: Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността, 2014.
- Епицентър. Граждански патрул тръгна на лов за бежанци (видео). 4 април 2016 г.
- Иванова, И. Обществени нагласи спрямо речта на омразата в България през 2016 г. София: Институт „Отворено Общество“, 2016.
- Костадинов, Т. ОЗБГ пред topnovini.bg: Ако държавата беше наред, нас нямаше да ни има. Топновини, 13 април 2016 г.
- Кюсев, А. и П. Кабакчиева. Приватизация на национализмите: Сглобяване на пзела. Изнесен като доклад на 38-ия конгрес на Международния институт по социология, юни 2008, Будапеща, <www.seal-sofia.org/bg/>

- projects/completed/FCN/.../BudapestPaperBulg.pdf/>.
- Кючуков, Л. Влияние на бежанската криза върху българското общество и българската политика: страхове, но не омраза. София: Фондация Фридрих Еберт, 2016.
- Министерство на вътрешните работи. Месечна информация относно миграционната обстановка в Република България към месец септември 2016 г. <https://www.mvr.bg/NR/rdonlyres/D350A811-34EE-4231-8892-CAB92DEE7438/0/Mesechna_spravka_septemvri_2016.pdf>.
- Мирчева, Н. и Л. Захариев. Най-значимите събития в България за 2013-та. Икономик БГ, 23 декември 2013 г.
- Мониторинг на рисковете от радикализация. София: Център за изследване на демокрацията, 2017.
- Нагласи на мюсюлманите в България 2011. Изследване, проведено от Алфа Рисърч и Нов български университет в периода март – ноември 2011 г. с научен ръководител Е. Иванова.
- Национален съвет на Зелените. Отворено писмо до Министъра на вътрешните работи г-жа Румяна Бъчварова. 6 юли 2016 г., <<http://izbori.zelenite.bg/14626>>.
- Недкова, В. Спри педерастията в България, зове антигей шествие в столицата. News.bg, 27 юни 2015 г.
- Нова Телевизия. Кой са паравоенните и кой ги финансира? 13 ноември 2016 г.
- НОХД 44/2016 г., Окръжен съд – Пазарджик.
- НОХД 905/2004 г., Окръжен съд – Пазарджик.
- НОХД № 378/2007 г., Софийски градски съд.
- НОХД № 454/2006 г. Районен съд – Павликени.
- Обвинителен акт по досъдебно производство № 87/2014 г., Преписка вх. № 2291/14, Окръжна прокуратура – Пазарджик.
- Обретенов, Л. Полегнала е „Атака“ под дърво, под орехово. В. Сега, бр. 4701(124), 31 май 2013 г.
- ОЗБГ. „Дейност“. <<http://ozbg.bg/deynost/>>.
- ОЗБГ. „Йерархия“. 2014, <<http://ozbg.bg/yerarhiya/>>.
- От какво ни „освободи“ Съветската армия. Български национален съюз, 2015, <<http://bgns.net/от-какво-ни-освободи-съветската-арми/>>.
- Офнюз. Съдът не регистрира партията на скинарите и ултрасите. 8 май 2014 г.
- Пампоров, А. Социални дистанции в България в периода 2008 – 2012 г. София: Институт „Отворено общество“, 2012.
- Пампоров, А. Социални дистанции и етнически стереотипи за малцинствата. София: Институт „Отворено общество“, 2008.
- Папакочев, Г. Имат ли „Васил Левски“ и „Шипка“ място в България? Дойче Веле, 6 юли 2016 г.
- Пеев, П. Съдебна статистика на престъпленията с дискриминационен елемент. – В: Учебен Модул II „Антидискриминационно право – Наказателно-правни аспекти“ за магистрати. София: КЗД, МТСП и Институт „Отворено общество“, 2011, с. 90-99, <www.justicedevelopment.org/data/files/2011_07/УЧЕБЕН-МОДУЛ-II.pdf>.
- Правата на човека в България през 2015 година. София: Български хелзинкски комитет, 2015.
- Предизвикателствата на 2014 г. Насоки, приоритети и резултати в дейността

- на НРС през 2014 г. София: Национална разузнавателна служба, 2015.
- Престъпления, извършени от омраза (расова, национална, етническа и религиозна). София: Върховна касационна прокуратура, 2013.
- Прокуратура на Република България. „Окръжна прокуратура – Бургас внесе обвинителен акт в Специализирания наказателен съд по делото „Саrafoво“. 18 юли 2016 г., <<http://www.prb.bg/bg/news/aktualno/okrzhna-prokuratura-burgas-vnese-obvinitelen-akt-v/>>.
- В. Капитал. Проповедниците на световния заговор срещу България. 11 септември 2016 г.
- Пропускайки същественото: липса на адекватно разследване на престъпления от омраза в България. София: Амнести Интернешънъл, 2015 г.
- Пушкарлова, И. Престъпления с дискриминационен елемент („от омраза“) – въведение, преглед, история и същност. – В: Учебен модул III „Антидискриминационно право – Наказателно-правни аспекти“ за полицейски служители и разследващи полицаи. София: КЗД, МТСП и Институт „Отворено общество“, 2011, с. 81, <www.justicedevelopment.org/data/files/2011_07/УЧЕБЕН-МОДУЛ-III-ПОЛИЦИЯ.pdf>.
- Пушкарлова, И. Слово на омразата. – В: Учебен модул III „Антидискриминационно право – Наказателно-правни аспекти“ за полицейски служители и разследващи полицаи. София: КЗД, МТСП и Институт Отворено общество, 2011, с. 129, <www.justicedevelopment.org/data/files/2011_07/УЧЕБЕН-МОДУЛ-III-ПОЛИЦИЯ.pdf>.
- Радикализация в България: заплахи и тенденции. София: Център за изследване на демокрацията, 2016.
- Стоилова, З. Камуфлажните патриоти на Странджа. В. Капитал, 15 април 2016 г.
- Стоянова, К. Подкрепени от Москва, паравоенни организации набират скорост в България. Бургас Новините, 19 април 2016 г.
- Стратегия за противодействие на радикализацията и тероризма (2015 – 2020 г.). Приета с Решение № 1039 на Министерския съвет от 30.12.2015 г.
- Състояние и тенденции на престъпността и противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Престъпления срещу тях. Дейност на Централната и местните комисии за БППМН – 2014 година. София: Централна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните към МС, 2015.
- Таблица „Информационно-аналитична дейност“. София: Държавна агенция „Национална сигурност“, 2015, <http://www.dans.bg/images/stories/Deinost/prilojenie_1_2015.pdf>.
- Тодорова, К. Петър Низамов-Перата на сбирка на патриоти в Дрезден. В. 24 часа, 3 октомври 2016 г.
- Траянов, Т. Ролята на прокурора в наказателните производства за престъпления от омраза. – В: Учебен модул III „Антидискриминационно право – Наказателно-правни аспекти“ за полицейски служители и разследващи полицаи. София: КЗД, МТСП и Институт „Отворено общество“, 2011, с. 164-175.
- Фейсбук. Цивилни отряди за защита на жените и вярата. 13 ноември 2016 г., <https://www.facebook.com/pg/Цивилни-отряди-за-защита-на-жените-и-вярата-746589968774726/about/?entry_point=page_nav_about_item>.
- Филева, Л. За батките, воините и други нови патриоти. В. Дневник, 17 април 2016 г.

- Фокуснюз. Красимир Симеонов, Войнски съюз „Васил Левски“: На българския народ трябва да му се даде възможност да се самозащити. 16 януари 2016 г.
- Езикът на омраза в България: рискови зони, уязвими обекти. София: Фондация Медийна демокрация и Център за модернизиране на политики, 2016.
- Христов, Н. Прокуратурата ще провери Националната гвардия на Расате. Дарикнюз, 21 август 2007 г.
- Щилянова, Т. Патриоти на разходка в гората се жалват, че полицията проверява тях вместо да гони мигранти. В. 24 часа, 28 септември 2016 г.

CSD АНАЛИЗИ/REPORTS

1. България и структурните фондове на Европейския съюз, С., 1999.
ISBN 954-477-050-X
2. Структурните фондове на Европейския съюз: кратко ръководство, С., 1999.
ISBN 954-477-036-4
3. Социални проблеми на присъединяването на България към Европейския съюз, С., 1999.
ISBN 954-477-052-6
4. Подготовка за преговори за членство на България в Европейския съюз, С., 1999.
ISBN 954-477-056-9
5. Присъединяването на България към Европейския съюз: ролята на политическите партии, С., 1999.
ISBN 954-477-054-2
6. Българският капиталов пазар в контекста на присъединяването към Европейския съюз, С., 1999.
ISBN 954-477-058-5
7. Корупция и контрабанда: мониторинг и превенция, С., 2000.
ISBN 954-477-077-1
8. Корпоративно управление и контрол в България, С., 2000.
ISBN 954-477-083-6
9. Корупция и контрабанда: мониторинг и превенция. Второ преработено и допълнено издание, С., 2000.
ISBN 954-477-086-0
10. Контрабандните канали в Югоизточна Европа, С., 2002.
ISBN 954-477-098-4
11. Корупция, контрабанда и институционална реформа, С., 2002.
ISBN 954-477-100-X
12. Пазарът на наркотици в България, С., 2003.
ISBN 954-477-111-5
13. Партньори в престъпността: рисковете от симбиозата между сектора за сигурност и организираната престъпност в Югоизточна Европа, С., 2004.
ISBN 954-477-114-X

14. Българският износ на оръжие: оценка на контролния механизъм върху експорта на малки оръжия и леко въоръжение, С., 2004.
ISBN 954-477-116-6
15. Транспорт, контрабанда и организирана престъпност, С., 2004.
ISBN 954-477-118-2
16. Корупцията при данъчното облагане. Предизвикателства пред данъчната политика и администрация, С., 2005.
ISBN 954-477-131-X
17. Полицейски проверки и използване на етнически профили в България, С., 2006.
ISBN 13 978-954-477-141-6
ISBN 10 954-477-141-7
18. Корупцията при обществените поръчки. Рискове и противодействие, С., 2007.
ISBN 978-954-477-148-5
19. Корупцията в здравеопазването в България, С., 2007.
ISBN 978-954-477-153-9
20. Организираната престъпност в България: пазари и тенденции, С., 2007.
ISBN 978-954-477-151-5
21. Гражданското общество в България: тенденции и рискове, С., 2010.
ISBN 978-954-477-165-2
22. Енергетика и добро управление: тенденции и политики, С., 2011.
ISBN 978-954-477-166-9
23. Пенитенциарната политика и система в Република България, С., 2011.
ISBN 978-954-477-165-2
24. Управлението на зелената енергетика в България: на кръстопът, С., 2011.
ISBN 978-954-477-175-1
25. Динамика на скритата икономика в България по време на криза, С., 2011.
ISBN 978-954-477-182-9
26. Противодействие на организираната престъпност в България: оценка на правната рамка, С., 2012.
ISBN 978-954-477-184-3
27. Подкрепа и реинтеграция на децата – жертви на трафик в България: законодателство, институционална рамка и политики, С., 2013.
ISBN 978-954-477-195-9

-
28. Европейският опит в противодействието на корупцията в полицията, С., 2013.
ISBN 978-954-477-197-3
  29. Гражданското общество в България: социално предприемачество или за-
владяване от държавата, С., 2013.
ISBN 978-954-477-217-8
  30. Управление на енергийния сектор и енергийна (не)сигурност в България,
С., 2014.
ISBN 978-954-477-216-1
  31. Мониторинг на антикорупцията в Европа, С., 2015.
ISBN 978-954-477-252-9
  32. Радикализация в България: заплахи и тенденции, С., 2016.
ISBN 978-954-477-264-2
  33. Рекетът в ЕС: фактори на уязвимост, С., 2016.
ISBN 978-954-477-284-0
  34. Мониторинг на рисковете от радикализация, С., 2017.
ISBN 978-954-477-299-4
  35. **Ситуационна оценка на тенденциите в екстремизма, С., 2017.**
ISBN 978-954-477-295-6

ANALYSIS *Reports*